

MONIAISTINEN TAIDEKOKEMUS PIIRTÄEN JA MUISTELLEN

Ikääntyneiden kokemuksia taidetoiminnasta

Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opinnäytetyö

Kulttuuri- ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä

Syksy 2020

Nina Vuorinen

Kulttuuri- ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä, Yamk

Tekijä Nina Vuorinen

Työn nimi Moniaistinen taidekokemus piirtäen ja muistellen
Ikääntyneiden kokemuksia taidetoiminnasta

Ohjaaja Merja Salminen

Tiivistelmä

Vuosi 2020

Opinnäytetyöni tavoitteena oli osoittaa taidetoiminnan hyvinvointia lisäävä vaikutus erityisesti niiden ikääntyneiden keskuudessa, joiden on vaikea poistua kotoa taiteen ja kulttuurin pariin sekä lisätä ikääntyneiden toimijuutta ja osallisuutta. Ylätavoitteena opinnäytetyössä oli taiteen saavutettavuuden parantuminen. Opinnäytetyön aihe syntyi yhteistyössä Taide tulee luo -hankkeeseen osallistuneiden taiteilijoiden kanssa, mistä sai alkunsa ajatus käyttää opinnäytetyön toiminnallisessa osuudessa Elämiskoreja virittämään aisteja ja muistelua. Opinnäytetyön toiminnallisen osuuden päätteeksi osallistujien kanssa piirrettiin hiilellä. Opinnäytetyön toimeksiantaja on Salon kaupungin vanhuspalvelut (nykyisin Ikäihmisten palvelut), joka toimi myös Taide tulee luo -hankkeen yhteistyötahona.

Opinnäyttyö on toiminnallinen sekä tutkimuksellinen ja sillä tavoiteltiin laadullista tietoa. Opinnäytetyössä keskittyttiin osallistujien kokemukseen, minkä vuoksi tutkimusmetodina hyödynnettiin fenomenologis-hermeneuttista tutkimusmetodia. Aineistona käytettiin muistelua, aistikokemuksia ja taidetoimintaa koskevia keskusteluja osallistujien kanssa sekä avoimen haastattelun kautta saatuja vastauksia ja osallistujien luomaa kuvallista aineistoa. Aineistonkeruumenetelmänä toimi lisäksi sosiokulttuurinen innostaminen. Opinnäytetyöllä pyrittiin vastaamaan tutkimuskysymykseen: Miten kotihoidon asiakkaat kokevat yhteisen piirtämisen ja muistelun?

Opinnäytetyön tuloksena todettiin moniaistisen taidetoiminnan virittävän monia aisteja sekä synnyttävän muistoja. Osallistujilla oli entuudestaan jonkinlaista kokemusta taiteesta. Silti taidetoiminnan myötä syntyneisiin taideteoksiin osallistujat suhtautuivat tunteikkaasti ja he kokivat taidetoiminnan eri tavoin. Lopulta syntyneet kuvat kertoivat omat tarinansa. Opinnäytetyön tuotoksena syntyi Pieni elämysopas, jota voidaan hyödyntää sosiaali -ja terveysalalla esimerkiksi vanhustyössä. Opinnäytetyön johtopäätöksenä todettiin, että muistelulla on suuri merkitys ikääntyneille ihmisille. Lisäksi moniaistisuutta voidaan hyödyntää niin muistelun kuin kokemuksen syventämiseen. Taiteen ja muistelun avulla voidaan vahvistaa ikääntyneiden osallisuutta ottaen huomioon, että toiminta vaatii innostavaa ohjausta onnistuakseen.

Avainsanat Kulttuuri- ja taidetoiminta, ikääntyminen, muistelu, moniaistisuus, sosiaalipedagogiikka

Sivut 111 sivua ja liitteitä 3 sivua

The goal of my thesis was to demonstrate the well-being-increasing effect of art activities especially among the elderly who find it difficult to leave home to engage in art and culture and to increase the agency and participation of the elderly. The overarching goal in the thesis was to improve the accessibility of art. The subject of the thesis was born in co-operation with the artists who participated in the Taide tulee luo -project from which came the idea of using Experience Baskets in the functional part of the thesis to stimulate the senses and reminiscence. At the end of the functional part of the thesis the participants draw with charcoal. The client of the thesis is Salo City's Elderly Services which also acted as a partner of the Taide tulee luo -project.

The thesis is functional and research-based and the aim was to obtain qualitative information. The thesis focused on the experience of the participants which is why the phenomenological-hermeneutic research method was used as a research method. The data used were reminiscence, sensory experiences and discussions with the participants regarding art activities as well as answers obtained through an open interview and pictorial material created by the participants. In addition, socio-cultural enthusiasm served as the data collection method. The thesis aimed to answer the research question: How do home care clients experience joint drawing and reminiscing?

As a result of the thesis was concluded that multi-sensory art activity stimulates many senses and creates memories. The participants already had some kind of experience with art. Still, the participants had an emotional reaction to the artworks created as a result of the art activity and they experienced the art activity in different ways. The resulting images told their own stories. As a result of the thesis Small Experience Guide was created which can be used in the social and health care sector, for example in elderly work. As a conclusion of the thesis was stated that remembrance is of great importance to elderly people. In addition, multisensory can be used to deepen both reminiscence and experience. With the help of art and remembrance the participation of the elderly can be strengthened, taking into account that the activity requires inspiring guidance to be successful.

Keywords Cultural and art activities, aging, remembrance, multisensory, social pedagogy

Pages 111 pages and appendices 3 pages

Sisällys

1	Johdanto.....	1
2	Työelämäyhteys.....	2
3	Tietoperusta	3
3.1	Aiempaa tutkimusta ja tietoa aiheesta.....	3
3.2	Ikääntyminen mahdollisuutena	6
3.2.1	Mitä ikääntyessä tapahtuu?.....	6
3.2.2	Kulttuuri- ja taidetoiminta terveyden edistäjänä	7
3.2.3	Kulttuurinen vanhustyö.....	11
3.2.4	Muistelu	12
3.2.5	Kotihoito.....	14
3.3	Kohti moniaistista kokemusta.....	16
3.3.1	Kokemus, kokemuksellisuus ja elämys	16
3.3.2	Elämyskori	19
3.3.3	Moniaistisuus	20
3.4	Sosiaalipedagogiikka	23
3.4.1	Sosiaalipedagogiikan määritelmää.....	23
3.4.2	Osallisuus, toimijuus ja pystyvyyden tunne	25
3.4.3	Sosiokulttuurinen innostaminen.....	27
4	Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite.....	30
4.1	Työelämäyhteys	30
4.2	Tutkimusmenetelmänä fenomenologia.....	30
4.3	Fenomenologisen metodin vaiheet	32
4.4	Hermeneuttinen näkökulma	33
5	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset	35
5.1	Aineistonhankinta	35
5.2	Aineistonanalyysi	37
5.2.1	Kirjallisen aineiston analyysi	37
5.2.2	Kuvallisen aineiston analyysi.....	40
5.2.3	Aineistonanalyysin vaiheet	42
5.3	Eettisyys	44

6	Suunnittelu, toteutus ja arviointi	46
6.1	Tutkimuksen toteutus	46
6.2	Toiminnallinen osuus	47
6.3	Arviointi.....	50
7	Tulokset	52
7.1	Moniaistinen taidetoiminta virittää monia aisteja	52
7.2	Aistielämyksestä syntyy muisto	55
7.3	Aiempi taidekokemus pohjana onnistuneelle taidetoiminnalle.....	60
7.4	Oma taideteos herättää tunteita	61
7.4.1	Ensimmäisen osallistujan taidetta ensimmäisellä tapaamisella.....	61
7.4.2	Ensimmäisen osallistujan taidetta toisella tapaamisella	64
7.4.3	Toisen osallistujan taidetta ensimmäisellä tapaamisella.....	65
7.4.4	Toisen osallistujan taidetta toisella tapaamisella	67
7.5	Kokemuksia taidetoiminnasta.....	69
7.5.1	Ensimmäinen osallistujan haastattelu ensimmäisellä tapaamisella..	69
7.5.2	Ensimmäisen osallistujan haastattelu toisella tapaamisella.....	70
7.5.3	Toisen osallistujan haastattelu ensimmäisellä tapaamisella	72
7.5.4	Toisen osallistujan haastattelu toisella tapaamisella	72
7.6	Kuvien kertomat tarinat.....	73
7.7	Pieni elämysopas.....	77
8	Johtopäätökset	80
8.1	Muistojen merkityksellisyys	80
8.2	Moniaistisuus kokemusta syventämässä.....	81
8.3	Osallisuuden vahvistuminen taiteen ja muistelun avulla	82
8.4	Rinnalla kulkija ohjaajana.....	83
9	Pohdinta	85
9.1	Muistisairaahan oikeus osallistua tutkimukseen	85
9.2	Opinnäytetyöprosessin herättämiä ajatuksia	88
9.3	Tutkimuksen luotettavuuden arviointia	89
9.4	Kestävän kehityksen näkökulma	92
9.5	Ammatillinen kehittäminen	95
	Lähteet.....	96

Liitteet

Liite 1 Suostumus opinnäytetyöhön osallistumisesta

Liite 2 Tiedote osallistujille

Liite 3 Pieni elämysopas

1 Johdanto

Opinnäytetyöni tarkoitus on kehittää uusi taidelähtöinen toimintamuoto, jonka avulla ikäihmisten hyvinvointia voidaan lisätä. Toimintamuotoa voidaan hyödyntää erityisesti ikäihmisten parissa, sillä ikääntyneiden joukossa on paljon ihmisiä, jotka eivät pääse omin avuin taide- ja kulttuuritoiminnan pariin. Aihe on erityisen ajankohtainen juuri nyt, sillä monet iäkkäät tai muutoin riskiryhmään kuuluvat jäivät koteihinsa vuonna 2020 Suomessa alkaneen koronaepidemian vuoksi.

Lisäksi Suomessa asuu ihmisiä, jotka moninaisista syistä eivät liiku kotoaan taiteen ja kulttuurin pariin. Tällöin taiteen on syytä tulla heidän luokseen. Kiinnostuin opinnäytetyöni aiheesta salolaisen Taide tulee luo -hankkeen kautta, joka on toiminnallaan tuonut taidetta Salon seudulla erilaisten asiakasryhmien kanssa. Opinnäytetyöni toiminnallisessa hetkessä käytin erilaisia esineitä ja tuoksua sisältäviä Elämuskoreja virittämään osallistujien muistoja ja aisteja, minkä päätteeksi piirsimme yhdessä.

Opinnäytetyön tavoitteena on osoittaa taidetoiminnan hyvinvointia lisäävä vaikutus niiden ikäihmisten parissa, joiden on vaikea poistua kotoa taiteen ja kulttuurin pariin sekä lisätä ikääntyneiden osallisuutta. Opinnäytetyön ylätavoitteena on taiteen saavutettavuuden parantuminen. Opinnäytetyön tuloksia voidaan hyödyntää kuitenkin monenikäisten kanssa. Toteutin opinnäytetyön toiminnallisen osuuden elokuussa 2021 tapaamalla yhteensä kolmea osallistujaa, joista hyödynsin lopulta kahden osallistujan tuottamaa aineistoa tutkimuksen analyysissä.

Tärkeimmiksi opinnäytetyöni käsitteiksi ovat nousseet kulttuuri- ja taidetoiminta, ikääntyminen, muistelu, moniaistisuus sekä sosiaalipedagogiikka. Aineistonanalyysin myötä huomasin, että myös kulttuurinen vanhustyö sekä sosiokulttuurinen innostaminen kietoutuivat vahvasti niin aineistonhankinnan kuin tulosten ympärille. Aineisto hankittiin sosiokulttuurista innostamista hyödyntäen tavoitellen osallistujien osallisuuden ja toimijuuden vahvistumista. Toiminnallisen ja tutkimuksellisen opinnäytetyön avulla pyritään vastaamaan tutkimuskysymykseen: Miten kotihoidon asiakkaat kokevat yhteisen piirtämisen ja muistelun?

2 Työelämäyhteys

Aloittaessani opinnäytetyöprosessia ryhdyin etsimään yhteistyötahoa, jonka kanssa työstää opinnäytetyötä. Otin syksyllä 2020 yhteyttä Taide tulee luo -hankkeeseen, mikä johti siihen, että opinnäytetyön toimeksiantajaksi tuli Salon kaupungin vanhuspalvelut (nykyään Ikäihmisten palvelut). Salon kaupungin vanhuspalvelut toimivat yhteistyötahona hankkeelle Taide tulee luo. Opinnäytetyössäni yhdistyy sekä sosiaalialan että taidealan osaamiseni, mitä pyrin tuomaan opinnäytetyössäni esille.

Teen opinnäytetyöni yhteistyössä salolaisen Taide tulee luo -hankkeen kanssa. Opinnäytetyössäni toimin yhdessä Salon Taiteilijaseuran taiteilijoiden kanssa ja osallistuin palvelutaloihin vietävien Elämyskoriin tekoon ja toteutukseen. Taide tulee luo -hanke on toteutettu Salon Taiteilijaseura ry:n toimesta yhteistyössä Salon kaupungin sosiaalitoimen kanssa vuosien 2019–2020 aikana Suomen kulttuurirahaston Taidetta hoitolaitoksiin apurahalla. Hankkeen kohderyhmänä ovat olleet vanhukset, muistisairaat ja asumisyksiköiden kehitysvammaiset asukkaat. Hanke järjesti kaikissa Salon kaupungin vanhuspalveluiden ja kehitysvammahuollon asumisyksiköissä taidetyöpajoja. Kohderyhmän lisäksi hankkeesta sai hyötyä heidän omaisensa ja työntekijät asumisyksiköissä. (Leka, n.d.) Salon Taiteilijaseuran Taide tulee luo -hanke on jatkunut myös vuosien 2020–2021 ajan Suomen kulttuurirahaston sekä Varsinais-Suomen rahaston tuella. (Salon Taiteilijaseura ry, n.d.)

Hankkeen tavoitteena oli mahdollistaa omakohtainen luova taiteen tekeminen sekä tuottaa hyvinvointia ja iloa elämään. Lisäksi Taide tulee luo -hankkeella on tavoiteltu taiteilijaseuran ja kaupungin sosiaalitoimen jatkuvan yhteistyön muodostumista. Taiteen hyvinvointia edistävällä toimintamuodolla haluttiin edistää myös kaupungin sosiaalitoimen tavoitteiden toteutumista. Lopulta yhteistyön kautta mahdollistuu työmahdollisuuksien avautuminen ammattikuvataiteilijoille. (Leka, n.d.)

3 Tietoperusta

Tietoperustassa esittelen aiempaa tutkimusta opinnäytetyöni aiheeseen liittyen sekä opinnäytetyöni teoreettista viitekehystä. Opinnäytetyöni sivuaa monia laajempia kokonaisuuksia, jotka olen jakanut yläotsikoin Ikääntyminen mahdollisuutena, Kohti moninaista kokemusta sekä Sosiaalipedagogiikka.

3.1 Aiempaa tutkimusta ja tietoa aiheesta

Tärkeimpänä taustatutkimuksena opinnäytetyön näkökulmasta näyttäytyy Maailman terveysjärjestön (WHO) raportti Health Evidence Network synthesis report 67 What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review, joka osoittaa selvästi taiteen hyvinvointia edistävän vaikutuksen (Fancourt & Finn, 2019). Käsittelen tarkemmin WHO:n raportin johtopäätöksiä opinnäytetyöni luvussa 3.2.2. Kulttuuri- ja taidetoiminta terveyden edistäjänä.

Sosiaali- ja terveysministeriön Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030 -julkaisussa tavoitellaan muun muassa iäkkäiden pitempää toimintakykyä (STM, 2020, s. 29). Yhtenä tavoitteena on lisäksi palveluiden toteutus kestävästi niin taloudellisesti kuin sosiaalisesti. Tähän sisältyisi turvallisen kotona asumisen kasvu toimialojen yhteistyön tuloksena, joihin myös kulttuuripalvelut sisältyvät. (ibid., s. 42)

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen TEAviisari toimii työkaluna kuntia ja kouluja varten. Tiedot osoittavat kunnan terveydenedistämisen aktiivisuuden eli kuinka hyvin kunta toimii parantaakseen asukkaidensa hyvinvointia ja terveyttä. TEAviisaria ovat toteuttamassa lisäksi Opetus- ja kulttuuriministeriö, Opetushallitus ja Sosiaali- ja terveysministeriö. (THL, n.d.) TEAviisarin avulla voidaan selvittää, miten koko maassa tai tietyllä alueella esimerkiksi kulttuurin edistäminen strategioissa edistyy. Strategioilla tarkoitetaan osa-alueita, kuten kulttuurihyvinvointisuunnitelma tai kulttuuripalvelujen edistämiseen liittyvät asiat kuntastrategiassa. (THL, 2023)

Taikusydän edistää kulttuurihyvinvointia valtakunnallisesti. Kulttuurin, taiteen ja hyvinvoinnin yhteyspiste kehittää ja tekee tunnetuksi valtakunnallisesti erilaisia tapoja saada sosiaali-, terveys- ja kasvatusalan sekä kulttuuri- ja taidealan yhteistoiminta juurtumaan rakenteisiin

hyvinvointipalveluissa. Taikusydän on Turun ammattikorkeakoulun hallinnoima. Myös Taikusydän vetoaa useisiin tutkimuksiin, joissa on tuotu esille kulttuurin ja taiteen edistävän positiivisesti terveyttä ja hyvinvointia. (Taikusydän, 2022)

Taikusydan on kerännyt sivuilleen erilaisia toimintamalleja koskien ikäihmisiä ja senioreja (Taikusydän, 2021). Taikusydän esittelee muun muassa Vanhustyön keskusliitto ry:n Vahvike-aineistopankin, joka tarjoaa erilaista ryhmä- ja viriketoimintaa ikäihmisille. Vahvike-aineistopankista löytyy myös kuvataide-aihealue, jonka tarjontaa voi hyödyntää esimerkiksi keskustelua virittämään. Keinoja viritykseen ovat muun muassa piirtäminen tai maalaaminen itsekseen. (Vahvike, n.d.) Taikusydämellä on myös 100 minuuttia taidetta -toimintamalli, jota voi soveltaa kaikenikäisten ihmisten kanssa, jotta jokaisen ihmisen oikeus kokea kulttuuria toteutuisi (Taikusydän, 2020).

Taidetutka esittelee sivustollaan Terveyttä kulttuurista -toiminnan kehittymistä Suomessa. Toiminta alkoi Suomessa vuonna 1992, jolloin käynnistyi myös Arts in Hospital -toiminta. Arts in Hospital oli osa Unescon ja YK:n kulttuurivuosisikymmentä. Terveyttä kulttuurista -toiminnan tavoitteena oli juurruttaa kulttuuri- ja taidetoimintaa sosiaali- ja terveydenhuollon hoitotyöhön sekä taiteen kautta tehdä hoitolaitoksia viihtyisämmäksi. Terveyttä kulttuurista -toiminta on muodostunut vuosien aikana yhdistykseksi, joka toimii yhteistyössä Taikusydän-hankkeen kanssa. (Isotalo, 2017)

Taiteen edistämiskeskus koordinoi Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -hanketta, joka oli yhteishanke Ikäohjelman kanssa. Hankkeen Kulttuuria kaikille -palvelu tavoitteli Kaikukortti-työkalua hyödyntäen haastavassa rahatilanteessa elävien ikääntyneiden kulttuurihyvinvointia sekä tasa-arvoista kulttuuriosallistumista. Hankkeessa painotettiin myös ikääntyneiden moninaisuutta ja huomioitiin, kuinka ihmisen erilaiset lähtökohdat vaikuttavat kulttuurin ja taiteen kokemiseen. (Kulttuuria kaikille, 2023) Kaikukortin avulla on mahdollista saada ilmaisia pääsylippuja esimerkiksi museoihin ja sillä edistetään myös ikääntyneiden taiteen harrastus- ja kulttuuriin osallistumismahdollisuuksia (Kaikukortti, 2023).

Taiteen edistämiskeskuksen menetelmäoppaassa Yhteisölähtöinen taiteilijaresidenssi sosiaali- ja terveysalalla kuvataan, kuinka taiteilijaresidenssitoiminnan avulla sektorirajoja voidaan ylittää. Taiteilija työskentelee residenssijakson aikana sosiaali- ja terveysalan yhteisössä. Hän hyödyntää

omaa taiteenalan osaamistaan kohderyhmän kanssa. Taiteilija saattaa myös asua hoito- tai hoivalaitoksessa jakson ajan. Osallistujat ovat olleet esimerkiksi muistisairaita. (Lapio, 2019, s. 4)

Helsingin kaupunginteatteri on aloittanut syyskuussa 2021 Taidetta ikääntyneiden koteihin - hankkeen. Hankkeen tehtävänä on tuoda helsinkiläisten ikäihmisten sekä kotihoidossa olevien asiakkaiden elämään taidetoimintaa, jonka tarkoitus on osallistaa. Taidetoiminnassa ikäihminen voi nauttia taiteesta, mutta myös toimia aktiivisena tekijänä. Hankkeessa yhtenä taidetoiminnan muotona ikääntyneiden kanssa käytetään muun muassa valokuvausta. (Helsingin kaupunginteatteri, n.d.)

Ylemmän ammattikorkeakoulun opinnäytetyössä Musiikkia kotona – muistisairaana ja hänen läheisensä kohtaaminen musiikin keinoin taas käsittelee samoja teemoja kuin opinnäytetyöni. Kohderyhmänä opinnäytetyössä olivat muistisairailla henkilöt ja hänen läheisensä. Musiikkihetki pidettiin muistisairaana ja hänen omaisensa kodissa. Opinnäytetyön tulosten mukaan muistisairailla hyötyivät hetkistä ja osallistuminen oli kaikille mahdollista. Toiminta oli merkittävää niin sairaalle kuin läheiselle, ja se nähtiin mielekkäänä, helposti saavutettavana sekä arkea rikastuttavana toimintana kotona. (Keränen, 2020)

Komppa ja Nilimaa (2016) käsittelevät Luova taidetoiminta osana vanhustyötä Taidepajatoiminnan mahdollisuudet vanhusten arjessa -opinnäytetyössä taidelähtöisen toiminnan merkitystä ja tarpeellisuutta ikäihmisten elämässä. Opinnäytetyössä järjestettiin taidepajoja ikääntyneille sekä haluttiin selvittää, minkälaisia tunteita taidetoiminta synnyttää ikäihmisissä ja mitä se tuo heissä esiin.

3.2 Ikääntyminen mahdollisuutena

Opinnäytetyössäni haluan keskittyä erityisesti ikääntymisen tarjoamiin mahdollisuuksiin ja katsoa ikääntymistä tilaisuutena kasvaa, kehittyä ja eheytyä. Tällainen näkökulma edustaa kulttuurisen vanhustyön periaatteita. Tässä luvussa käsittelen ikääntymistä sekä kulttuuri- ja taidetoimintaa ja sen terveyttä edistäviä vaikutuksia kytkien nämä osa-alueet kulttuuriseen vanhustyöhön. Lisäksi esittelen tiiviisti toiminnalliseen osuuteen sisältyvää muistelua sekä lyhyesti kotihoitoa, jonka asiakkuuteen osallistujani kuuluivat.

3.2.1 Mitä ikääntyessä tapahtuu?

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) mukaan ikääntyvän ihmisen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin tukeminen kaikenlaisissa elämäntilanteissa on kunnan tehtävä. Syrjäytymisvaarassa olevia ikäihmisiä tulisi etenkin tukea, ja THL tähtääkin iäkkäiden yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin saada hyvä elämä. Muun muassa alentunutta toimintakykyä ja heikkoa turvaverkkoa pidetään syrjäytymisriskinä, kun taas ikääntyneiden hyvinvointia tukevat muun muassa yhdessä tekeminen ja osallisuus sekä toimintakyky, aktiivisuus ja hyvä terveys. (THL, 2020)

Psykologisesta näkökulmasta elämä voidaan nähdä erilaisina vaiheina, jotka seuraavat toisiaan. Siltalan mukaan (2013, s. 11) Erikson pitää ihmisen elämänvaiheina varhaislapsuutta, lapsuutta, nuoruutta, keski-ikää ja vanhuutta. Jälkikäteen elämäkulkuun on katsottu kuuluvan myös sikiövaihe ja lopulta kuoleminen ja kuolema. Teoriassa katsotaan, että edeltävillä elämänvaiheilla on vaikutus siihen, mitä elämästä rakentuu. Aikaisempia vaiheita voi kuitenkin tulevilla elämänvaiheilla parantaa tai tehdä eheämmäksi.

Erikson (1994, ss. 128–129) toteaa vanhuuden psykososiaalisessa kriisissä olevan vastakkain eheys sekä epätoivo ja inho. Eheydellä hän (ibid., s. 104) viittaa oman elinkaaren hyväksymiseen sekä sen tunnustamiseen, että tietyt tärkeät ihmiset ovat osa tätä elämää. Tällä Erikson tarkoittaa esimerkiksi omien vanhempien rakastamista sellaisina kuin he ovat olleet. Eheyteen liittyy myös ymmärrys siitä, että jokaisella on vastuu omasta elämästään. Inhoon taas liittyy tunne siitä, että aika on käynyt niin vähiin, ettei enää ole mahdollista aloittaa toisenlaista elämää ja tavoitella eheyttä toisin keinoin. Epätoivo voi ilmetä esimerkiksi erilaisena tyytymättömytenä.

Vanhuudessa tapahtuu paljon sisäisiä ja ulkoisia muutoksia, jotka vaikuttavat päivittäin ikääntyneen elämään. Muutokset kattavat monia eri alueita, kuten näkemystä yhteiskunnasta, kulttuurista, läheisistä ihmisistä sekä ymmärrystä itsestään. Lisäksi toimintakyky voi heikentyä psyykkisesti, fyysisesti ja sosiaalisesti. Muutoksia käsitellään yksilöllisesti ja monivaiheisesti. Ikääntyessä ihminen kohtaa myös menetyksiä, jotka voivat saada erilaisia merkityksiä. (Siltala, 2013, ss. 79–80) Ikäihmisen voi olla vaikea tiedostaa omia muistojaan tai sanoittaa kokemuksiaan menetyksestä. Omien tunteidenkaan tavoittaminen ei ole välttämättä helppoa. (ibid., s. 86)

3.2.2 Kulttuuri- ja taidetoiminta terveyden edistäjänä

Maailman terveysjärjestö WHO on tehnyt vuonna 2019 ilmestyneen raportin koskien taiteen hyvinvointia ja terveyttä edistäviä vaikutuksia. Raportissa määritellään, mitä kaikkea taide voi kattaa. Taiteen määrittely ei ole helppo tehtävä. Taiteella on itseisarvo sellaisenaan, eikä sitä voida pitää pelkästään hyödykkeenä. Taide voi olla kuitenkin koettava tai fyysinen objekti. Se voi tarjota itse tekijälle tai yleisölleen mielikuvitusta virittäviä kokemuksia tai herättää tunteita. (Fancourt & Finn, 2019, s. 1)

Maailman terveysjärjestön raportissa kuitenkin viitataan Daviesin ym. (2012) määritelmään taiteesta. Taiteena voidaan pitää kuvataidetta ja taideteollisuutta, kulttuuria, esittäviä taiteita, kirjallisuutta sekä verkossa olevaa, digitaalista sekä sähköistä taidetta. Kuvataiteen ja taideteollisuuden piiriin kuuluu esimerkiksi maalaus, valokuvaaminen, tekstiilityöt, muotoilu sekä kuvanveisto. Kulttuurina pidetään muun muassa teatterissa, taidenäyttelyissä, gallerioissa, konserteissa, kulttuurifestivaaleissa, messuilla, yhteisötapahtumissa ja museoissa käymistä. Esittävien taiteiden katsotaan käsittävän toiminnan musiikin piirissä, laulamisen, teatterin, tanssin tai vaikkapa elokuvan. Kirjallisuustapahtumiin osallistuminen, kirjoittaminen ja lukeminen kuuluvat esimerkkeinä taiteen kirjallisuuden alueeseen. Verkossa olevaa, digitaalista sekä sähköistä taidetta katsotaan olevan tietokonegrafiikka, elokuvien tekeminen sekä animaatiot. (Fancourt & Finn, 2019, s. 1)

Kulttuuri- ja taidetoimintaan vahvasti liittyvää kulttuurihyvinvointia voidaan määritellä monesta näkökulmasta. Se liittyy arjen kulttuuriin, johon nivoutuu ihmisen elämäntilanne ja senhetkinen elämä. Kulttuurihyvinvointi on vastavuoroista. Se on vuorovaikutusta, inhimillistä yhteydenpitämistä ja toimintaa. Se on elämän sisältöä, jolla on merkitystä. Toisaalta

kulttuurihyvinvointi tarkoittaa taideharrastuksia sekä kulttuurin ja taiteen avulla tapahtuvaa vuorovaikutusta ja ilmaisua. Kolmanneksi kulttuuria ja taidetta koetaan ottamalla osaa taidetta sisältäviin tapahtumiin ja tilanteisiin. Julkiset tilat ja sairaalat toimivat tärkeinä taiteen kokemisen paikkoina, kun taide- ja taideteokset ovat osa viihtyisyyden lisäksi terveyttä edistäviä ympäristöjä. Erilaisissa ikääntyneiden asumispalveluissa sekä pitkäaikaisessa hoivassa ja hoidossa on tärkeää mahdollistaa asukkaille ympäristö, joka on kaunis ja kodinomainen. Neljänneksi kulttuurihyvinvointia ovat myös kulttuurihyvinvointipalvelut ja kulttuurihyvinvointia tukeva toiminta. Tällaisia ovat esitykset, taideteokset ja konsertit mukaan lukien muun muassa taideterapiat. Taideterapiassa vuorovaikutuksen väylänä sekä kuntoutuksen ja hoidon välineenä toimii taide. (Lilja-Viherlampi & Rosenlöf, 2019, ss. 20–21)

Kuntien kulttuuritoiminnasta säädetään laissa (166/2019), jonka tavoitteena on edistää kaikkien väestöryhmien osallistumista ja yhdenvertaisia mahdollisuuksia taiteeseen, kulttuuriin ja sivistykseen, vahvistaa väestön yhteisöllisyyttä, osallisuutta, terveyttä ja hyvinvointia sekä mahdollistaa elinvoiman kehittymistä. Lisäksi lain tavoitteena on edistää ihmisten mahdollisuuksia kulttuurin ja taiteen kokemiseen ja luomiseen sekä luovaan toimintaan ja ilmaisuun. Kulttuuritoiminnan järjestäminen on kunnan tehtävä. Kulttuuritoiminnan toteuttamiseksi kunta aikaansaa edellytyksiä taiteelliselle ammattimaiselle työlle, edesauttaa taiteen ja kulttuurin monenlaista käyttöä ja tasa-arvoista saatavuutta, luo mahdollisuuksia tavoitteita sisältävälle taide- ja kulttuurikasvatukselle, edesauttaa kulttuuriperinnön pitämistä yllä sekä edesauttaa taiteen ja kulttuurin harrastamista. (OKM, n.d.)

Kulttuurisilla oikeuksilla edistetään hyvinvointia ja terveyttä sekä torjutaan syrjäytymistä. Taide ja kulttuuri ennaltaehkäisevät yksinäisyyttä ja lisäävät toivoa sekä merkityksellisyyttä. Niiden avulla vaikutetaan elämänlaatuun sekä tehdään mahdolliseksi inhimillinen kohtaaminen. Sosiaali- ja terveydenhuollon tehtäviin kuuluu huolehtia, että kulttuuriset oikeudet toteutuvat. (Houni ym., 2020, s. 21)

Maailman terveysjärjestön raportin mukaan taiteella voi olla monia terveyttä edistäviä vaikutuksia. Taide voi muun muassa virittää mielikuvitusta, aktivoida aisteja, herättää tunteita sekä stimuloida kognitiivisesti. Taide voi lisäksi vähentää yksinäisyyttä, alentaa stressiä, edistää terveellisten elämäntapojen harjoittamista sekä parantaa minäpystyvyyden tunnetta. (Fancourt & Finn, 2019, ss. 2–3)

Taide- ja kulttuuritoiminnalla voidaan vaikuttaa positiivisesti työssäjaksamiseen, hyvinvointiin ja terveyteen. Taiteen avulla voidaan aikaansaada mielihyvää ja elämyksiä, kun taas taidekuva voi synnyttää keskustelua ja helpottaa vuorovaikutusta. Katselemalla taidekuvaa on mahdollista löytää yhteys ihmiseen, jonka kanssa kontaktin saaminen on tavallisesti vaikeaa. Taidekuva voi pohjustaa toimintaa. (Itkonen, 2011, s. 11)

Fancourt (2017, s. 40) painottaa, että taide vaikuttaa kaikilla yhteiskunnan tasoilla riippumatta sosioekonomisesta luokasta. Houni ym. (2020, s. 157) taas nostavat esille taloudelliset hyödyt. Erityisesti ikäihmisten hyvinvoinnin ja omatoimisuuden lisääntyessä taidetoiminnan myötä voidaan säästää sosiaali- ja terveyspalveluiden kuluissa. Voinnin parantuminen voi vaikuttaa myös lääkekuluihin.

Hohenthal-Antin (2006, ss. 61–62) esittelee teoksessaan Kutkuttavaa taidetta, taidetoiminta seniori- ja vanhustyössä erilaisia toteutuksia kuvataideprojekteista ikäihmisten parissa. Ikäihmisen on mahdollista käsitellä elettyä elämäänsä sekä muistojansa kuvataiteen kautta. Teoksessa nostetaan esille, ettei muistihäiriö ole esteenä omien muistojen ja tunteiden maalamiselle.

Varhaiset muistikuvat sekä tunnemuisti voivat olla erittäin voimakkaita, ja ikäihmisen onkin annettava luoda taidetta omilla ehdoillaan sisimmästään käsin. Taide saa aikaan avoimuutta, luo henkistä rikkautta ja tuottaa hyvää oloa. Taide voi luoda yhteyttä eri ihmisten sekä ammattiryhmien välille. Se rohkaisee leikkimielä ja kutsuu elämänvoimaa esiin. Myös musiikkia voi hyödyntää kuvallisessa ilmaisussa. Musiikin kuuntelu voi tuoda mieleen erilaisia mielleyhtymiä, joista voi syntyä kuva, samoin kuten kaikenlaisten tuoksujen ja tuntojen kautta. Erilaisia aisteja hyödyntäen osallistujalle annetaan tilaisuus johonkin arkisesta poikkeavaan, leikkivyyteen sekä omanlaiseen luovuuteen. Luova tila voi auttaa ikäihmistä sivuttamaan säryt ja sairaudet. (Hohenthal-Antin 2006, ss. 61–63)

Vaikka ihminen ei itse kykenisi taiteen luo, hänellä voi silti olla tarve kokea taide- ja kulttuurielämyksiä. Myös asiakkaille, jotka asuvat laitoksessa, on mahdollistettava säännönmukaisesti taiteen kokeminen erilaisin toteutustavoin. Hoitolaitoksissa ympäristön esteettisyyteen panostamalla voidaan antaa voimaa mielelle. (Houni ym., 2020, s. 138)

Houni ym. (2020, s. 138) kuitenkin huomauttavat, ettei taide pure kuitenkaan kipuun ja sairauksiin samalla tavoin kuin kipulääke. Itkosen (2011, s. 89) mukaan taide- ja kulttuurielämysten avulla on

kuitenkin pystytty vähentämään lääkityksen tarvetta joidenkin pitkäaikaissairauksista kärsivien kohdalla. Tällaisten elämysten avulla on myös vaikutettu mielialaan myönteisesti.

Taide voi herättää myös kielteisiä tuntemuksia. On silti mahdollista, että prosessit, joita ihminen käy läpi, voivat vaikuttaa mielialaan sekä edistää toipumista. Mielellä on merkittävä osa sairaudesta toipuessa. Muun muassa taiteilijan ja potilaan välinen vuorovaikutussuhde sekä ihmisen oma kokemusmaailma vaikuttavat siihen, miten taidetta otetaan vastaan. (Houni ym., 2020, s. 138)

Itkonen (2011, s. 11) muistuttaa, että kuvan avulla mieleen voi tulla aistimuksia, tärkeiksi koettuja muistoja sekä tunteita. Hohenthal-Antinin (2006, s. 83) mukaan kuva voi toimia ikäihmisen tulkkina, joka ilmaisee hänen kokemuksiaan, elämyksiään sekä tunteitaan. Kuvan on hyvä jäädä esille, sillä sen on mahdollista jatkaa vuoropuhelua ympäristönsä kanssa. Kuvaa voidaan ajatella myös peilinä, josta voi nähdä koetun elämän. Kuvaa voidaan ajatella niin ikään elämyksinä, jotka ovat tulleet aineeksi. Kuvaa voi katsoa aina uudelleen, ja ajan kuluessa kuvan avulla voi käsitellä sisintään. Kuva voi auttaa löytämään uuden kipinän luovuuteen. (ibid., s. 63)

Taide voi olla väylä itseen joko tekemällä taidetta tai katselemalla sitä. Katsomalla taideteosta tai aistimalla materiaaleja voi syntyä muistoja, mieli saattaa liikuttua tai mieleen saattaa tulla miellelyhtymiä. Erilaisen materiaalin koskettaminen voi synnyttää muistoja lapsuudesta ja yhtäkkiä oma mielikin on kuin lapsen. Ilmaisui, joka tapahtuu visuaalisen tai muunlaisten ainesten avulla, voi viedä ulottuvuuksiin ilman arkisia rajoja. Työskentely kuvan parissa avartaa omaa sisäistä maailmaa sekä mahdollistaa omien haaveiden, kokemusten ja ristiriitojen käsittelyn. Ilmaisui ei katso ikää tai vaadi taitavaa kättä, vaan ilmaisu on mahdollista kaikille jonkinlaista materiaa käyttäen. Visuaalinen ilmaisu pitää itsessään sisällä aistielämysten, miellelyhtymien, vertauskuvien, tarinoiden ja tunteiden parissa olemista, mikä voi lisätä voimavaroja. Lisäksi kuvallinen ilmaisu vähentää jähmettyneisyyttä, jota sairaudet voivat aikaansaada. (Pulkkinen, 2003, s. 155)

Taiteen, terveyden ja hyvinvoinnin alaan vaikuttavat kuitenkin monenlaiset jännitteet.

Makrotasolla vallitsee haasteet rahoituksesta sekä resursseista, jotka vaikuttavat siihen, missä terveyttä ja hyvinvointia edistävä osallistava taide tapahtuu. Rahoitushaasteet voivat johtaa epävarmuuteen ja lyhyisiin projekteihin, mikä tekee vaikeaksi eriarvoisuuden haastamisen kestäväällä tavalla. (Daykin, 2020, s. 41)

Mesotasolla viitataan organisatorisiin ja institutionaalsiin puitteisiin, jotka vaikuttavat projektin edistymiseen. Taidetoiminnan menestys riippuu usein institutionaalisista rutiineista, rooleista ja vaatimuksista. Ammattihenkilöt ovat toiminnan kannalta monesti avainasemassa, mutta he työskentelevät hierarkkisessa työympäristöissä. (Daykin, 2020, s. 41)

On mahdollista, että taiteen saavutettavuutta vaikeuttavat myös esimerkiksi terveys- ja liikkumishaasteet. Rajoittavia tekijöitä voivat olla lisäksi sosiaaliset ja koulutukselliset taustatekijät, jotka voivat vaikuttaa käsityksiin tai uskomuksiin taiteesta. (Daykin, 2020, s. 41) Houni ym. (2020, s. 21) huomauttavat, että taidetoiminnan juurtuminen on tarpeellista, sillä sen avulla voidaan kartoittaa ne yksilölliset ongelmat, joissa taidetoimintaa voidaan hyödyntää.

3.2.3 Kulttuurinen vanhustyö

Luovuus nähdään kaikille mahdollisena toimintana, mutta se voi kuvastaa myös asennetta. Luovuus kuuluu kaikille. Kulttuuri taas voidaan kiteyttää vastineeksi ympäristön vaikeuksiin, tavaksi toimia tai toiminnan aikaansaannokseksi. (Huhtinen-Hildén ym., 2017, s. 14) Unesco (2001) määrittelee kulttuurin tarkoittavan kokonaisuutta, joka koostuu sosiaalisen ryhmän tai yhteiskunnan aineellisista, henkisistä, emotionaalisista ja älyllisistä ominaisuuksista. Lisäksi se pitää sisällään kirjallisuuden ja taiteen lisäksi yhteiset elämäntavat, elintavat, uskomukset, perinteet ja arvojärjestelmät.

Sosiokulttuurisessa vanhenemisen näkökulmassa katsotaan, että ihminen voi vanheta monella tapaa. Ikääntyminen voi pitää sisällään voimavaroja sekä näyttäytyä vahvuutena ja mahdollisuutena. Sen sijaan, että ikääntyminen nähtäisiin tilana, jossa suunta on laskusuuntainen, sosiokulttuurisesta näkökulmasta ikääntyminen tarkoittaa kypsymistä ja kasvamista. (Koskinen, 2004, s. 37)

Kulttuurisella vanhustyöllä tarkoitetaan, että vanhustyöhön liitetään osaksi erilaisin keinoin luovuutta, kulttuuria, taidetoimintaa ja taidetta. Lisäksi vanhustyössä kehitetään edellämainittuja osa-alueita. Kulttuurinen vanhustyö voi tarkoittaa myös suhtautumistapoja ja arvoja, joilla on vaikutusta toimintatapojen, johtamiskäytäntöjen, suunnittelun ja arkisen toiminnan taustalla sekä näkemystä, jossa luovuutta ja kulttuuria arvostetaan. (Huhtinen-Hildén ym., 2017, s. 21)

Aili-Verkosto (n.d.) kuvailee ikäystävällistä kulttuuria ja taidetta kulttuuri- ja taidetoiminnaksi sekä kulttuuri- ja taidepalveluiksi, jotka ovat suunnattu erityisesti ikääntyneemmille ihmisille. Ikäystävällinen kulttuuri ja taide ei syrji minkäänikäisiä, vaan huomioi ikäihmiset, jolloin palvelut ja toiminta ovat tehty esteettömiksi ja saavutettaviksi. Myös ikääntyneet, jotka eivät itse palveluiden pariin pääse, saavat toimintaa ja palvelua. Ikäystävällinen kulttuuri ja taide turvaa myös ikäihmisille osallistumismahdollisuuden sekä tilaisuuden tehdä ja kokea itse.

3.2.4 Muistelu

Muistelu tarkoittaa muistojen mieleenpalauttamista ja näiden jakamista yhdessä. Sen avulla voidaan lisätä arjen tarkoituksellisuuden kokemuksen vahvistumista. Muistelussa vuorovaikutteisuus lisää osallisuuden tunnetta, ja muistellessaan iäkäs ihminen saa jakaa elämänsä asioita muille. Aistien tärkeys voi korostua elämän aikana. Esineet, joita aiemmassa elämässä on käytetty, herättävät ajatuksia ja muistoja eletystä elämästä aina nykypäivään saakka. Muut aistit voivat tulla tärkeämmiksi, jos joitain ihmisen aisteja heikentyy. Kosketus voi tuoda muistoja kosketuksesta menneessä elämässä, musiikki eivätkä suosikkiruuat unohdu. Pienien tavaroiden ja valokuvien avulla yksilön näkemys omasta elämäntarinastaan sekä itsestään syventyy. (Räty ym., 2015, s. 34)

Muistelu vahvistaa erityisesti muistisairaiden ihmisten identiteettiä sekä pitää yllä kykyä puhua ja kommunikoida. Muistisairaana ihmisen elämänsä historian tunteminen voi voimaannuttaa muistisairasta ja synnyttää vuorovaikutusta. Parhaassa mahdollisessa tilanteessa muistelu on osa hoitotyötä, ja muistelun tavoitteet tulisi sisällyttää hoitosuunnitelmaan. Kun iäkkäämmän ihmisen elämäntarina on tuttu, on helpompi ymmärtää, mitkä asiat ovat olleet hänelle merkityksellisiä. Muistuttamalla tutuista ihmisistä, tapahtumista tai aikaansaannoksista voidaan motivoida ikäihmistä positiivisesti erilaisissa hoidollisissa tilanteissa, kuten liikkumisen tai syömisen yhteydessä. (Stenberg, 2016, ss. 16–17)

Vanhustyön keskusliitto ry:n ylläpitämän Ryhmä- ja viriketoiminnan aineistopankin mukaan muistelu on osa kaikkien elämää. Elämä koostuu muistoista, ja muistot saattavat saada eri merkityksiä elämän aikana. Joskus ikävä muisto saattaa seurata läpi elämän ja vaikuttaa suuresti ihmisen tekemiin valintoihin. Toisaalta aika voi myös kullata muistot. Menneisiin tapahtumiin kytkeytyvät tunteet tai näkökannat saattavat muuttua. Kun muistoja jakaa, se antaa

mahdollisuuden tutustua ihmisen omaan tarinaan. Näin myös ihminen kertoo omista ajatuksistaan sekä mistä hän esimerkiksi pitää. Hyvät muistot sekä niiden jakaminen voivat voimaannuttaa. (Vahvike, n.d.)

Vahvike-sivusto (n.d.) kuvailee muistelutyötä menetelmänä, jossa käytetään järjestelmällisesti muistelua stimuloivia toimintatapoja. Muistelutyötä ovat kehittäneet muun muassa Kotkassa sijaitseva Muistojen talo sekä Lontoossa sijaitseva Age Exchange –keskus. Muistelutyö on menetelmä, jossa osallistujien muistia aktivoidaan. Tarkoituksena on nostaa mieleen heitä itseään kiinnostavia asioita. Muistelutyötä kuvaillaan toimintana, jossa yhdistyy ajattelu ja puhuminen. Prosessin kautta ihminen tuo näkyväksi menneen elämänsä, luo identiteettinsä sekä rakentaa siltaa menneen ja nykyisyyden välille. (Räty ym., 2015, s. 34)

Suomen ainoa luovan muistelun keskus Muistojen talo esittelee sivustollaan luovaa muistelutyötä, Lumu-työtä, sekä luovaa muistelua. Niiden tavoitteena on luoda muistoista taidetta. Luova muistelu koostuu neljästä elementistä: toiminnallisuudesta, elämyksellisyydestä, yhteisöllisyydestä sekä luovista taidelähtöisistä työtavoista. Taidelähtöisiä ja luovia menetelmiä käyttämällä muistot hioutuvat. Osallistuja saa olla muun muassa menneisyytensä asiantuntija sekä kokea tulevaisuutensa nähdyksi. (Muistojen talo, n.d.)

Muistelua hyödyntäen voidaan luoda erilaista sisältöä hoitotyöhön, niin hoitajan kuin hoidettavan arkeen. Kun hoitoyhteisössä toteutettu muisteluhetki on ohjattu hyvin, se mahdollistaa monipuolisemman vuorovaikutuksen hoitohenkilökunnan ja asukkaiden välille. Myös hoitosuhteen roolit voivat vaihtua, sillä ikäihmisillä on usein pitempi kokemus elämästä. Oikeanlaiset kysymykset ja elämykset voivat synnyttää kiehtovia tarinoita. (Vahvike, n.d.)

Muistelua voidaan käyttää terapiana tai synnyttämään mielihyvää. Vanhustyön keskusliitto ry:n ylläpitämän Ryhmä- ja viriketoiminnan aineistopankin mukaan Hollannissa, Yhdysvalloissa, Tanskassa ja Englannissa on toiminut pitkään muistelukeskuksia. Näihin on koottu eri vuosikymmeniltä esimerkiksi esineitä. Tanskan muistelukeskuksesta voi lainata myös erilaisia muistelulaatikoita, joita on saatavilla verkosta myös digitaalisina. (Vahvike, n.d.)

Taide voi myös toimia lempeästi elämän muistelun ja ymmärtämisen työkaluna. Taidetoiminta, joka pohjautuu muisteluun, sopii hyvin erityisesti iäkkäämmille henkilöille. Taide voi helpottaa muistelua vapauttamalla oloa. Tarinat, joita ikäihmiset kuvailevat, voivat tuoda sukupolvia

lähemmäs toisiaan. Lisäksi taidetta hyödyntämällä raskaita asioita voi olla helpompi ilmentää. (Hohenthal-Antin, 2006, s. 83) Itkosen (2011, s. 11) mukaan ”taide kertoo elämästä”. Se voi syventää itsetuntemusta, stimuloida kaikkia aisteja sekä tuntua koko kehossa.

3.2.5 Kotihoito

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan kansallisena tavoitteena on, että ikääntynyt ihminen voisi asua kotonaan niin pitkään kuin mahdollista. Ihmisen tulee saada kotiinsa tai kodinkaltaiseen ympäristöön hoitoa tai huolenpitoa. Iäkäs ihminen voi saada mahdollisuuden asua kotonaan vapaaehtoistoimijoiden, läheisverkoston ja ammattilaisten avulla. Kotihoitoa ja muuta kotiin toimitettavaa tukea toteuttavat yleensä julkiset ja yksityiset tahot sekä järjestöt. (THL, 2023)

Kotihoito muodostuu kokonaisuudesta, johon sisältyy kotipalvelu sekä terveydenhuoltolain 25 §:n mukaiset kotisairaanhoidon tehtävät. Kotipalvelu tarkoittaa huolenpidossa tai hoidossa, asioinnissa, asumisessa, toimintakyvyn ylläpidossa, lasten kasvatuksessa tai hoidossa sekä muissa tavanomaiseen elämään sisältyvissä toiminnoissa tai tehtävissä avustamista tai niiden suorittamista. Kotipalvelua annetaan henkilöille, jotka tällaisista tehtävistä tai toiminnoista selviytyäkseen tarvitsevat apua johtuen vammasta, sairaudesta, synnytyksestä tai muusta samankaltaisesta toimintakykyä alentavasta syystä tai johtuen erityisestä perhe- tai elämäntilanteesta. Kotipalvelun tukipalveluita ovat siivous-, ateriat- ja vaatehuoltopalvelut ja sosiaalista kanssakäymistä edistävät palvelut. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 § 19, § 20)

Kotisairaanhoido on terveyden- ja sairaanhoidon palvelua, joka on toteutettu moniammatillisesti. Kunnan tulee järjestää asukkaidensa kotisairaanhoido. Kotisairaanhoido toteutetaan hoito- ja palvelusuunnitelman mukaisesti tai tilapäisesti henkilön asuinpaikassa, kotona tai paikassa, joka on verrattavissa siihen. Hoitotarvikkeet, joita pitkäaikaiseen sairauden hoitoon kotisairaanhoidossa hoitosuunnitelman mukaisesti käytetään, kuuluvat hoitoon. Kotisairaalahoido taas on tehostettua kotisairaanhoido, jota toteutetaan määräaikaisesti. (Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326 § 25)

Kotihoidon ja -palveluiden yleinen suunnittelu, ohjaus ja lainsäädännön valmistelu ovat sosiaali- ja terveysministeriön vastuulla. Kotihoidon tarkoitus on tukea erityisesti ikääntyneiden henkilöiden selviytymistä kotona. Kotihoitoa on mahdollista saada tarvittaessa myös öisin ja siihen voi kuulua

kotisairaanhoidoa. Kotipalvelua on mahdollista täydentää erilaisin tukipalveluin, kuten osallisuutta ja sosiaalista kanssakäymistä edistävin ja tukevin palveluin. Tukipalveluiden tarkoitus on muun muassa tarjota hyvinvointia lisäävää sisältöä henkilön elämään. Tukipalvelut ovat saatavilla hyvinvointialueen kotipalvelusta, vanhus- tai vammaispalveluista tai kotihoidosta. Hyvinvointialue joko tuottaa itse tukipalvelut tai ostaa ne. (STM, 2023)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tilastoraportin 27/2021 mukaan yli puolella kotihoidon säännöllisistä asiakkaista palvelujen käyttäminen on jokapäiväistä. Kotihoidon asiakkaita oli suunnilleen 208 000 vuonna 2020. Niin kutsuttuja intensiivisiä kotihoidon asiakkaita eli paljon palveluja käyttäviä asiakkaita oli 43 prosenttia ja säännönmukaisesti kotihoidon palveluja sai 55 prosenttia kotihoidon asiakkaista. On maakuntakohtaista, kuinka suuri on säännöllistä kotihoidon palvelua saavien asiakkaiden osuus. Säännöllisen kotihoidon palveluita sai 85–94 -vuotiaiden ikäryhmässä keskimääräisesti noin 31 prosenttia kyseisen ikäluokan väestöstä, kun taas yli 95–vuotiaiden ikäluokassa 55 prosenttia sai säännöllisesti kotihoidon palveluita. Asiakkaista, jotka saivat säännöllisesti kotihoitoa, yli puolella päivään sisältyi ainakin yksi kotihoidon käynti. Varsinais-Suomessa 95–vuotiaiden ja vanhempien ikäluokassa yli 50 prosentilla oli säännöllisen kotihoidon asiakkuus, 85–94 -vuotiaiden ikäluokassa yli 30 prosentilla ja 75–84 -vuotiaiden ikäryhmässä alle kymmenellä prosentilla oli säännöllinen kotihoidon asiakkuus. (THL, 2021)

3.3 Kohti moniaistista kokemusta

Opinnäytetyössäni keskitytään erityisesti siihen, miten osallistujat kokevat yhteisen piirtämisen ja muistelun. Tässä luvussa pysähdytään pohtimaan, mitä tarkoitetaan kokemuksella, kokemuksellisuudella ja elämyksellä sekä avataan moniaistisuuden käsitettä. Lisäksi esittelen Elämyskorin, jota hyödynsin aineistonkeruussa virittääkseni osallistujissa aistikokemuksia sekä muistelua.

3.3.1 Kokemus, kokemuksellisuus ja elämys

Kokemusta voidaan pitää vaikeasti määriteltävänä käsitteenä, jolla on monta merkitystä. Kokemus voi liittyä esimerkiksi tuntemuksiin ja elämyksiin. Kokemusta voidaan tutkia monesta näkökulmasta termin monitulkinnallisuuden vuoksi. Kuitenkin kokemusta tutkittaessa kohteina ovat usein kokemuksen teemoittelu, sisällöt sekä niiden jäsenys. Kokemuksen asema on vaihteleva myös fenomenologisessa tutkimussuuntauksessa, jonka mukaan kokemuksen asema liikkuu kokemukseen liittyvän maailman, sosiaalisten suhteiden tai yksilön välillä. (Kukkola, 2018, ss. 41–42)

Kukkola (2018, s. 44) tekee selkeän erottelun kokemuksellisuuden sekä kokemuksen välille. Kokemuksellisuudella tarkoitetaan kyvykkyyttä kokea, kun taas kokemus liitetään kokemuksen sisältöön. Samaten Kukkola ottaa kantaa kokemuksen kielellisyyteen. Hänen mukaansa kokemus ei ole välttämättä puettavissa kielelliseen muotoon, vaikkakin toteaa samalla tällaista esitetyn. Kukkolaa mukailien kokemuksen tutkimus voi olla kuvausta käytännössä kokemuksellisesti tapahtuneesta siten kuin se on tapahtunut. Se voi pitää sisällään erityisen tarkan kuvauksen kokemuksesta sisältäen epäoleellisiakin asioita tai vaihtoehtoisesti tiivistelmän koetusta. (ibid., s. 46) Käsitteenä yksilöllinen kokemus on melko uusi, jos aihetta tarkastellaan historian näkökulmasta (Tökkäri, 2018, s. 64). Kokemuksen tutkimusta käsittelemän lisää luvussa 4.2. Tutkimusmenetelmänä fenomenologia.

Elämys käsitteenä on myös melko uusi. Sille ei löydy vastinetta edes kaikista eniten puhutuista kielistä. Englannin kielellä käsite kääntyy normaalisti kokemukseksi. On mahdollista, että käsitteenä elämys on peräisin ruotsin kielestä. Mikael Agricola vaikuttaa käyttäneen sanaa kirjallisuudessa, mutta tällä on viitattu ”elämän sisältöön” ja ”elämään”. Vasta 1900-luvulla

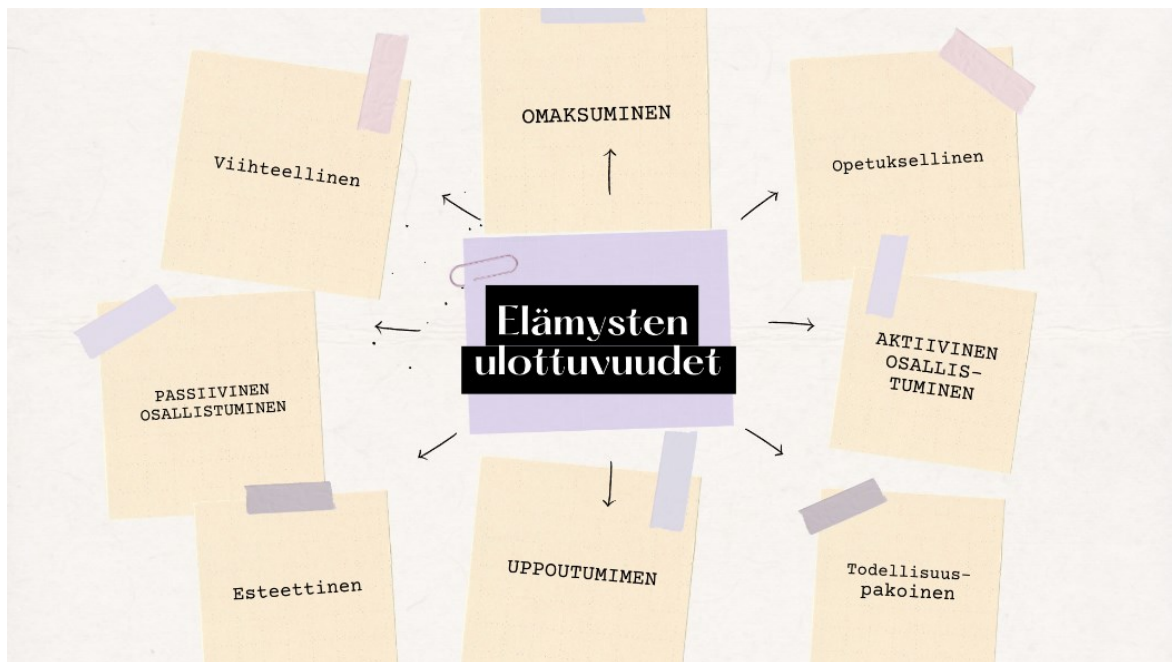
elämyksellä on tarkoitettu sen nykyistä merkitystä. Alun perin Saksassa termillä on viitattu filosofisessa mielessä johonkin, joka on koettu välittömästi itse, minkä lisäksi kokemus on pitkäikäinen ja merkittävä kokonaisen inhimillisen eksistenssin näkökulmasta. (Väyrynen, 2010, ss. 21–22) Husserl pitää elämystä intentionaalisenä, jolloin kokemukseen sisältyy alituista tulkintaa aistihavainnoistamme. Havaintovaikutelmien sekasorrosta hahmotamme konkreettisia asioita ja esineitä. Husserlin määritelmä elämyksestä on kuitenkin verrattavissa havaintoon, jolloin elämys muistuttaa pitkälti tavallista kokemusta. (ibid., ss. 24–25)

Elämystuottajan käsikirjassa elämys määritellään positiiviseksi, ikimuistoiseksi ja merkittäväksi kokemukseksi, josta voi seurata kokijalleen omakohtainen muutos. Elämyksellisyyden katsotaan koostuvan kuudesta elementistä, jotka ovat moniaistisuus, kontrasti, vuorovaikutus, yksilöllisyys, aitous ja tarina. Tässä yhteydessä moniaistisuudella viitataan siihen, että kaikki aistiärsykkeet suunnitellaan tarkkaan korostamaan valittua teemaa. On mahdollista, että aistiärsykeitä on liikaa, mikä ei välttämättä ole hyväksi kokonaisuuden kannalta. Jotta asiakkaalle on mahdollista tarjota kontrastia, on otettava huomioon, mitä kansallisuutta tai kulttuuria hän edustaa. (Tarssanen & Kylänen, 2009, ss. 11–14)

Vuorovaikutuksen katsotaan liittyvän vahvasti yhteisöllisyyden kokemukseen, jolloin kokemus jaetaan yhdessä. Tällöin elämykseen kytkeytyy ajatus kokemuksen avoimesta arvostuksesta ja hyväksynnästä. Elämyksen voi kuitenkin kokea myös yksin. Yksilöllisyydellä taas viitataan siihen, että tuotteen tulisi olla ainutkertainen ja uniikki. Tällöin juuri samankaltaista kokemusta ei ole muualta saatavilla. Aitoudella viitataan tuotteen uskottavuuteen ja tarina kytkeytyy vahvasti aitouteen tuotteessa. Kokemuksesta tulee eheä, jos eri osa-alueet sidotaan yhteen yhtenäisellä tarinalla. (Tarssanen & Kylänen, 2009, ss. 12–15)

Pine II ja Gilmore (1999, s. 30) esittelevät teoksessaan seuraavan elämysten ulottuvuuksia kuvastavan mallin, jonka Tarssanen ja Kylänen (2009, s. 9) ovat kääntäneet seuraavasti (kuva 1):

Kuva 1. Elämyksen neljä ulottuvuutta. (Tarssanen & Kylänen, 2009, s. 9)

Kuviossa horisontaalisella tasolla kuvataan elämykseen osallistumisen määrää. Passiivisella osallistumisella tarkoitetaan esimerkiksi konserttiin osallistumista, jolloin osallistuja ei käytännössä vaikuta itse esitykseen, vaan toimii kuuntelijana tai katselijana. Aktiivisella osallistumisella viitataan toimintaan, jossa osallistuja itse vaikuttaa elämyksen luomaan esitykseen tai tapahtumaan. Pine ja Gilmoren (1999, s. 30) mukaan toimintaa kuvaa esimerkiksi hiihtäminen, jossa itse luodaan oma elämys.

Vertikaalisella elämyksen ulottuvuudella kuvataan yhteyttä osallistujan ja tapahtuman tai esityksen välillä. TV:tä katsellessa elämys ikään kuin imee katselijan itseensä, kun taas esimerkiksi virtuaalipeliä pelatessa pelaaja uppoutuu elämykseen. Muun muassa kuunnellessaan musiikkia, lukiessaan ajankuluksi tai esitystä katsoessaan ihminen omaksuu viihdettä passiivisesti. Opetukselliset kokemukset tai elämykset vaativat osallistujalta aktiivista osallistumista, jolloin hän omaksuu asiat myös mielessään. Todellisuuspakoisia ympäristöjä tarjoavat esimerkiksi kasinot, teemapuistot, virtuaalitodellisuuskuulokkeet tai vaikkapa värikuulasota luonnossa. Näin osallistujasta tulee aktiivinen toimija. (ibid., ss. 30–33) Esteettisellä ulottuvuudella tarkoitetaan uppoutumista tapahtumaan tai ympäristöön siten, ettei osallistuja juuri vaikuta siihen. Esteettisinä elämyksinä voidaan pitää esimerkiksi taidegalleriassa tai museossa vierailua. (ibid., s. 35)

3.3.2 Elämyskori

Taide tulee luo -hankkeen taitelijat loivat hoivakotien käyttöön Elämyskoreja. Elämyskorit kiersivät hoivakotien osastoilla vuodesta 2020 vuoteen 2021. Korit pitävät sisällään kuunneltavaa, maisteltavaa, haisteltavaa, katseltavaa ja muisteltavaa sekä ohjeet ja materiaalit yhteiseen luovaan tekemiseen. Taiteilijat loivat kaikkiaan kuusi koria: Metsäkorin, Saunakorin (kuva 3), Merikorin (kuva 4), Koulukorin, Maatilakorin sekä Juhlakorin. (Vannucchi, henkilökohtainen tiedonanto, 18.2.2021)

Elämyskorin ajatuksena on tuoda asiakkaan mieleen muistoja ja herätellä monipuolisesti aisteja erilaisin materiaalein ja virikkein. Korit jäävät palvelutaloihin, jotta työntekijät voivat korien mukana tulevien ohjeiden mukaan käyttää niitä yhdessä asiakkaiden kanssa. Korien myötä syntyneet tuotokset voivat toimia jatkossa virikkeinä synnyttämään keskustelua myös omaisten ja asiakkaiden kesken. Elämyskorien avulla pyritään tuomaan taidetta ja kulttuuria vanhusten luo. Esittelen Elämyskoreja tarkemmin luvussa 6.2. Toiminnallinen osuus.

Elämyskoria muistuttaa myös Ateneumin on suunnittelema Taidesalkku, jota on myytävissä Kansallisgallerian museoiden verkkokaupassa. Taidesalkku eroaa hieman Elämyskorista, mutta myös Taidesalkku virittelee aisteja. Taidesalkussa on mukana ideavihko, joka sisältää useita vinkkejä taidekuvien käyttöön sekä kuvia sisältävä ideakartta. Ideavihossa on kerrottu myös, kuinka Salkun taidekuvien ympärille voi luoda moniaistisen Taidekapsäkin. Tämä tapahtuu yhdistelemällä kuviin musiikkia, tuoksuja tai materiaaleja, joita voi koskettaa. (Museoshop, n.d.)

Lisäksi Muistorasia muistuttaa hieman Elämyskoria, mutta rakentuu hieman eritavoin, kuin käyttämäni Elämyskorit. Muistorasia syntyy muistelun tuloksena, joka on ikään kuin peili elettyyn elämään visuaalisessa muodossa. Muistorasiassa voi olla henkilön valokuvia, dokumentteja tai tavaroita, jolloin rasiaan tiivistyy yksilön elämänhistoria tai jokin aikakausi siitä. Muistorasia toimii kuin valokuva, kolmiulotteisesti muistuttamassa elämästä, jonka henkilö on elänyt. Omaisen kanssa kotona rakennettu muistorasia toimii elämysmatkana menneisyyteen. Muistorasia sopii esimerkiksi tilanteisiin, joissa ihmisen tulisi sopeutua uuteen elämäntilanteeseen. (Hohenthal-Antin, 2013, ss. 68–69)

Niin ikään Rätty ym. (2015, s. 34) viittaavat muistoja virittämään kehitettyihin niin verkkopohjaisiin kuin fyysisiin työkaluihin, kuten Muistojen rasia, jossa osallistujat tekevät omia muistojaan

sisältävän laatikon. Laatikoon laitetaan itselle tärkeitä asioita, esimerkiksi kirjeitä, valokuvia tai henkilökohtaisia esineitä. Muistelutyö tapahtuu yleensä ryhmämuotoisesti ikäihmisten parissa tehtävässä työssä.

3.3.3 Moniaistisuus

Aisteina voidaan pitää haju-, maku-, kuulo-, näkö- ja tuntoaistia. Hajujen kautta saadaan tietoa ympäristöstä ja makuaisti auttaa muun muassa tunnistamaan, mikä on syömäkelpoista. Ihon aistinsolut reagoivat kosketukseen, pintojen tunnusteluun, värinään ja venytykseen, kun taas äänen kokemus syntyy siten, että äänen värähtelyt muuttuvat signaaleiksi aina aivojen kuuloalueelle asti. Silmän tehtävänä on antaa tärkeää informaatiota ympäristöstä. Aivoissa on jokaiselle aistille oma alueensa, jossa aistimus saada alkunsa. (YLE, 2015)

Vamman tai sairauden vuoksi on mahdollista, ettei ihmisellä ole kaikkia aisteja käytössään. Tällöin voi syntyä uusia tapoja käyttää aisteja. Jokainen ihminen on moniaistinen ja kaikki ovat erilaisia aisteiltaan. Ihminen yleensä hyödyntää tiedostaen pelkästään sellaisia aisteja, joiden koetaan palvelevan tarkoitusta, vaikka käytännössä ihminen käyttää aina useita aisteja. Hämeen ammattikorkeakoulussa on kehitelty multisensoriseksi työksi nimetty työmenetelmä. Lähestymistavassa painottuvat voimaannuttava sekä osallistava työote moniaististen tilojen lisäksi. (Sirkkola, 2014, s. 2)

Moniaistisuus ja multisensorisuus tarkoittavat molemmat samaa asiaa. Sillä tarkoitetaan aistikokemusta, joka saadaan samaan aikaan usean aistin kautta. Multisensorisen hoitotyön tarkoitus on aktivoida, herätellä ja rentouttaa hoidettavaa. Hoidettava saa mukavia kokemuksia ja elämyksiä monen aistin virittämänä. Multisensorisuuden avulla arkea voidaan parantaa, ja siinä oleellista on kohtaaminen toisen ihmisen kanssa. (Niskanen, 2014)

Moniaistinen ympäristö, joka on tarpeeksi esteetön, voi auttaa ihmistä aistien puutteissa. Tämän lisäksi voidaan käyttää työmenetelmiä ja apuvälineitä. Multisensorista työtä voidaan kuvailla monialaiseksi ja innovoivaksi. Lisäksi se on tieteellisesti tutkittua ja eettistä. (Papunet, 2015) Moniaistisuutta hyödyntämällä voidaan edistää ihmisten hyvinvointia sekä lisätä rentoutumisen tunnetta (Räty ym., 2015, s. 33).

Laurean ammattikoulu on kehittänyt jo pitemmän aikaa Aistien-menetelmää, jossa hyödynnetään moniaistisuutta, monenlaisten toimijoiden välistä yhteistyötä sekä edistetään hyvinvointia, vuorovaikutusta ja oppimista. Keskeistä Aistien-menetelmässä on Aistien-tila, missä on tarkoitus helposti muokattavan tilan avulla virittää aisteja ja luoda näin elämyksiä. Tilan on tarkoitus aktivoida useampia aisteja. Elämyksellisyyden avulla lisätään tilaa käyttävien ihmisten hyvinvointia, edesautetaan tilassa tapahtuvaa kanssakäymistä sekä helpotetaan oppimista. Toiminnalla voidaan tavoitella voimaantumista, yhteisöllisyyden lisäämistä, oppimista, tiedottamista tai keskustelua arvoista. (Räty ym., 2015, ss. 7–8)

Moniaistisuuden ja multisensorisuuden lisäksi voidaan puhua snoezelen-menetelmästä. Nämä kaikki ovat toistensa rinnakaistermejä. Näiden menetelmien avulla on tarkoitus synnyttää tasapaino rentoutumisen ja aktivoivan toiminnan tasapaino hyvää oloa tuottavien aistielämysten ja -kokemusten kautta. Näiden myötä syntyvä vireystila voi helpottaa paineen ja stressin tunnetta, mahdollistaa paremmin oppimista sekä synnyttää luovuutta ja tunteita. Tila voi edistää myös vuorovaikutusta, mielikuvitusta sekä itseluottamuksen kehittymistä. (Papunet, 2018)

Snoezelen-menetelmä on kotoisin Hollannista 1970-luvulta. Sen tarkoitus on alun perin ollut niin ikään herättää perusaistit ympäristössä, joka on rauhoittava. Sana ”snoezelen” on muodostettu hollanninkielisistä sanoista ”snuffeln”, joka tarkoittaa nuuhkimista, sekä ”doezelen”, joka tarkoittaa torkkumista. Torkkumisella viitataan havainnoivaan puoleen ja nuuhkimisella toiminnalliseen puoleen. Snoezelenin yhteydessä puhutaan huoneesta, missä luodaan aistiärsyksiä. Huoneessa voidaan käyttää erilaisia tuntoaistia viritteleviä materiaaleja, valoja, musiikkia sekä hajupurkkeja. (Korpinen & Jaakola, n.d.)

Siltala (2013, s. 25) pohtii, mahdollistuuko vanhuudessa tarpeeksi tunnepitoinen ja moniaistimuksellinen kanssakäyminen sekä mielihyvä, joka on vaikuttanut jo varhaislapsuudessa toivon ja luottamuksen syntyyn. Vanhuudessa tämä tarve vahvistuu. Näkö- ja kuuloaistien huonontuessa tunnetta luottamuksesta koetellaan. Etenkin laitoshoidossa olevien ikäihmisten sekä yksinäisten kohdalla on erityisen tärkeää, että heidän elämässään olisi riittävästi aisteja stimuloivaa ja tunneviritteistä vuorovaikutusta. Aistien heiketessä ikäihmiset tarvitsevat tunnetta lämmöstä, kosketusta, tuoksuja, kannattelevia liikkeitä ja liikkeitä, jotka pitävät huolta sekä rytmejä.

Muistelutyössä moniaistisuutta voi soveltaa siten, että aisteja stimuloimalla syntyneet elämykset herättävät muistoja. Muistelussa aisteja voidaan virittää tuoksuilla, äänillä, kuvilla, sanoilla, mauilla, kosketuksella tai liikkeellä. Käytettäviä tuoksuja voivat olla yrtit, kukat, hajuvedet tai erilaiset ruuat. Ääninä voidaan käyttää esimerkiksi eläinten ääniä tai lauluja. Kuvina voidaan käyttää vaikkapa valokuvia tai julisteita. Muistoja voi herättää sanat, kuten runot tai tarinat. Muiston voi synnyttää ihmisen tai eläimen kosketus, erilaisten kankaitten koskettaminen tai lämpö. Kutominen, tanssiminen, pelaaminen, työhön liittyvät liikkeet kuten konekirjoitus tai uskonnolliset toimitukset voivat myös synnyttää muistoja. (Räty ym., 2015, s. 33)

3.4 Sosiaalipedagogiikka

Sosiaalipedagogiikka on alueena laaja ja moniulotteinen, minkä vuoksi keskityn seuraavassa luvussa avaamaan sosiaalipedagogiikan periaatteita pääpiirteissään. Sosiaalipedagogiikan viitekehys avautui opinnäytetyöprosessin loppupuolella. Opinnäytetyöni aineistonkeruussa hyödynnettiin sosiokulttuurista innostamista, jolla tavoiteltiin osallistujien osallisuuden, toimijuuden ja pystyvyyden tunteen vahvistumista. Ammennan omaan ohjaukseeni sosiaalipedagogista aikuistyötä, joka on ollut suuntautumisvaihtoehtoni sosionomin ammattikorkeakouluopinnoissani.

3.4.1 Sosiaalipedagogiikan määritelmää

Sosiaalipedagogiikkaa voidaan pitää toimintajärjestelmänä, joka koostuu kolmesta osasta: koulutusalaista, tieteenalasta ja käytännön työalasta. Monissa ihmisläheisissä työtehtävissä sosiaalipedagogiikkaan perustuva ajattelu voi toimia työtteen lähtökohtana. Kun sosiaalipedagogiikkaa katsotaan tieteenalana, nähdään siinä kasvatusta- sekä yhteiskuntatieteitä. Pelkistään sosiaalipedagogisessa käytännön työssä tehdään kasvatustyötä, joka korostaa sosiaalisen kasvun edistämistä tai sosiaalista työtä, jonka paino on kasvatuksen kysymyksissä. (Nivala & Ryyänen, 2019, s. 15)

Sosiaalipedagogisesta näkökulmasta kasvua ja kasvatusta tapahtuu monessa paikassa erilaisin tavoin läpi ihmiselämän. Kasvatusta tapahtuu virallisissa instituutioissa sekä arkisissa tapaamisissa, kaikilla elämän eri alueilla. Sosiaalipedagogiikassa tavoitteina ovat yhteiskuntaan integroituminen sekä emansipaatio eli vapautuminen haitallisista toimintatavoista. (Suomen sosiaalipedagoginen seura, n.d.)

Sosiaalipedagogiikka on työtä, toimintaa ja kasvatuksellista ajattelua, jossa ehkäistään, lievennetään ja kohdataan pedagogisesti yhteiskunnallista huono-osaisuutta; ymmärretään ja vahvistetaan ihmisen ja yhteiskunnan yhteyttä sekä tuetaan ja tarkastellaan yhteisöllisyyttä, yhteiselämää ja ihmisten välistä vuorovaikutusta. Sosiaalipedagogiikan määrittelystä riippuen painotetaan eri alueita. (Nivala & Ryyänen, 2019, ss. 16–17)

Toimintatieteellisyys on tunnusomaista sosiaalipedagogiikalle, jolloin käytäntö ja teoria kulkevat yhdessä. Toimintatieteellisyydellä tarkoitetaan maailman muuttamista uusien toimintatapojen avulla, mutta olennaista on kuitenkin ensin ymmärtää ja kuvailla maailmaa. Sosiaalipedagogiikka toimintatieteenä tutkii yhteiskuntaa ja sen ilmiöitä saadakseen teoreettisen käsityksen siitä todellisuudesta, jossa kasvatusta tehdään sekä kasvatustoiminnan edellytyksistä. Toinen sosiaalipedagogiikan tehtävä toimintatieteenä on kehittää kasvatuksen käytäntöjä teorioita ymmärtäen. Teoriat taas kehittyvät käytännön työn tutkimuksen kautta. (Nivala & Ryyänen, 2019, s. 20)

Sosiaalipedagogiikan historiassa suuntauksia katsotaan olevan kolme. Yksi suuntauksista on hermeneuttinen suuntaus, jossa sosiaalipedagogiikan tarkoitus yhteiskunnassa on helpottaa yhteistyötä, välittää ja ymmärtää. Täten toimintaa kuvastaa vuorovaikutuksellinen ja yhteistyöhön tähtäävä luonne. Hermeneuttisen suuntauksen tutkimuksia edustavat etnografinen tutkimus ja vuorovaikutukselliset tutkimustavat. Teorian ja tiedon osaa suuntauksessa kuvailevat toiminta ja toiminnan merkitysten tulkinta. Tärkeässä roolissa ovat myös teorian ja tiedon ymmärtäminen sekä tulkitseminen. Hermeneuttisen suuntauksen oleellisina taustavaikuttajina ovat muun muassa fenomenologia ja hermeneutiikka. (Nivala & Ryyänen, 2019, s. 83)

Toinen sosiaalipedagogiikan historian suuntauksista on empiiris-analyttinen suuntaus. Empiiris-analyttisessä suuntauksessa sosiaalipedagogiikan yhteiskunnallinen rooli on sopeuttava ja säilyttävä sekä kontrolliin pyrkivä. Tiedon ja teorian näkökulmasta empiiris-analyttinen suuntaus pyrkii tarjoamaan valmiiksi tehtyjä ja tuloksellisia toimintamalleja ja suuntauksen tutkimuksia edustavat kokeellinen tutkimus sekä kvantitatiivinen kyselytutkimus. Toiminnan tarkoitusta ja luonnetta kuvaavat käyttäytymiseen kohdistuva kontrolli ja sen muokkaaminen sekä sopeuttaminen ja mukauttaminen. Empiiris-analyttisen suuntauksen taustalla vaikuttavat psykologia sekä positivistinen ja funktionalistinen yhteiskuntateoria. (Nivala & Ryyänen, 2019, s. 83)

Sosiaalipedagogiikan kriittis-emansipatorinen suuntaus juontaa juurensa muun muassa kriittisestä teoriasta ja sosiaalireformista. Sen tutkimus on kriittistä sekä kriittistä ja osallistavaa toimintatutkimusta. Toiminnan tarkoitusta ja luonnetta kuvaavat käytännön ja teorian yhteyden painottaminen, yhteistoiminta sekä rohkaiseminen kriittiseen reflektioon, kun taas tiedon ja teorian osaa kuvaa tietoisuus epäkohdista ja kannustaminen epäkohtien ratkaisuun. Kriittis-

emansipatorista sosiaalipedagogiikkaa kuvaa halu muuttaa yhteiskunnallisia rakenteita ja tuoda julki valtarakenteita yhteiskunnassa sekä innostaa kriittiseen itsetutkiskeluun. (Nivala & Ryyänen, 2019, s. 83)

Sosiaalipedagogiikkaa voidaan siis pitää sosiaalisena kasvatuksena, joka tukee ihmistä liittymään yhteiskuntaan sekä yhteiseen elämään muiden kanssa. Esimerkiksi isovanhemmuuden sosiaalipedagoginen tukeminen lukeutuu kyseiseen tehtävään. Ikäihmisten näkökulmasta tavoitellaan vanhuuden vahvistamista vaiheena, joka sisältyy tavalliseen ihmiselämään. Toiseksi sosiaalipedagogiikan tarkoitus on onnettomien ja syrjäytyneiden ihmisten auttaminen jokapäiväisessä elämässä, jotta pikkuhiljaa ihmiset pystyisivät luomaan omasta ja ryhmänsä elämästä inhimillisempää ja parempaa. Tämä erityistehtävä liittyy eritoten laitoksissa asuviin ikäihmisiin sekä heihin, jotka mahdollisesti asuvat kotonaan kokien köyhyyttä, sairautta ja yksinäisyyttä. (Kurki, 2007, ss. 30–31)

Positivistisessa paradigmassa, joka tunnetaan myös teknologisena paradigmana, vanhuutta katsotaan hyötynäkökulmasta teknisesti. Ikääntyneitä ihmisiä ei kuulla, yhteiskunta otetaan vastaan senkaltaisena kuin se on olemassa ja toimimista ikääntyneiden parissa pidetään kasvatuksellisenä teknologiana. Aitona sosiaalipedagogiikan paradigmana positivistista paradigmaa ei voida pitää. Sosiaalipedagogiikka tähtää mahdollisimman solidaariseen, inhimilliseen ja oikeudenmukaiseen elämään ja pohtii, mikä ihminen on yhteiskunnassa. Yksilön ja yhteisön välistä vuorovaikutusta ymmärtääkseen vaaditaan hermeneuttista ja dialogista, kuuntelevaa paradigmaa. Ihmistä pidetään ikään katsomatta persoonana, joka on ainutkertainen ja arvokas. Silti yksilö kasvaa täydelliseksi vasta yhteisössä muiden yhtä ainutlaatuisten yksilöiden kanssa. (Kurki, 2007, ss. 30–32)

3.4.2 Osallisuus, toimijuus ja pystyvyyden tunne

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan ikääntyvän ihmisen toimintakyvyn ja hyvinvoinnin tukeminen kaikenlaisissa elämäntilanteissa on kunnan tehtävä. Iäkkäiden yhdenvertaiset mahdollisuudet hyvään elämään on THL:n tavoite. Muun muassa alentunut toimintakyky ja heikko turvaverkko ovat syrjäytymisriskejä ja syrjäytymisvaarassa olevia ikäihmisiä tulisi etenkin tukea. Ikääntyneiden hyvinvointia tukevat muun muassa yhdessä tekeminen ja osallisuus sekä toimintakyky, aktiivisuus ja hyvä terveys. (THL, 2020) Osallisuus nähdään vaikuttamisena ja

mukanaolona sekä huolenpitona ja osalliseksi pääsemisenä yhdessä rakennetusta hyvinvoinnista (STM, n.d.).

SOSTEn eli Suomen sosiaali- ja terveys ry:n mukaan osallisuuden tunne syntyy, kun ihminen kokee, että kuuluu johonkin. Osallisuus voi näyttäytyä monin tavoin. Se voi olla mahdollisuutta vaikuttaa yhteisössä, johon kuuluu. Se voi olla luottamusta, arvostusta tai tasa-arvoa. Osallisuus kasvattaa hyvinvointia. Mikäli ihminen joutuu osallisuuden ulkopuolelle, tätä kutsutaan syrjäytymiseksi. Osallisuudella tarkoitetaan osallistumista monitasoisesti. Se voi olla oikeutta saada tietoa tai tuottaa tietoa. Osallisuutta on myös oikeus vaikuttaa omaa elämää tai palveluita koskeviin päätöksiin sekä mahdollisuus yhteiskehittää palveluja ja toimintoja muiden kansalaisten ja ammattilaisten kanssa. Jotta osallisuus toteutuisi, tulee ihmisen olla oman elämänsä aktiivinen toimija. Tavalliset ympäristöt, joissa ihmiset tapaavat normaalisti toisiaan, ovat oivallisia paikkoja parantaa osallisuutta. (SOSTE, n.d.)

Särkelä-Kukon mukaan (2014) osallisuuden merkitys saattaa muuttua puhujasta, käyttötarkoituksesta tai käyttöpaikasta riippuen. Käsite on hankalasti rajattavissa sekä moniulotteinen. Osallisuuden yhtenä muotona voidaan pitää osallistumista. Osallistuminen voi olla pitkällä aikavälillä tapahtuvaa tai lyhytjänteisempää. Osallisuuden tulee olla ihmiselle vapaaehtoista ja henkilökohtaista. Yksilön oma elämismaailma, ihmiskäsitys ja identiteetti liittyvät vahvasti osallisuuteen ja osallisuuden kokemuksiin. Nivalan ja Ryytäsen (2019, s. 138) mukaan osallistumisella tarkoitetaan, että ihminen on aktiivisesti läsnä sosiaalisissa suhteissa.

Sosiaalipedagogiikassa yksi tärkeimpiä perusajatuksia on ymmärtää ja kohdata ihminen toimijana tai toimijuuteen pystyvänä. Toimijuuden katsotaan muodostuvan kyvykkyydestä, tahtotilasta ja edellytyksistä toimia. Toiminnalla viitataan elämänvalintoihin ja niihin liittyviin tekoihin, joiden kautta yksilö voi toteuttaa valinnanvapauttaan ja ilmaista itseään. Sosiaalipedagogiikan näkökulmasta toimijuus viittaa etenkin yksilöiden väliseen sekä yhteisölliseen toimintaan. (Nivala & Ryytänen, 2019, s. 95)

Toimijuutta voidaan tarkastella myös ihmisen eletyn elämän, kuluvan hetken ja tulevan elämän näkökulmasta huomioiden samalla ajan myötä ihmistä ympäröivän todellisuuden muutos. Elämäkulun perspektiivistä elämä nähdään jatkuvana mahdollisuutena kehittyä ja muuttua. Kehitystä ajatellaan lakkaamattomana prosessina, jossa luovutaan sekä kasvetaan. Kehitys ei

etene vaiheittain vaan moneen suuntaan. Elämäkulun näkökulma painottaa ihmisen elämähistoriaa, yksilöllisyyttä ja kehityksellisyyttä sekä ihmisen valintojen yhteyttä hänen kokemaansa ympäristöön ja todellisuuteen. Ympäristöllä viitataan esimerkiksi paikkoihin, tiloihin ja toisiin ihmisiin. Ohjaustyötä tehdessä painotetaan ihmistä merkitysentantajana sekä ihmisen omaa kykyä vaikuttaa elämäkulkuunsa ja synnyttää mahdollisuuksia. (Vanhalakka-Ruoho, 2014, s. 194)

Toimijuuden yhteydessä voidaan puhua autonomiasta eli itsemääräämisestä, jolloin toimijuus käsittää autonomian praktisen puolen. Tällä tarkoitetaan sitä, että ihmisellä on mahdollisuus toteuttaa omia päätöksiään, eikä hänen elämänsä ohjaudu ulkoakäsin. Toimijuus syntyy toimintakyvystä, mutta lisäksi ihmisen olosuhteet ja motivaatio vaikuttavat siihen. Toimijuus voidaan nähdä myös keskusteluna rakenteiden ja yksilön kesken. Rakenteet voivat sitoa ihmistä, mutta toisaalta ne voivat luoda mahdollisuuksia ja ihminen voi vaikuttaa rakenteisiin. Ikääntyneet, jotka ovat menettäneet jo paljon toimintakykyään, voivat kokea niin ikään toimijuutta. Tällöin toimijuutta ei ymmärretä yksistään kanssakäymisenä tai toiminnallisuutena vaan tilanteen kestämisena tai odottamisena. (Pirhonen, 2022, ss. 129–131)

Pystyvyyden tunteella tarkoitetaan ihmisen näkemystä kyvystään vaikuttaa merkityksellisiin elämäntapahtumiin. Kun omaa näkemystä omasta pystyvyydestä muodostetaan, vaikuttaa siihen tieto aikaisemmista suorituksista eli kuinka hyvin aiemmin on onnistuttu tai mahdollisesti epäonnistuttu. Toiseksi sijaiskokemus vaikuttaa pystyvyyden tunteeseen, jolloin ihminen vertailee itseään toisiin uskoen omiin mahdollisuuksiin, jos toinenkin on onnistunut. Kolmanneksi sanallinen vaikuttaminen lisää tai vähentää pystyvyyden tunnetta, jolloin kannustaminen lisää pystyvyyden tunnetta ja negatiivinen palaute vähentää sitä. Neljänneksi fyysiset tunnereaktiot vaikuttavat pystyvyyden tunteeseen. Jos ihminen on hermostunut, pystyvyyden tunne heikentyy, kun taas rauhallinen olotila lisää pystyvyyden tunnetta. (Helkama ym., 1999, ss. 93–94)

3.4.3 Sosiokulttuurinen innostaminen

Sosiokulttuurinen innostaminen merkitsee tuen antamista ryhmän tai yksilön itsenäiselle toiminnalle. Toiminnan on tarkoitus lähteä käyntiin, toteutua sekä olla suunniteltu osallistujien omista toiveista ja tarpeista lähtöisin. Osallistujat edesauttavat omaa asemaansa toiminnan kautta tällä tavoin omaehtoisesti. Sosiokulttuurisessa innostamisessa pidetään tärkeänä yhdenvertaista

vuoropuhelua, jossa ryhmän osallistujat sekä ryhmän ohjaaja käyvät antoisaa dialogia keskenään tullen kuulluksi ja kuunnellen toisiaan. Yhteisöön tai yhteiskuntaan integroitumisessa sosiokulttuurista innostamista voidaan myös hyödyntää. (Räty ym., 2015, ss. 31–33)

Sosiokulttuurisen innostamisen tarkoitus on edistää yksilöiden elämänlaatua, ja innostamisen yhteydessä puhutaan usein transformaatiosta. Sosiokulttuurisesta innostamisesta on olemassa useampi määritelmä, mutta kaikkia niitä yhdistää ajatus, että innostamisen avulla ihmisiä elävöitetään kohti itsensä toteuttamista ja tuntemista. Innostaminen liikuttaa ihmisiä, herättelee ihmisten tajuntaa sekä järjestää toimintaa. Lisäksi innostamisella edistetään sosiaalista kanssakäymistä. (Kurki, 2000, s. 19) Sosiokulttuurista innostamista voidaan pitää myös erityisenä osana sosiaalipedagogiikkaa. Innostamista kuvaillaan ammatillisena toimintana, jonka juuret ovat sosiaalipedagogiikassa (ibid., s. 44).

Kurjen (2000, ss. 24–26) mukaan Merino Fernández (1997) määrittelee innostamisen teoriaa kahdeksan piirteen avulla. Ensinnäkin innostamisen tulisi tavoitella sosiaalisen liikkeen muodostumista sekä synnyttää ja vahvistaa sosiaalista muutosta. Toiseksi innostamista pidetään kasvatuksena, jonka juuret ovat osallistavassa ja aktiivisessa sosiaalipedagogiikassa sekä sosiaalipedagogisissa menetelmäopissa. Kolmanneksi innostamisella pyritään kulttuuriseen demokratiaan sekä demokratisaatioon. Neljänneksi innostamisella muodostetaan ja lujitetaan itsenäisiä sosiaalisia ryhmiä sekä ryhmäprosesseja, jotka jo toimivat. Viidenneksi innostamiseen sisältyy sellaisia sosiaalisia tapoja, joilla synnytetään halua osallistua, toimia aloitteellisesti sekä reflektoida toiminnan ja sen merkityksellisyyden välistä suhdetta.

Kurki (2000, ss. 26–27) jatkaa Merino Fernándezia (1997) mukaillen, että kuudenneksi Merino Fernández toteaa innostamisen olevan ”sosiaalisen intervention teknologiaa”. Tällä tarkoitetaan teknistä piirrettä, jolloin innostamisessa pyritään ratkaisemaan yksilöiden haasteita yhdessä tavoitellen yksilön tietoisuutta hänen omista haasteistaan ja siitä, mitä hän tarvitsee. Ongelmien ratkaisun katsotaan olevan mahdollista sosiaalisen kanssakäymisen avulla muiden kanssa. Ongelmanratkaisuksi hyödynnetään kaikkia asianmukaisia menettelytapoja, jotka sisältyvät sosiaaliseen työhön. Menettelytavat voivat löytyä tieteistä kuten sosiaalipedagogiikka, sosiaalipsykologia, sosiologia, psykologia tai pedagogiikka, mutta myös taiteesta. Erilaisten menetelmien avulla synnytetään monenlaista ilmaisua ja vuorovaikutusta. Lisäksi niiden avulla

mahdollistetaan osallistuminen toimintaan, sillä monenlaiset menetelmät vaikuttavat myös asenteisiin ja ihmisten tapoihin toimia.

Kurki (2000, ss. 27–28) toteaa seitsemäntenä innostamisen kriteerinä Merino Fernándezia (1997) lainaten olevan sellaisten voimavarojen paikantaminen, joiden avulla tehdään mahdolliseksi yksilön- ja ryhmäidentiteetin sekä valtaosan vahvemiksi kasvaminen niin kulttuurisesti kuin sosiaalisesti omassa yhteisössä ja alueella, johon kuuluu. Kahdeksanneksi innostamista kuvaillaan järjestelmäksi, jossa yksilöt ja ryhmät ovat vuorovaikutuksessa keskenään.

Sosiokulttuurisen innostamisen avulla voidaan lisätä tarkoituksellisuutta ikääntyneiden jokapäiväisessä elämässä, minkä lisäksi luova toiminta tukee kuntoutumista. Sosiokulttuurinen innostaminen voidaan käsittää tavoitteellisenä toimintana, jota tapahtuu arjessa. Sen tarkoitus on mahdollistaa ihmisille itsensä näköinen elämä, jossa yksilö on aktiivinen toimija. (Stenberg, 2016, s. 15)

4 Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite

Tutkimuksen tarkoitusta ja tavoitetta avaan käsittelemällä työelämäyhteyttä ja tutkimusmenetelmääni. Tutkimusmenetelmänäni käytin pääasiassa fenomenologiaa, mutta tutkimuksen edetessä huomasin myös fenomenologis-hermeneuttisen tutkimusmetodin soveltuvan tutkimusmenetelmäksi. Käytännössä opinnäytetyöni keskittyy kokemuksen tutkimukseen ja aineistoni on laadullista. Esittelen alaluvuissa, kuinka fenomenologinen tutkimusprosessi etenee.

4.1 Työelämäyhteys

Toimeksiantajaltani Salon kaupungin vanhuspalveluilta (nykyään Ikäihmisten palvelut) nousi syksyllä 2020 tarve tavoittaa opinnäytetyössäni erityisesti kotihoidon asukkaita. Toimeksiantajan tarpeen mukaisesti opinnäytetyöni on suunnattu niille iäkkäille kotona asuville, jotka eivät pääse helposti kotoaan kulttuurielämysten pariin. Opinnäytetyössä keskitytään erityisesti siihen, minkälaisen elämyksen taide voi synnyttää. Toimeksiantajan pyynnöstä tarkoitus on, että opinnäytetyöstä hyötyisivät kaikki ne kotona asuvat, jotka eivät helposti pääse kotoaan hakemaan kulttuurielämyksiä.

Opinnäytetyöllä osoitetaan, mitä taiteella ja kulttuurilla voidaan tavoittaa vanhustyössä, sekä tuodaan esille tietoa kulttuuri- ja taidetoiminnan positiivisista mahdollisuuksista. Opinnäytetyön tavoitteena on osoittaa taiteen hyvinvointia parantava vaikutus erityisesti niiden ikääntyneiden keskuudessa, joiden on vaikea poistua kotoa taiteen ja kulttuurin pariin sekä lisätä ikääntyneiden osallisuutta ja toimijuutta. Lopulta tavoitteena on lisätä taiteen saavutettavuutta luomalla uusi toimintamalli. Toimintamalli tarjoaa uuden taidetoiminnallisen menetelmän esimerkiksi hoitatyötä ikääntyneiden parissa tekeville.

4.2 Tutkimusmenetelmänä fenomenologia

Tuomen ja Sarajärven (2018, s. 33) mukaan laadullista tutkimusta voidaan kutsua myös ymmärtäväksi tutkimukseksi, jolloin perinteisesti ilmiöön suhtaudutaan ymmärtävästi tai selittäen. Koen laadullisen tutkimusotteen vastaavaan parhaiten tutkimuskysymykseeni, eikä tarkoitukseni ole tutkia kokemusta määrällisesti. Opinnäytetyöni on toiminnallinen ja tutkimuksellinen.

Opinnäytetyössäni perehdyin perusteellisesti muutamaankin tapaukseen, jotta saisin mahdollisimman yksityiskohtaista tietoa. Pyrin korostamaan opinnäytetyössäni kotihoidon asiakkaiden, osallistujien, taidehetken synnyttämiä kokemuksia ja oivalluksia.

Keskityn osallistujien kokemuksiin ja merkityksiin, minkä vuoksi fenomenologia tuntuu aiheeseen sopivalta lähestymistavalta. Fenomenologia on tieteenfilosofinen suuntaus. Se painottaa tiedon tuottamista, joka perustuu ihmisen kokemuksiin ja havaintoihin. Fenomenologiassa yksilöllistä kokemusta pidetään ensisijaisena ja tieto maailmasta syntyy yksinomaan maailman kokemisen ja aistimisen myötä. Kokemusten, elämysten, omakohtaisten aistimusten sekä subjektiivisuuden pohdintaa pidetään merkittävänä. (Jyväskylän yliopisto, 2015-a)

Kokemuksen tutkijan tulisi tutkia toisen ihmisen kokemusta ilman omia ennako-odotuksia (Tökkäri, 2018, s. 65). Tutkijan avoimuus on erityisen tärkeää, eikä tutkittavaa kohdetta ole tarkoitus analysoida tietyn teorian näkökulmasta tai etukäteen määritellyin oletuksin. Tietyt kehityssuunnat fenomenologiassa painottavat tiedon muodostumisessa kehollista tai fyysistä maailman kokemista. (Jyväskylän yliopisto, 2015-a)

Fenomenologia keskittyy ilmiöihin ja niiden tulkitsemiseen (Metsämuuronen, 2008, s. 18). Fenomenologisessa tutkimusstrategiassa kokemusta voi lähestyä eri tavoin, mutta lähestymistapa on pohdiskeleva. Tutkimusstrategia voi keskittyä kartoittamaan ihmisten ymmärryksen sekä kokemusten muotoutumista heidän kokemuksistaan lähtöisin. Toisen näkökulman mukaan fenomenologisen tutkimusstrategian tavoitteena on muodostaa tutkittavasta kohteesta oman välittömän kokemuksen pohjalta syväluotaavaa tietoa. Strategiassa tutkimuskohteesta yritetään löytää sen ydin käyttämällä hyödyksi tutkimuksen tekijän omaa ymmärtämisen ja omien kokemusten syntymisen sekä itsensä havainnointia. Prosessin aikana syntyneitä kokemuksia käytetään tutkimuksessa sen kohteen analysointiin ja kuvailemiseen. (Jyväskylän yliopisto, 2015-b)

Puhtaan fenomenologian perustajana pidetään teoreetikko Edmund Husserlia. Husserl katsoi, että ihmisen tajunta kohdistuu aina tiettyyn objektiin. Hänen mukaansa fenomenologiassa yksi oleellisin tavoite oli tällaisen tietoisuuden tutkiminen. Husserlin näkemyksestä ulkoista maailmaa tulee tutkia siten, miten se rakentuu ihmisen tajunnassa, ei pelkästään empiiristen faktojen kautta. Fenomenologian kiinnostus keskittyy niihin tietoisuuden tapoihin, joilla se analysoi ulkoista maailmaa. Ulkomaailma ilmenee ihmiselle erityisesti kokemuksessa. (Perttula, 1995, ss. 6–7)

Fenomenologiassa kokemusta pidetään yksilön kokemuksellisena suhteena häntä ympäröivään maailmaan eli hänen todellisuuteensa. Kokemuksen katsotaan syntyvän keskustelussa ympäröivän maailman kanssa, kuten tietyt äänet tai hajut synnyttävät meissä tietynlaisen kokemuksen. Fenomenologiassa yksilön suhdetta ympäröivään maailmaan pidetään intentionaalisenä, jolloin kaikki yksilön toiminta nähdään merkityksellisenä. Näin jokaisen ihmisen toimiessa tietyllä tapaa, on mahdollista käsittää tämä pohtimalla, millaisia merkityksiä toiminnalla hänelle on. Kokemuksen katsotaan syntyvän merkitysten kautta. Näitä merkityksiä fenomenologia tutkii. (Laine, 2007, s. 29)

Husserl painottaa suuntauksessaan myös elämismaailmaa. Tällä hän tarkoittaa sitä historiallista ja inhimillistä maailmaa, jossa ihminen jatkuvasti elää. Tällöin tutkimustyötäkin tehdään elämismaailman värittämänä. (Perttula, 1995, s. 9) Fenomenologiassa ei yritetä määrittää todellisuuden tosiasiallista olemusta, vaan pikemminkin kuvata ihmisten kokemusten perustaa. Kokemusten perustana voidaan pitää kaikille samanlaista tajunnallista suhtautumistapaa maailmaan. (ibid., s. 29)

4.3 Fenomenologisen metodin vaiheet

Perttulan (1995, s. 68) mukaan Giorgi (1988) määrittelee fenomenologisen metodin etenevän vaiheittain, ja Giorgin mukaan ensimmäisenä on tutkimusaineistoon tutustuminen tarkasti ja ilman ennako-oletuksia. Giorgi (1996, ss. 10–11) itse toteaa, että fenomenologisen psykologian näkökulmasta tärkeitä ovat arkiset tilanteet, joissa ihmiset käyvät läpi monia ilmiöitä. Fenomenologinen metodi pitää sisällään neljä vaihetta, joista ensimmäinen on kokonaiskuvan hahmottaminen. Tällöin tutkijan tulisi lukea lukea teksti riittävän useasti saadakseen käsityksen kokonaisuudesta. Näin tehdään helpommaksi siirtyminen toiseen vaiheeseen, merkitysyksiköihin erotteluun.

Toiseksi tutkijan tulisi jakaa teksti merkitysyksiköihin siitä näkökulmasta, josta ilmiötä tutkitaan. Giorgi painottaa tässä yhteydessä erityisesti psykologista perspektiiviä. Tekstin jakaminen yksiköihin helpottaa tekstin analysointia, eikä yksiköitä ole tarkoitus vielä tässä vaiheessa tutkia enempää. Yksiköihin jaon voi tehdä spontaanisti ottaen kuitenkin huomioon psykologisen asenteen ja tiedostaen, että kuvaus on oleellinen tutkittavan aiheen kannalta. Psykologisella asenteella ja erityisellä asenteella kuvausta kohtaan Giorgi tarkoittaa, ettemme oleta psykologisen todellisuuden olevan valmis. Hänen mukaansa psykologin on luotava tämä. Kuitenkin Giorgi

toteaa, että jokapäiväinen elämä on monimutkaisempaa ja rikkaampaa kuin psykologinen perspektiivi, ja tästä syystä näkökulmaa voi hyvin lainata muillekin tieteenaloille, kuten sosiologiselle tai antropologiselle analyysille riippuen tutkijan mielenkiinnonkohteista ja näkökulmasta. (Giorgi, 1996, ss. 11–12)

Kolmanneksi tutkittavan arkiset ilmaisut tulisi kääntää psykologiselle kielelle kuitenkin siitä näkökulmasta, mitä ilmiötä tutkitaan (Giorgi, 1996, s. 17). Yksinkertaisemmin Perttula (1995, s. 74) toteaa Giorgia mukailleen, että kolmannessa vaiheessa tutkijan tulee kääntää tutkittavan puhe tutkijan oman tieteenalan kielelle. Neljänneksi merkitysyksiköistä luodaan johdonmukainen lausunto koskien tutkittavan aiheen rakennetta. Tällaista tutkimusta ei kuitenkaan ole suositeltavaa tehdä vain yhden tutkittavan kanssa, sillä suuremmalla määrällä tutkittavia vaihtelu on suurempaa. Näin on helpompi nähdä, mikä on oleellista. (Giorgi, 1996, s. 19) Perttula (1995, s. 77) kutsuu kuitenkin neljättä vaihetta yksilöllisen merkitysverkoston luomiseksi ja mainitsee viidenneksi yleisluonteisen merkitysrakenteen luomisen (Perttula, 1995, s. 84).

4.4 Hermeneuttinen näkökulma

Sovellan opinnäytetyössäni myös hermeneuttista ulottuvuutta, sillä katson tämän soveltuvan fenomenologisen metodin ohessa aineistoni käsittelyyn sen syväluotaavan luonteen vuoksi. Fenomenologis-hermeneuttinen tutkimustapa pitää sisällään paljon monenlaisia, merkityksellisiä kysymyksiä ja niiden ratkaisuja, mutta metodi ei tarjoa kaavaa aineiston tulkintaan tai aineistonkeruuseen. Tutkijan tulisi pohtia tutkimuksen aikana, minkälainen tutkittava ihminen on eli ihmiskäsitystä; millä tavoin tutkittavasta on mahdollista saada tietoa sekä minkälaista tämä tieto on eli tiedonkäsitystä. (Laine, 2007, s. 28)

Hermeneutiikka määritellään yleensä ymmärtämisen ja tulkinnan teoriaksi. Hermeneuttista ulottuvuutta hyödynnetään fenomenologiassa, mikäli tulkinta sitä vaatii, ja se keskittyy ihmisten väliseen vuorovaikutukseen. Ilmaisut pitävät sisällään merkityksiä, joita voidaan analysoida yksistään ymmärryksen ja tulkinnan kautta. Hermeneutiikassa kutsutaan esiymmärrykseksi kaikkia tapoja, joilla tutkija luonnollisesti käsittää tutkimuskohteen entuudestaan ennen itse tutkimusta. Sekä hermeneuttisessa että fenomenologisessa tutkimuksessa kuljetaan kahdella tasolla. Perustasolla on tutkimuskohteen kokema elämä ja esiymmärrys, kun taas toista tasoa kuvaa

tutkimus, joka käsittelee perustasoa. Tutkijan tarkoitus on toisella tasolla käsitteellistää, reflektoida ja käsitellä perustason sisältöjä. (Laine, 2007, ss. 31–32)

Fenomenologisesta hermeneutiikasta puhuttaessa nousevat esille Husserlin lisäksi Martin Heidegger. Heidegger näki hieman eri tavoin Husserlin ajatukset elämismaailmasta. Husserlin elämismaailmassa ihminen voi olla objektiivisesti havainnoiva, mielipiteeltään teoriaorientoitunut ja kaukana inhimillisestä ihmisen kokemusmaailmasta. Heidegger painotti ihmisen maailmassa olemista, joka oli hänelle itsestään selvyys. Heidegger katsoi ihmisen elämän koostuvan asioista, joihin hän ei voi vaikuttaa ja asioista, joihin ihminen kykenee vaikuttamaan. Heidegger ohjasi menemään asioihin itseensä ja kuvailemaan perusteellisesti asioita sekä kuvailemaan oleellisia seikkoja, jotka jäävät ensisilmäyksellä huomaamatta. (Niskanen, 2005, ss. 104–105)

Tutkimuksen yhteydessä voidaan puhua myös hermeneuttisesta kehästä, jolla tarkoitetaan tutkivaa vuoropuhelua aineiston kanssa. Tutkimuksellinen vuoropuhelu syventää tutkijan ymmärrystä ja mahdollisesti myös muuttaa sitä kulkemalla kehää oman tulkinnan ja aineiston välimaastossa. Tämä kehämäinen liike synnyttää ennakkoluulottoman asenteen tutkittavaa kohtaan. Kehää voidaan verrata fenomenologisen tutkimustavan vaiheisiin. (Laine, 2007, s. 36)

Käsittelen hermeneuttista kehää lisää luvussa 5.2.1 Kirjallisen aineiston analyysi, jossa esittelen myös hermeneuttisen kehän kuvana.

5 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön avulla pyritään vastaamaan tutkimuskysymykseen: Miten kotihoidon asiakkaat kokevat yhteisen piirtämisen ja muistelun? Opinnäytetyön avulla on tarkoitus kehittää uusi taidelähtöinen toimintamuoto. Sen myötä voidaan lisätä myös taiteen saavutettavuutta ikäihmisten parissa. Opinnäytetyöni tulosta tarvitsevat ikäihmisten parissa toimivat tahot valtakunnallisesti, ja se on hyödynnettävissä erilaisten sosiaali- ja terveystalveluiden päivittäisessä työssä.

5.1 Aineistonhankinta

Olen rajannut opinnäytetyön kohderyhmän erityisesti iäkkäisiin kotihoidon asiakkaisiin. Näen, että selkeä raja us palvelee opinnäytetyön tavoitetta ja tuloksia parhaiten, sillä näin saan kerättyä syväluotaavaa laadullista tietoa. Aineistona opinnäytetyössäni käytän keskusteluja ja haastatteluja Perniökodin kotihoidon asiakkaiden kanssa sekä heidän kanssaan tehtyjä taideteoksia. Keskityn työssäni erityisesti siihen, millaisia kokemuksia osallistujat saavat toimintamuodosta. Hankin aineistoni avoimen haastattelun sekä sosiokulttuurisen innostamisen keinoin. Lisäksi aineistonhankinnassa hyödynnettiin visuaalisia menetelmiä.

Haastattelun avulla pystyin pureutumaan siihen, miten osallistujat kokivat moniaistisen taideilmaisun muodon ja muistelun. Haastattelua pidetään joustavana tapana, jolloin haastattelija voi vaikkapa tarpeen vaatiessa toistaa kysymyksen, selventää sanamuotoa, korjata väärinkäsityksiä sekä keskustella haastateltavan kanssa. Lisäksi haastattelija voi esittää haastattelukysymykset haluamassaan järjestyksessä. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 85) Käytännössä kysymysten kanssa kävi niin, että sain vastauksia kysymyksiini jo pitkin taidetoiminnallista tuokiotamme.

Kysymykset, joita haastattelussa käytin olivat:

- Minkälaisia tunteita heräsi?
- Minkälaisia muistoja heräsi?
- Miltä kehossa tuntui?

- Miltä hiili tuntui käsissä?
- Miltä paperi tuntui?
- Miltä tuntui, kun hiili kulki paperilla?

Opinnäytetyöni haastattelutapa on avoin haastattelu. Metsämuuronen (2008, ss. 40–41) jakaa haastattelutavat strukturoituun, puolistrukturoituun ja ei-strukturoituun eli avoimeen haastatteluun. Avointa haastattelua kutsutaan myös informaaliksi, syväksi tai vapaaksi haastatteluksi. Avointa haastattelua tulisi käyttää silloin, kun tarkastellaan asioita, jotka muistetaan huonosti, kuten osallistujan menneisyyttä. Lisäksi ei-strukturoitu haastattelu on hyvä lähestymistapa silloin, kun osallistujien kokemukset ovat hyvin erilaisia toisistaan, osallistujia on vähän, käsitellään huonosti tiedostettuja kysymyksiä tai, kun teema on luonteeltaan sensitiivinen ja tutkijan ja tutkittavan kesken on myönteinen suhde.

Avoimen haastattelun katsotaan muistuttavan kaikista haastattelutavoista eniten keskustelua, eikä haastattelijan asema ole yhtä johtava kuin lomakehaastattelussa. Perhe tai yksi henkilö voi olla tutkimuksen kohteena. Avoimessa haastattelussa keskustelu voi liittyä melkein mihin vain ja haastattelijaa vaihtaa aiheita yleensä itse. Haastattelun ollessa strukturoimaton, tarvitaan yleensä monia haastattelukertoja sekä runsaasti aikaa. Materiaalia voi syntyä paljonkin, ja tutkija yleensä vasta jälkikäteen erittelee sen. (Hirsjärvi & Hurme, 1995, s. 31)

Haastattelin kolmea kotihoidon ikääntynyttä asiakasta, joiden kanssa pidin taidetoiminnallisen tuokion. Lopulta kuitenkin päädyin siihen, että jätin kolmannen osallistujan analyysin ulkopuolelle ja täten pois aineistostani. Koin päätöksen eettisesti ristiriitaisena, eikä päätös ollut helppo. Kolmas osallistuja ei kuitenkaan täysin tiennyt, mihin oli osallistumassa ja tämä synnytti hämmennystä puolin ja toisin. Käsitellen päätöstäni enemmän luvussa 5.3. Eettisyys sekä 6.3. Arviointi.

Keräämäni aineisto on laadullista. Aineistoa ovat myös taiteelliset tuotokset, jotka syntyivät yhteistyössä asiakkaiden kanssa. Tällöin puhumme visuaalisten menetelmien kautta syntyneestä aineistosta. Termit mielikuva, kuvallisuus, kuva, visuaalisuus ja kuvasto ovat usein käytössä, kun viitataan visuaalisiin menetelmiin. Kuvat voivat heijastaa todellisuutta, mutta myös rakentaa sitä.

Visuaalisia menetelmiä on mahdollista soveltaa erilaisissa tieteenteorioihin perustuvissa tutkimuksissa. (Hakoköngäs & Martikainen, 2021, s. 84)

5.2 Aineistonanalyysi

Aineistoni koostuu sekä kirjallisesta, litteroidusta aineistosta sekä visuaalisesta aineistosta eli kuvista, jotka osallistujat työstivät tapaamisten aikana. Päädyin analysoimaan kirjallisen aineiston hermeneuttista ja fenomenologista analyysiä hyödyntäen sekä visuaalisen aineiston narratiivisen analyysin avulla. Lisäksi molempien aineistojen kanssa hyödynsin teemoittelua. Kerron tässä luvussa myös hieman erilaisista tavoista analysoida samankaltaista aineistoa. Lopuksi esittelen aineistonanalyysin vaiheita.

5.2.1 Kirjallisen aineiston analyysi

Suunnittelin alun perin aineistonanalyysini menetelmäksi fenomenografista menetelmää, mutta pikkuhiljaa analyysin edetessä luovuin ajatuksesta. Analyysimenetelmäksi alkoi muodostua vähitellen teoriaohjaava aineistonanalyysi. Analyysi vaikutti teorialähtöiseltä, vaikka aineisto alkoi synnyttää uusia ajatuksia teoriasta. Teoriaohjaavassa aineistonanalyysissä analyysi ei ole johdettu suoraan teoriasta, mutta teoriaa hyödynnetään analyysissä. Analyysiyksiköt nostetaan aineistosta, mutta olemassaoleva tieto antaa suuntaa analyysille. Päättelyn logiikkaa teoriaohjaavassa analyysissä voi kuvata abduktiiviseksi. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, ss. 109–110)

Kuitenkin käsiteltyäni pitkään aineistoani, joka koostui kahden ikäihmisen muistoista, kokemuksista ja aistikokemuksista, aloin tulla siihen lopputulokseen, että analysoin ja tutkin kokemuksia. En löytänyt niukasta aineistostani yläluokkia teemoittelun jälkeen, mikä alkoi mielestäni poissulkea teoriaohjaavan aineistonanalyysin. Puntaroin pitkään fenomenografisen ja fenomenologisen aineistonanalyysin välillä sekä pohdin niiden eroja.

Laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmiin sisältyvä fenomenografinen aineistonanalyysi tarkastelee ihmisten erilaisia tapoja ajatella tiettyjä asioita, erilaisia käsityksiä tietyistä asioista ja tapoja kokea eri asioita. Analyysi ei kuitenkaan keskity suoraan kokemukseen, kun taas fenomenologinen analyysi näin tekee. (Jyväskylän yliopisto, 2015-c)

Fenomenografisessa analyysissä halutaan tuoda esiin erilaisten kokemusten ja käsitysten kirjoa, jotka liittyvät tutkittavaan ilmiöön. Myös viittaukset, jotka määrittävät ilmiötä ovat analyysin kohteena sekä niiden hierarkkiset suhteet. (Jyväskylän yliopisto, 2015-c) Aineistossani halusin keskittyä erityisesti osallistujien kokemukseen, minkä vuoksi fenomenologinen aineistonanalyysi alkoi tuntua sopivimmalta aineiston kannalta. Tämä sopi yhteen myös tutkimusmenetelmäni ja tutkimuskysymyksen kanssa.

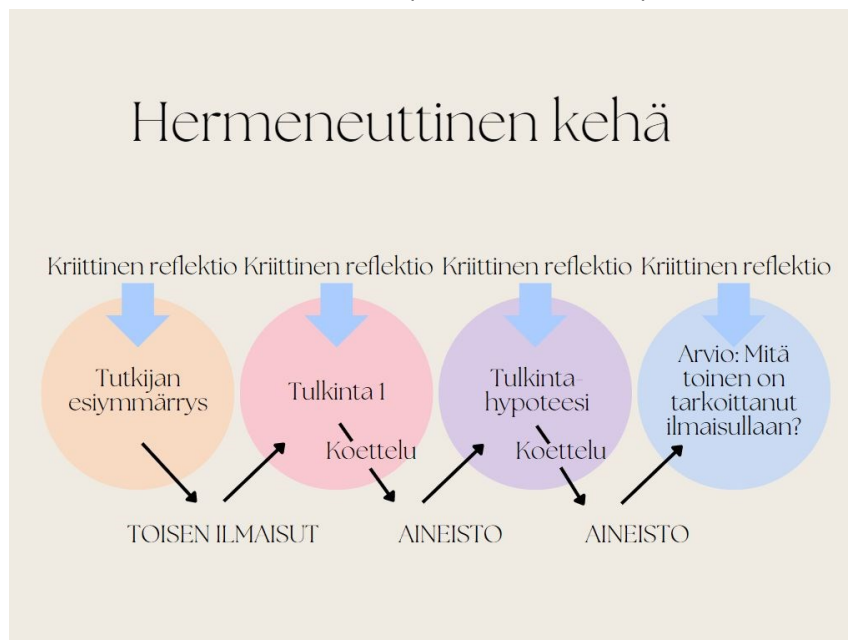
Niin ikään laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmiin kuuluva fenomenologinen analyysi keskittyy havaintoihin, jotka tehdään välittömästi. Tutkimuksen kohteena on tutkija itse, hänen oma ymmärryksensä ja kokemuksensa, tai erillinen tutkimuksen kohde. Tutkimuksessa oleellista on reduktio, jolloin tutkijan ennakkokäsitykset minimoidaan ja tutkija on avoin tutkimukselle. Tämä tarkoittaa myös sitä, ettei tutkimusta lähestytä määritelmien tai teoreettisten viitekehysten kautta. Fenomenologista analyysiä voidaan soveltaa muiden analyysimenetelmien kanssa, ja analyysia pidetäänkin yleisluontoisena nimityksenä erilaisille tutkimussuuntauksille, jotka perustuvat fenomenologiseen tieteenfilosofiaan. (Jyväskylän yliopisto, 2015-d)

Tapaamiskerroilla osallistujien kanssa en kirjannut havaintojani välittömästi mihinkään, mikä ei täysin sovi fenomenologiseen analyysiin. En pysty refleктоimaan muistiinpanojen tai päiväkirjan avulla tapaamiskertoja. Kuitenkin osallistujien kokemukset ovat välittömiä ja nämä ilmenevät litteroidusta aineistostani. Lisäksi fenomenologiseen analyysiin ei täysin sovi, että minulla oli lähtiessäni analysoimaan aineistoani melko selkeä teoriakehys, joka kuitenkin eli aineistoa läpikäydessäni. En kuitenkaan voi välttyä siltä, että juuri kokemuksia aineistossani analysoin, unohtamatta kuvallista aineistoani.

Lopulta analyysini muistuttaa eniten hermeneuttisen ja fenomenologisen analyysin yhteistyötä. Hermeneuttinen analyysi on yleisnimitys analyysille, jolla tähdätään tulkintaan. Syvälinen ymmärrys voi kohdistua taideteokseen, ihmisen toimintaan, tekstiin tai kulttuuriin. Hermeneuttinen kehä kuvastaa tutkimusprosessia parhaiten, jolloin kokonaisuus syntyy yksityiskohtien tulkinnan kautta ja tulkintojen uudelleentulkinnat tutkittavasta kohteesta lisäävät ymmärrystä. Analyysiä voidaan soveltaa analyysimenetelmien kanssa, jotka keskittyvät esimerkiksi kokemuksellisuuden ymmärtämiseen. (Jyväskylän yliopisto, 2015-e) Modernissa hermeneutiikassa hermeneuttista kehää lähestyessä tulisi ymmärtää jo jollain tapaa itse tutkimuskohdetta (Niskanen, 2005, s. 91).

Hermeneuttisen kehän alkupisteessä tutkijan tulkinnat ovat spontaaneja, ja ne voivat syntyä jo aineistonhankintaa tehdessä, kun tutkittavaa haastatellaan. Tulkinnat voivat muodostua kuuntelemalla ja havainnoimalla. Tämän jälkeen omaan tulkintaan tehdään etäisyyttä refleктоimalla ja kriittisellä asenteella, minkä jälkeen aineistoa katsotaan taas uusin silmin. Kriittisellä suhtautumisella aineisto näyttää toisenlaiselta, ja se nostaa esille uusia asioita. Tutkija on saattanut sivuuttaa asioita, koska ne eivät tuntuneet tärkeiltä tai sopivilta tutkijan tulkinnoista käsin. Tämä kierros synnyttää uusia tulkintoja aineiston sisällöistä. Lopulta tutkija luo tulkintahypoteesin eli ehdotuksen tulkinnasta. Aineiston uudelleen käsittely kyseenalaistaa tämän hypoteesin. Kehäliikkeen avulla lähestytään arviota siitä, mitä tutkittava on tarkoittanut. (Laine, 2007, s. 36)

Kuva 2. Hermeneuttinen kehä (Laine, 2007, s. 37)

Opinnäytetyöni aineiston analyysi ei noudattanut täsmällisesti hermeneuttisen kehän kaavaa, mutta palasin aineistoon useasti pohtien, miten aineistoa voisi tulkita. Kriittinen reflektio seurasi läpi aineistonanalyysin, sillä tiedostin tulkintojeni olevan jatkuvasti subjektiivisia, tarkoituksena tuoda esille näyttöä taidetoiminnan positiivisista vaikutuksista. On myös ymmärrettävä, että lopullinen tulkintani aineistosta ei välttämättä ole hermeneuttisen kehän päätepiste, vaan kehä vaikuttaa jatkuvan niin pitkälle, kuin tutkijan mielenkiintoa riittää.

5.2.2 Kuvallisen aineiston analyysi

Aineistoni koostuu myös kuvallisesta aineistosta. Abstraktien ajatusten tutkiminen on mahdollista hyödyntämällä visuaalisia menetelmiä, ja lähinnä kuvallisia vertauskuvia käyttäen todettu myös toimivaksi. Tutkijat ovat käyttäneet visuaalisia menetelmiä suullisen tai kirjallisen vuorovaikutuksen lisänä tai vaihtoehtona kielelliselle ilmaisulle tämän ollessa vaikeutunutta tai mahdotonta. (Pain, 2012, s. 306)

Kuvallinen aineisto on mahdollista analysoida temaattisen analyysin, sisällönanalyysin ja narratiivisen analyysin avulla. Temaattinen analyysi ja visuaalinen sisällönanalyysi kiinnittävät huomion kuvassa oleviin visuaalisiin aineksiin. Tällä voidaan tarkoittaa esimerkiksi toimintaa tai henkilöiden lukumäärää. Toisaalta temaattista analyysia sekä visuaalista sisällönanalyysia voidaan hyödyntää myös keskittyen kuvalliseen ilmaisuun, kuten muotoon ja väriin, jolloin aineisto luokitellaan näiden perusteella. Narratiivinen analyysi taas keskittyy tarinoihin, jotka syntyvät joko vierekkäisten tai perättäisten kuvien muodostamana. Tällöin huomio kiinnitetään esimerkiksi siihen, millaisissa ympäristöissä tarina tapahtuu, minkälaisia tarkoituksia kuvien rinnakkain asettelu synnyttää, minkälaisia tunteita tarinasta välittyy ja ketkä tarinassa ovat toimijoita. (Hakoköngäs & Martikainen, 2021, s. 84)

Kuvallista aineistoa voi analysoida myös esimerkiksi psykoanalyysia, diskurssianalyysia, semiologiaa, sosiaalista semiotiikkaa, etnografisia tai digitaalisia metodeja tai visuaalisia tutkimusmetodeja hyödyntäen. Piirtämistä analysoidessa suositellaan visuaalista tutkimusmetodia (Rose, 2016, s. 51). Kriittistä visuaalista metodologiaa hyödynnettäessä tulisi kuvat ottaa ensinnäkin vakavasti. Toiseksi tulisi ottaa huomioon sosiaaliset olosuhteet ja kuvien vaikutukset sekä pohtia, miten kuvat leviävät. Kolmanneksi tutkijan tulisi löytää oma tapansa katsoa kuvia. (ibid., s. 22)

Kuvallista aineistoa voi syntyä tutkijan tai tutkittavan toimesta tai se voi olla jo valmiiksi olemassa (Rose, 2016, s. 15). Kuvia voidaan tulkita siten, että ne heijastavat todellisuutta tai siten, että ne rakentavat todellisuutta. Erilaisiin tieteisiin nojaavat tutkimukset voivat hyödyntää visuaalisia menetelmiä. Visuaalisia aineistoja voidaan luokitella narratiivisen lähestymistavan, temaattisen analyysin sekä sisällönanalyysin kautta. Analyysia ohjaamaan voidaan käyttää myös esimerkiksi sosiaalisten representaatioiden teoriaa. (Hakoköngäs & Martikainen, 2021, ss. 84–85)

Sosiaalisten representaatioiden teoriassa katsotaan olevan kaksi perustavanlaatuaista prosessia. Toinen niistä on objektivointi ja toinen ankkurointi. Lisäksi ajatellaan, että sosiaalisilla repserentaatioilla on figuratiivinen ydin, eli ihmisen muistiin painunut vertauskuvallisessa tai kuvallisessa hahmossa oleva osa. Objektivoinnilla tarkoitetaan figuratiivisen ytimen syntymistä. Objektivoinnissa vieraat ja käsitteelliset ajatukset muuttavat muotonsa todelliseksi osaksi arkea. (Helkama ym., 1999, ss. 186–187)

Ankkuroinnilla tarkoitetaan vieraiden ja epätavallisten objektien nimittämistä ja ryhmittelyä, jolloin kyseisiä objekteja voidaan verrata jo aiemmin tutuksi tulleisiin luokkiin (Helkama ym., 1999, ss. 186–187). Erilaiset tulkinnat kuvallisesta aineistosta ilmentävät ajattelemisen monipuolisuutta, joka on sosiaalisille reprentaatioille ominaista. Tästä syystä on parempi, että kuvallisille aineistoille on useampi tulkinta. (Hakoköngäs & Martikainen, 2021, s. 90)

Hakoköngäs ja Martikainen (2021, s. 94) toteavat sosiaalisten representaatioiden teoriassa olevan myös kolmas vaihe, jota kutsutaan naturalisoinniksi. Naturalisointia voi tulla ilmi myös kuvallisessa aineistoissa. Tällöin hyödynnettäisiin tietynlaista kuvaa tai kuvalajia tarkoituksena selkeyttää tiettyä aihetta, mutta ei kuitenkaan kritisoida kuvan arvomaailmaa tai valtaa kuvastavia asetelmia eikä oteta huomioon muita mahdollisia kuvia.

Kuvallista tehtävänantoa antaessa tulisi ohjata osallistujan toimintaa niin vähän kuin mahdollista. Osallistujan toteuttaessa kuvailmaisun omatoimisesti tutkijan sanallisten ohjeiden vaikuttavuus voi pienentyä. (Hakoköngäs & Martikainen, 2021, s. 91) Kuvallisen aineiston ja sen merkitysten muodostumista voi jäsenellä järjestelmällisesti käyttämällä hyödyksi ankkurointia, objektivointia ja naturalisointia. Vaiheet eivät ole pelkästään hyödyksi arkikäsitteiden rakentumista kuvastavina termeinä. Ankkurointi, objektivointi ja naturalisointi ovat yhteydessä toistensa kanssa, mutta visaalista aineistoa johdonmukaisesti analysoidakseen, tulisi nämä erotella. (ibid., s. 87)

Vaikka kaikki kuvallisen aineiston analyysimenetelmät tuntuivat mielenkiintoisilta, kuvallisen materiaalin suppeus toi omat haasteensa. Päädyin teemoittelemaan lyhyesti kuvallisen aineiston kuvissa esiintyvien teemojen mukaan sekä hyödyntämään narratiivista analyysiä kuvien synnyttämien tarinoiden tulkintaa helpottaakseni. Tarinoita tukemassa käytin osallistujien omaa kommentointia omista töistään.

5.2.3 Aineistonanalyysin vaiheet

Kerättyäni aineiston elokuussa 2021, päätin litteroida äänitetyn aineiston heti. Litteroin noudattamalla osallistujan ja itseni käyttämää puhekieltä, vaikkakaan tämä ei olisi nähdäkseni ollut välttämätöntä, sillä tarkoitukseni ei ollut tutkia diskursseja. Litteroinnilla tarkoitetaan aineistonanalyysin ensimmäistä vaihetta, jossa puhe ja toiminta kirjoitetaan auki. Litterointi auttaa hallitsemaan aineistoa sekä mahdollistaa havaintojen ja tulkintojen tekemistä. (Kallio, n.d.)

Litteroituani aineiston vierähti muutama kuukausi ennen kuin aloin edes pohtia aineistonanalyysin jatkamista. Aineistonanalyysi tuntui aluksi hyvin haastavalta projektilta, joten lähestyin aineistoa ensin tekemällä tiivistelmät tapaamiskerroista. Tämä helpotti minua sisäistämään, mitä tapaamisilla oli tapahtunut. Tämän jälkeen lähestyin uudelleen litteroitua aineistoa ja lähdin etsimään sieltä kohtia, jotka viittasivat muisteluun, aistielämykseen, aiempaan taidekokemukseen sekä kuvaukseen omasta taideteoksesta.

Muun muassa moniaistisuus oli etukäteen teoriasta noussut teema, jota ehdottomasti halusin aineistosta analysoida. Litteroinnin yhteydessä kirjasin omia huomioitani tapaamisista osallistujien kanssa. Aineisto kuitenkin nosti esille myös oman ohjaukseni, ja huomioin osallistuvani usein jollain tavoin keskusteluun kuten kysymällä, miltä jokin Elämyskorin esine tuntuu. Jätin aineistonanalyysistä pois esimerkiksi tavanomaiset jutustelut tapaamisten alussa.

Aineistoa käsitellessäni luin tekstin useaan otteeseen. Ennen kuin löysin sopivan tavan käsitellä aineistoa, kokeilin lähestyä aineistoa etsimällä sieltä samankaltaisuuksia ja erilaisuuksia osallistujien kesken. Käsittelen näitä huomioita tarkemmin tuloksissa. Lopulta erottelin tekstistä viittaukset, jotka käsittelivät muistelua, aistielämystä, taidekokemusta sekä kuvausta omasta taideteoksesta. Nopeasti kuitenkin huomasin, että samassa osallistujan puheenvuorossa saattoi olla samalla muistelua tai aistielämystä. Aistielämys saattoi myös tuoda muiston tai muisto ja aistielämys saattoivat kulkea limittäin osallistujan puheessa.

Yhtenä aineistonanalyysimenetelmänä käytin teemoittelua. Teemoittelulla tarkoitetaan perusmenetelmää laadullisessa tutkimuksessa, jolloin aineistosta hahmotellaan oleellisia aihekokonaisuuksia eli teemoja. Toistuvat aiheet aineistossa erilaisissa muodoissa hahmottuvat lopulta teemoiksi. Teemoittelussa muodostetaan aluksi teemat sekä ryhmät, minkä jälkeen ryhmittely johtaa aineiston syvällisempään käsittelyyn. (Jyväskylän yliopisto, 2016)

Teemoiksi litteroidusta aineistosta muodostuivat siis viittaukset aiempaan taidekokemukseen, aistielämykset, muisteluun viittaavat puheenvuorot sekä kuvailut omasta taideteoksesta. Erottelin aineistosta tietyn teeman alle kuuluvat viittaukset ja toisinaan tietty osallistujan puheenvuoro kuului useamman teeman alle. Tämän jälkeen en muodostanut enää erityisiä ryhmiä, mutta tarkastelin viittauksia näkökulmasta, mikä esimerkiksi aiheutti muiston tai aistielämyksen.

Teemoittelun myötä laskin, kuinka monta kertaa aineistossa aistielämys herätti muistelua osallistujassa, kuinka monta kertaa taidetoiminta ja kuinka monta kertaa haastattelijan kysymys tai kokemus vaikutti herättävän muistelua. Tarkastelin myös, kuinka monta kertaa Elämyskorin esine herätti muiston. Kuitenkin osallistuja usein katsoi esinettä ensin, mikä on tulkittavissa näköaistimuksen sekä Elämyskorin esineen virittämäksi muisteluksi. Laskemani kerrat ovat suuntaa-antavia, sillä kyseessä on oma tulkintani siitä, mitä mikäkin osallistujan toteama asia tarkoittaa. Toisinaan aineistoa oli myös hyvin hankala selkeästi rajata yksiköihin teemojen alla.

Taidetoiminnassa kerroin välillä omia ajatuksiani Elämyskorin esineistä tai saatoin jakaa oman muistoni. Koin, että tämä auttoi välillä osallistujaa muistelemaan tai keskustelemaan helpommin. Tämä saattoi silti vaikeuttaa johtopäätösten tekemistä opinnäytetyöraportissa, sillä useasti pelkkä aistielämys ei luonut muistoa, vaan sen ohessa oma osallistumiseni taidetoimintaan tavalla tai toisella. Ymmärsin lisäksi analyysin edetessä, että muistelu käsitteenä on hankala. Muistisairaana kanssa muistelua saattaa olla jo pelkästään tietyn esineen nimen muistelu.

Muistelua kuvaavia puheenvuoroja löytyi aineistosta useita. Muistelu synnytti osallistujissa paljon erilaisia muistoja. Nämä muistot olivat sekä hyviä että huonoja. Muistot käsittelivät entistä kotia, entistä kesämökkiä, omaa ammattia tai kotitöitä, vapaa-aikaa, perheenjäseniä ja sukulaisia sekä heidän kanssa tehtyjä asioita, tai asioita, mitä perheenjäsenet tai sukulaiset ovat tehneet. Tärkeät muistot tuntuivat toistuvan osallistujien kertomuksissa. Aineistonanalyysiä olisi voinut viedä syvemmälle ja pohtia, minkälaisia tunteita nämä muistot herättivät osallistujissa.

Tapaamisissamme nauroimme paljon, mutta myös menetyksistä puhuttiin.

Aineiston analyysissä erittelin lisäksi, mitä aisteja toiminnallinen taidetuokio osallistujissa viritti.

Laskin, kuinka monta kertaa kukin aisti vaikutti virittyvän Elämyskorien tarkastelun myötä.

Aistikokemuksista löytyy aineistosta useita mainintoja. Nämäkin luvut ovat tulkinnanvaraisia, sillä näkemykseni on subjektiivinen. Laskin myös, mitkä tekijät virittivät aistielämyksen. Stimuloivia

tekijöitä olivat muistelu, taidetoiminta, osallistujan kysymykset ja omat kokemukset sekä korin esineet.

Aistielämys ja muistelu liittyivät usein osallistujien puheissa tiukasti yhteen. Osallistuja saattoi katsoa esinettä, sitten pohtia, mikä esine on ja palata taas esineen havainnointiin katsoen ja mahdollisesti tunnustellen. Äänityksen heikkoutena tällaisessa taidetoiminnallisessa hetkessä olikin se, etten jälkikäteen pystynyt tarkastelemaan litteroidusta aineistosta, tunnusteleeko tai haisteleeko esimerkiksi osallistuja Elämyskorin esinettä. Vain silloin, jos osallistuja sanallisti oman kokemuksensa, pystyin analyysissä tulkitsemaan sen tietyksi aistikokemukseksi. Tarkempaa analyysia olisi voinut olla mahdollista tehdä esimerkiksi, jos tapaamisemme olisi videoitu.

Keskityin analyysissä myös siihen, mitä osallistajat kertoivat tekemistään hiilipiirroksista. Kuvasta syntyi tarina yhteisen keskustelun myötä, mutta myös kuva syntyi oman kerrotun tarinan ja muistelutyön tuloksena. Analyysin tuloksena syntyi uusi toimintamuoto.

5.3 Eettisyys

Ennen taidetoimintaa osallistujille lähetettiin tiedote opinnäytetyöstäni sekä aineistonkeruusta. Lisäksi heille lähetettiin allekirjoitettava suostumuslomake. Muistisairaiden osallistujien kohdalla pyydettiin lisäksi omaisen allekirjoitus. Varmistin erikseen toimeksiantajalta, saako opinnäytetyössä mainita, mistä palvelutalosta aineisto on kerätty sekä voidaanko toimeksiantaja mainita. Näihin sain luvan. Taidetoiminnallisten tuokioiden jälkeen kysyin osallistujilta, voinko ottaa valokuvat heidän tekemistään töistä ja julkaista nämä opinnäytetyössäni. Tämä sopi osallistujille. Lisäksi tapaamiset nauhoitettiin, mistä ilmoitettiin osallistujille etukäteen. Käsittelem osallistujien tietoja siten, ettei heitä voida opinnäytetyöraportissani tunnistaa.

Tavattuani osallistujat kävi selväksi, että heidän toimintakyvyissään oli vaihtelua. Yhden osallistujan muistisairaus vaikutti tapaamisiimme siinä määrin, ettei osallistuja muistanut kuka olen tai miksi olin häntä tapaamaan tullut. Tapaamisemme aikana osallistujan kotona hänen pöydällään sattui olemaan ennalta lähettämäni tiedote opinnäytetyöstäni, joten kävimme tätä vielä läpi tapaamisen aikana. Toiminnallisia kertoja kyseisen osallistujan kanssa väritti kuitenkin molemminpuolinen hämmennys. Minulla ei ollut etukäteen erityisen vahvaa kokemusta

muistisairaahan kanssa toimimisesta, mikä osaltaan vaikutti hämmennyksen syntymiseen. Tämä johti päätökseen jättää kolmas osallistuja aineistonanalyysini ja tulosten ulkopuolelle.

Economic and Social Research Council (UK Research and Innovation, 2021) nostaa esille kuusi eettisen tutkimuksen periaatetta. Ensinnäkin tutkimuksen tulisi tähdätä mahdollisimman suureen hyötyyn yhteiskunnalle ja yksilöille sekä minimoida riskejä ja haittoja. Toiseksi yksilöiden ja ryhmien ihmisarvoa ja oikeuksia tulisi kunnioittaa. Kolmanneksi mahdollisuuksien mukaan tulisi kaikkien tutkimukseen osallistujien osallistua tutkimukseen vapaaehtoisesti ja heitä tulisi informoida riittävästi. Neljänneksi tutkimuksessa tulisi noudattaa avoimuutta ja rehellisyyttä ja viidenneksi osallistujien vastuut ja velvollisuudet tulisi olla selkeästi määritelty. Lopulta kuudentena periaatteena on, että tutkimuksessa tulisi säilyttää sen riippumattomuus. Mikäli eturistiriitoja ei ole mahdollista ehkäistä, tulisi ne tuoda ilmi selkeästi.

Opinnäytetyössäni pyrin toimimaan mahdollisimman eettisesti. Informoin osallistujia mahdollisimman selkeillä lomakkeilla ennen tapaamisia, ja huomioin myös saamani palautteen henkilökunnalta ennen lomakkeiden lopullista lähetystä osallistujille. Opinnäytetyön tiedotteessa ilmoitin, että osallistumisesta voi myös kieltäytyä myöhemmässä vaiheessa, jos osallistuminen ei tuntuisikaan mukavalta. Pyrin minimoimaan riskit valmistautumalla toiminnallisiin tapaamisiin hyvin etukäteen ja välttämään kiirettä tavatessani osallistujat. Suhtauduin osallistujiin arvostaen ja kuunnellen. Koko opinnäytetyön tarkoitus on tarjota hyödyllinen toimintatapa mahdollisimman usealle toimijalle, ja prosessin ajan olen pyrkinyt avoimuuteen kaikkia osapuolia kohtaan. Eturistiriidaksi voidaan ymmärtää muistisairaahan osallistuminen tutkimukseen. Aihetta käsittelen tarkemmin luvussa 9.1. Muistisairaahan oikeus osallistua tutkimukseen.

6 Suunnittelu, toteutus ja arviointi

Seuraavassa luvussa käyn läpi opinnäytetyöni prosessia suunnitteluvaiheesta toteutukseen sekä lopulta sen arviointiin. Opinnäytetyön tuotoksena syntyi Pieni elämysopas, jota esittelen tarkemmin opinnäytetyön tuloksissa luvussa 7.7. Pieni elämysopas.

6.1 Tutkimuksen toteutus

Opinnäytetyöprosessini ensimmäinen vaihe oli opinnäytetyösopimus, joka solmittiin 13.11.2020 minun, opinnäytetyön tilaajan eli Salon kaupungin vanhuspalveluiden (nykyisen Ikäihmisten palveluiden) sekä opinnäytetyön ohjaavan opettajan välillä. Seuraavaksi työstin valmiin opinnäytetyösuunnitelman, joka valmistui keväällä 2021. Suunnitelman tuli olla hyväksytty, ennen kuin tutkimuslupaa Salon kaupungin vanhuspalveluilta saattoi hakea. Ennen tutkimuslupaa tein suostumuslomakkeen (liite 1) sekä tiedotteen opinnäytetyöstä (liite 2), jotka tuli jakaa mahdollisille opinnäytetyöhön osallistuville Perniökodin kotihoidon asukkaille. Valmista suostumuslomaketta ei palveluasumisen henkilökunnalla ollut, minkä vuoksi työstin suostumuslomakkeen itse.

Palveluasumisen henkilökunta selvitti ennen tutkimuksen toteutusta, että heiltä löytyisi kolme opinnäytetyöhön halukasta osallistujaa. Samassa yhteydessä päätin, että tulen tapaamaan osallistujia ainakin kahteen otteeseen, sillä osallistujien määrä oli hieman pienempi, kuin olin odottanut. Osallistujien määrän ollessa tiedossa, lähetin Perniökodin henkilökunnalle sähköpostitse palveluasumisen valmiit suostumuslomakkeen sekä tiedotteen opinnäytetyöstä. Pyysin samassa yhteydessä palveluasumisen henkilökuntaa, että osallistuja kävisi läpi lomakkeet omaisen kanssa. Ohjeistin, että suostumuslomakkeeseen voisi ottaa myös omaisen allekirjoituksen, jos kyseessä on muistisairas osallistuja. Tutkimusluvasta tehtiin päätös 11.8.2021. Aineistonkeruun aloitin sopivasti 12.8.2021. Tapasin ajalla 12.8.–20.8.21 kolmea eri kotihoidon asukasta, jokaista kahteen otteeseen.

Aineistonkeruun jälkeen aineisto litteroitiin ja siirryin aineiston analyysiin. Aineistonanalyysi muutti muotoaan useaan otteeseen ja niin muuttui myös opinnäytetyön työnimi Taide tulee kotiin. Opinnäytetyön nimeksi muotoutui lopulta Moniaistinen taidekokemus piirtäen ja muistellen – ikääntyneiden kokemuksia taidetoiminnasta. Tämä tuntui kuvastavan opinnäytetyötä

paremmin. Aineistonanalyysin myötä siirryin tulosten hahmottamiseen ja lopulta johtopäätöksiin. Prosessi sisälsi kuitenkin useita askelia eteenpäin ja taas taaksepäin, pysähtymisiä ja uudelleen aloituksia. Erityisesti tulosten ja johtopäätösten välillä tuli pohtia, mikä onkaan tulos ja mikä johtopäätös.

Lopuksi tein Pienen elämysoppaan (liite 3), jossa hyödynsin kaikkea kokemaani, osallistujien kokemuksia sekä opinnäytetyön teoriaviitekehystä. Tämän jälkeen ryhdyin pohtimaan, mikä opinnäytetyössä onnistui ja mikä oli haastavaa. Pohdintaa syntyi kuitenkin läpi opinnäytetyöprosessin.

6.2 Toiminnallinen osuus

Pidin toiminnallisen taidehetken ryhmämuotoisuuden sijaan kahdenkeskisenä, sillä halusin tapaamisesta intiimimmän ja yksityisen. Tavoittelin aineistonkeruulla yksilöllistä kokemusta. Näin myös osallistujan on mahdollista saada kokemus, millaista on olla itse ”taiteilijana”. Tällöin osallistuja on aktiivisessa roolissa seuraamisen sijaan. Halusin tavoittaa erityisesti sellaisia osallistujia, jotka ovat kiinnostuneita kuvallisesta ilmaisusta. Toiminnallinen osuuteni sisälsi kuvallista työskentelyä hiilellä yhdessä ikäihmisen kanssa. Tilannetta virittämässä käytimme Elämyskoreja. Toiminnallinen osuus syntyi osuuden suunnittelusta, toteutuksesta ja arvioinnista.

Toiminnalliseen osuuteen otin mukaan kaksi erilaista Elämyskoria eri kerroille, minkä lisäksi hankin erikseen vihdan virittämään saunateemaisen korin (kuva 3) tunnelmaa. Otin mukaan myös nauhurin, oman puhelimeni musiikin kuuntelua varten, hiiliä, alustan, hiilikumin sekä kameran teosten valokuvaamista varten. Myöhemmin otin lisäksi fiksatiivin mukaan kuvien säilytystä ajatellen. Korona-ajasta johtuen pidin visiiriä tuokion ajan, sillä tapasin osallistujia heidän omissa kodeissaan. Kysyin kuitenkin erikseen luvan palvelutalosta, onko visiirin käyttäminen luvallista vai vaadittaisiinko hengityssuojainta. Piirtämisen yhteydessä päätin itsekkin piirtää samalla, jolloin taidehetkestä tuli enemmänkin yhdessä tekemistä suorittamisen sijaan. Taiteellisena toimintamuotona käytin hiilellä piirtämistä yhdessä osallistujan kanssa, minkä oli tarkoitus lisätä kokemuksellisuutta ja herättää muistoja.

Tarkoitus oli, että toiminnallisessa tuokiossa asukas piirtää hiilellä, mitä itse haluaa. Kuvallinen työskentely hiilellä on yksinkertainen toteuttaa, eikä se vaadi tekijältä suurempaa taiteellista

6.3 Arviointi

Työssäni havainnoin, miten osallistujat motivoituivat hetkeen, miten he esimerkiksi kommentoivat piirtämistä ja miten he kokivat hiilen. Havainnoin, minkälainen elämys hetkestä syntyi. Pidín etukäteen mahdollisena, että osallistujat voimaantuisivat tuokiosta tai he saattaisivat myös tuskastua. Pohdin myös, miten aineistonkeruu onnistuu, jos sanallistaminen on osallistujille vaikeaa. Sanallistaminen ei kuitenkaan tuottanut suuria vaikeuksia, vaikka välillä litteroitua tekstiä oli haastava tulkita. Harkitsin kuvallisten korttien käyttöä toiminnallisen hetken yhteydessä, mutta Elämyskoriin sisällyttämät kuvat olivat riittäviä ja niistä syntyi keskustelua. Kiinnitin opinnäytetyössäni huomiota siihen, minkälaiset vaikutukset taidetoiminnalla on osallistujien hyvinvointiin, ja tulivatko osallistujat hyvälle mielelle. Toiminnallisesta osuudesta keräsin palautetta taidehetken osallistuneilta haastattelun avulla. Näin mahdollistin arvioinnin toiminnallisen osuuden onnistumisesta.

Opinnäytetyöni toiminnalliset osuudet onnistuivat melko hyvin. Pystyimme osallistujien kanssa synnyttämään rennon ja välillä jopa herkänkin tunnelman, jossa oli helppo jakaa kokemuksia. Huomasin, että minun olisi mahdollisesti pitänyt tarkemmin ohjata ja avata tapaamisten aluksi, mistä tapaamisesta oli kysymys. Herkästi Elämyskorin esineiden tarkastelu herätti osallistujissa arviointipelkoa siitä, etteivät he tietäisi, mikä jokin esine on. Sama tunne välittyi minulle, kun ryhdyimme piirtämään. Toisaalta osallistujille jännitystä saattoi synnyttää muistijälki kouluajoilta sekä ylipäättään uusi tilanne.

Yksi kolmesta osallistujasta oli jätettävä analyysin ulkopuolelle, mikä tuntui suurelta haasteelta ja vaikealta päätökseltä. Pidín kuitenkin eettisesti kiusallisena vaihtoehtona, jos olisin analysoinut osallistujaa, joka ei mahdollisesti edes tiennyt olevansa analyysin kohteena. Vastaisuudessa kävisin ennen toiminnallisia hetkiä keskustelua osallistujan omaisen ja/ tai hoitohenkilökunnan kanssa, jotta saisin lisää varmuutta ja selvyyttä osallistujan kykyyn osallistua. Käsittelemme aihetta lisää opinnäytetyön luvussa 9.1. Muistisairaana oikeus osallistua tutkimukseen.

Koin haastavana muistaa, että osallistujien tapaamiset olivat opinnäytetyön aineistonkeruuta eivätkä pelkästään toiminnallisia tapaamiskertoja ikääntyneen kanssa. Mikäli kyseessä olisi ollut yksistään toiminnallinen asiakastapaaminen, olisin luonnollisesti toteuttanut luovaa toimintaa vaikeastikin muistisairaana kanssa. Kolmas, aineistonanalyysin ulkopuolelle jäänyt osallistuja, sai

joka tapauksessa osallistua kumpiinkin toteuttamiini tapaamiskertoihin aivan kuten kaksi muutakin osallistujaa.

Haastattelukysymykset, joita esitin osallistujille, vastasivat mielestäni melko hyvin tutkimuskysymykseeni. Olisin tarvinnut mahdollisesti tarkentavia kysymyksiä, sillä tapaamisessa koin kysymykset osallistujille vaikeasti aukeaviksi. Kysyin kysymykset tapaamisten päätteeksi, mutta lopussa tunnelma vaikutti sen verran mukavalta, etten halunnut takertua kysymyksiin toistamalla niitä liikaa tai liiallisesti täsmentämällä. Tapaamisten lopussa osallistujia saattoi painaa jo väsymys, sillä toiminnallinen tapaaminen oli kuitenkin toiminnaltaan kovin aktiivinen. Sain silti paljon vastauksia haastattelukysymyksiini tapaamisten aikana.

Itse opinnäytetyön toiminnallisten tapaamiskertojen suunnitteluun ei jäänyt paljon aikaa, sillä suunnittelu tapahtui työn ohessa ja toteutus kesälomallani. Ideaalitulanteessa olisin antanut suunnittelulle enemmän aikaa, mutta toiminnan luonteen vuoksi ei tämä haitannut. Elämyskorien läpikäynnin on hyvä olla vapaata ja tutkailevaa, samoin muistot saavat tulla ja mennä. Joihinkin muistoihin pysähdyimme pitemmäksi aikaa. Itse piirtämisen ei myöskään ole tarkoitus olla esittävää tai tarkkaa.

Hiili valikoitui piirtämisen työkaluksi vaivihkaa, mutta toimi hyvin ollessaan hieman poikkeava väline. Se saattaa hivenen sutata ja tuntuakin erilaiselta, kuin tavallinen tussi, sivellin tai lyijykynä. Itse osallistujan ja paperin välissä ei ollut liikaa materiaa, vain itse hiili, jota voi ajatella erityisen orgaanisena luovuuden välineenä. Opinnäytetyöni toiminnallinen osuus koostui kahdesta vaiheesta. Muistoja ja aisteja virittämässä käytettiin taiteilijoiden tekemiä Elämyskoreja, joiden sisällä oli saunateemaisia (kuva 3) sekä järvi- ja meriteemaisia (kuva 4) esineitä ja asioita. Lisäksi osallistujat saivat tapaamisissa piirtää hiilellä, josta syntyi opinnäytetyössä analysoitu visuaalinen materiaali. Voidaan sanoa, että Elämyskorien esineiden tutkailu ja aistien avautuminen stimuloivat luovuuteen, jota osallistujat saattoivat kokea ja hyödyntää piirtäessään.

7 Tulokset

Seuraavassa luvussa käyn läpi opinnäytetyöni tuloksia. Tärkeimpiä oivalluksia, joita aineiston avulla tulkitsin, olivat taidetoiminnan virittävä vaikutus moniin aisteihin sekä aistielämysten muistoja stimuloiva vaikutus. Lisäksi huomasin, että kummallakin osallistujista oli jonkinlaista kokemusta taiteesta jo entuudestaan, mikä saattoi pohjustaa onnistunutta taidetoimintaa. Lopuksi tuloksena näyttäytyi omien taideteosten tunteita herättävä vaikutus. Lopuksi esittelen opinnäytetyön tuotoksena syntyneitä Pientä elämysopasta.

Käytän tuloksissa suoria lainauksia litteroidusta tekstistä, joista olen tarkoituksella jättänyt omat kysymykseni tai kommentointini pois, sillä keskityn analyysissä osallistujien kokemuksiin. Taidetoiminnan taustalla vaikutti kuitenkin oma ohjaamiseni, jota käsittelen tarkemmin luvussa 8.4. Rinnalla kulkija ohjaajana sekä lyhyesti luvussa 7.4 Oma taideteos herättää tunteita. Käytän tuloksien esittelyssä nimityksiä ensimmäinen ja toinen osallistuja erottaakseni osallistujat. Tämä kuvastaa yksinkertaisesti tapaamisjärjestystä.

7.1 Moniaistinen taidetoiminta virittää monia aisteja

Halusin tarkastella taidehetkiä osallistujien kanssa aistielämysten näkökulmasta, ja Elämyskorin erilaiset esineet toimivat oivallisina aistien herättäjinä. Huomasin aineiston avulla, että lähes kaikki keskustelu Elämyskoreja läpikäydessä on aistimista. Näkö- ja kuuloaisti olivat käytössä tavalla tai toisella kaikkia Elämyskorin sisältöjä läpikäydessä. Lauluistakin oli Elämyskorissa laulunsanat katsottavaksi, jotta osallistuja voi laulaa mukana. Makuelämystä emme päässeet Elämyskoreilla virittelemään, vaikkakin Elämyskorissa oli muutama saunajuoma maistiaiseksi. Toiselle osallistujista en tainnut muistaa saunajuomaa edes tarjota ja ensimmäinen osallistujista ei kokenut tarvetta maistaa. Saunajuomat toimivat kuitenkin oivallisena tunnelman virittäjänä.

Kokeilimme kummankin osallistujan kanssa niin paljon erilaisia materiaaleja Elämyskoreista, ettei niiden kuvailua ole perusteltua eritellä raportissani koko aineistonlaajuisesti. Nostan esille kuitenkin muutamia erityisiä huomioitani. Ohjauksen kannalta huomionarvoista on, että paljon osallistujien aistimuksia sanoitettiin kysytyäni, miltä jokin tuntuu. Toteuttamani taidetoiminta osoitti, että Elämyskorien käyttäminen yhdessä osallistujan kanssa viritti monia eri aisteja, vaikka

makuaisti jäikin virittymättä. Elämyskorissa oli riittävästi tunnusteltavaa, minkä aineistonanalyysi toi esille.

Esimerkkinä Elämyskorin sulat kiinnostivat molempia osallistujia. Ensimmäinen osallistuja kuvaili sulkaa jännittävän näköiseksi, kun kysyin häneltä, miltä sulka tuntuu käsissä. Lisäksi värit kiinnittivät hänen huomionsa. Toinen sulka vaikutti osallistujasta komealta ja paksulta. Tiedustelin osallistujalta, miten sulat erosivat toisistaan, ja olisiko toinen esimerkiksi painavampi. Osallistuja koki, että toinen sulka oli painavampi ja tukevampi. Kolmannen sulan kohdalla pohdimme nauraen, onkohan sulka jo liian suuri hattuun. Pohdintaa käytiin molempien osallistujien kohdalla siitä, minkä linnun sulkia sulat ovat. Kysyin toiseltakin osallistujalta, tuntuivatko sulat kevyiltä, ja osallistuja kuvaili sulkia tutuiksi ja toista niistä isoksi.

Monesti osallistuja koki laajemman aistielämyksen Elämyskorin esinettä tarkastellessa, jolloin osallistuja esimerkiksi ensin tunnusteli korin esinettä, minkä lisäksi hän tutkaili sitä katseellaan. Paljon huomiota molemmissa osallistujissa herätti myös Elämyskorissa ollut luu, joka ensimmäisestä osallistujasta tuntui lämpimältä, sileältä ja kovalta. Nämä huomiot osallistuja teki kysytyäni kyseisistä piirteistä. Toinen osallistujista taas koki luun pitkäksi, kevyeksi ja mahdollisesti ontoksi. Kummatkin osallistujista arvailivat kovasti, mikä luu olisi kyseessä. Seuraavassa sitaatissa osallistuja kuvailee esinettä jännittävänä. Aistikokemusta virittämässä toimi kysymykseni siitä, miltä esine tuntuu ja ehdotin vaihtoehtoja. Voidaan pohtia, sisältääkö tuntoaistimus aina muistelua. Osallistuja kuitenkin pohtii muistiaan käyttäen, mikä mikäkin esine saattaisi olla.

Mm hmph! Sit tästä aukee. Ooho! Onks tää joku luu? Mut mikä luu? Ja minkä luu? Sitä mää just ajattelin just et tota.. Et se vois olla muuten. No tää on, aika lämmin loppujenlopuks. Sileä on, mut ei se pehmunen oo, se on kova. Sitä määkin just ajattelin et, ei tää voi olla, olsko se siives? Taikka sit jalas, mut sitteki se tarttis olla sit aika pitkäjalkanen. Tai ohan niit nyt kaikenkokossii lintujaki. Aika jännä kyl.

Osallistuja 1

Koska erilaisia esineiden kuvauksia löytyi osallistujien puheenvuoroista niin paljon, koin helpoimmaksi luoda Sanapilven hahmottamaan, kuinka muun muassa Elämyskorin esineitä kuvailtiin. Nämä adjektiivit kuvaavat monenlaista aistimista.

mutta osallistujan mieleen muistui, että savusaunassakin on käyty. Samaten eukalyptuksen tuoksu ei tuoksunut osallistujan mielestä erityisen paljon, mutta nauroimme yhdessä, että kurkkupastillia tämä muistuttaa. Vihta sen sijaan tuoksui hieman hänen mielestään.

Toiselle osallistujista terva tuntui vahvana ja tuttuna tuoksuna, mutta merellinen tuoksu ei hänestä oikein tuoksunut. Pohdimme myös, minkälainen on merellinen tuoksu. Toisella tapaamisella haistelimme osallistujan kanssa koivun lehtiä, jotka tuoksuivat vihdalta hänen mielestään. Saippua taas ei hänen mielestään tuoksunut juuri miltään, mutta hän epäili tätä Mäntysuovaksi.

Elämyskorin erilaiset saunatuoksut toivat osallistujalle mieleen hänen oman tuoksulyhtynsä, vaikka hän ei kaikkia kovin innokkaasti halunnutkaan haistaa. Yksi saunateemaisista tuoksuista tuntui hänestä väkevältä ja vihta taas tuoksui siltä, miltä pitikin.

Äänistä ensimmäinen osallistuja koki rauhoittavana merenkohinan, jota kuuntelimme puhelimellani ensimmäisellä tapaamisella. Laulussa ”On Armas mulle aallon tie” ensimmäinen osallistuja kiinnitti huomionsa erityisesti laulajan ääneen, joka tuntui hänestä hienolta. ”Kalastaja Eemelin valssi” tuntui tutulta sekä kovin mieleiseltä, ja toisella tapaamisella kuuntelemamme ”Saunavihdat” ja ”Nyt tuulet nuo viestin” olivat niin ikään tuttuja ja mieleisiä osallistujan mielestä. Toinen osallistujista taas koki, ettei hän osaa laulaa. Pohdin, oliko kyse tuntemuksesta vai muistosta. Toiselle osallistujista heräsi enimmäkseen muistoja lauluista, mutta myös ensimmäinen osallistuja muisteli laulujen yhteydessä.

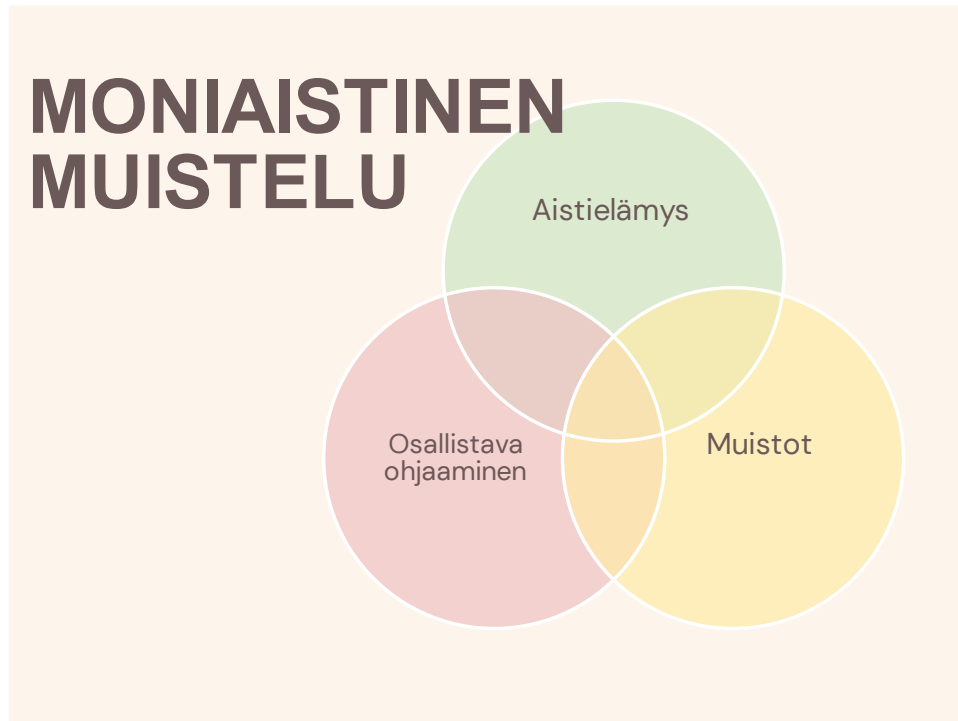
Vaikkakin toteuttamassani taidetoiminnallisessa tuokiossa näköaistimus usein synnytti keskustelua ja muistelua, on moniaistinen taidetoiminta toteutettavissa myös näkövammasta kärsivien ihmisten kanssa. Samaten keskustelumme osallistujan kanssa perustuivat kuuloaistiin, mutta tästä huolimatta Elämyskorin kanssa on helposti tehtävissä myös toimintatuokio ilman puhetta.

7.2 Aistielämyksestä syntyy muisto

Aineistonanalyysistä ilmeni, että Elämyskorien myötä syntyneet aistielämykset vaativat lisäksi osallistavaa ohjausta. Kaikki muistelu, joka aistielämysten myötä syntyi, vaati aina toisen kuuntelevan osapuolen. Ohjaajan tehtävänä oli ottaa vastaan muisto tai ajatus, jonka Elämyskorin esine, musiikki tai itse taidetoiminta herätti. Ilman kuuntelijaa moniaistinen muistelu voisi jäädä vaillinaiseksi, sillä ei olisi toista osapuolta kuuntelemassa ja vastaanottamassa muiston. Aineistoa

läpikäymällä huomasin, että aisteja virittelevä taidetoiminta viritti monia aisteja. Usein myös aistielämyksestä syntyi jonkinlainen muisto. Joskus aistielämys ja muistelu menivät limittäin.

Kuva 6. Moniaistinen muistelu (Vuorinen, 2022)

Monesti osallistujien Elämyskorin tutkailun myötä heräsi uteliasta pohdintaa, mikä kukin esine voisi olla. Usein osallistuin tähän ihmettelyyn, mikä loi rennon tunnelman. Molemmissa osallistujissa näyttäytyi pieni jännitys siitä, että heidän tulisi tietää, mikä esine on kyseessä. Pyrin kuitenkin painottamaan osallistujille, että tärkeämpää olisi vain tunnustella esineitä, ei tietää. Myös oheisessa sitaatissa virittyi sekä tunto- että näköaisti, minkä lisäksi kysyin osallistujalta kysymyksen, joka viritti muiston.

Mihis tää sit on tarkotettu? No on se muuten, mutku se on niin kauhian terävä. Onkstää, pestääks tän kans sit jottain mattoja, ja.. Ei tää, ihan, ihan semmosen tapanen on et *naurahtaa*. Niin koska se, niinku sitä mä ajattelin koska se on näin kova ni. Sen kans pestään mattoi. Nii. *nauraa* Oh! Sitä on tehty kuule.

Osallistuja 1

Arjen askareita muisteltiin myös saippuapalaa käsitellessä ja kummallekin matonpesu oli tuttua menneisyydestä. Toinen osallistujista kertoi nauttineensa mattojenpesusta todella paljon ja

muistavansa hyvin, kuinka tämä menee. Tietty Elämyskorin esine, kuten lippalakki, saattoi tuoda konkreettisen esimerkin arjen töistä juurikaspellolla mieleen.

Elämyskorin kalastusteema taas herätti muistoja kalastuksesta järven rannassa sekä toisella osallistujalla muiston kalojen perkaamisesta ja säikähdyksestä, kun kala parka olikin vielä elossa. Mielenkiintoinen oli samaisen osallistujan muisto, joka syntyi Elämyskorin järvi- ja meriaiheisesta kuvasta. Tästä osallistuja muisti toisen taulun menneisyydestä ja tämän myötä syntyi muisto siitä, miten ennen vanhaan kalastettiin harrastuksena. Tästä taas syntyi muisto hänen omasta mummolastaan. Seuraavaksi esittelemäni lainaus on tyyppinen esimerkki siitä, kuinka osallistuja kokee aistielämyksen Elämyskorin esineen avulla, tällä kertaa katsomalla kuvaa, ja tästä seuraa muistelua. Osallistujan muistelua viritti myös oma kysymykseni osallistujalle. Osallistujan muistossa näyttäytyy lisäksi tunnetta.

O-kei. Täs on ainakin joku kalastanu. On, on. Olen, olen kalastanu ihan itekin ja.. Ja sehän on jännää sit ku se joskus se.. Ja sit kun sen saa ylös sielt. Ku se täytyy osata, sii vaihees ku se nyppäsee kiinni.. Sit täyty vartoo sen verran, et se, sit ku sä äkkiä sen vetäset ni sit se jää kiinni. Kyl mul on neuvottu se. Mm, ihan..

Osallistuja 1

Seuraavassa osallistujan kommentissa taas näyttäytyy, kuinka jo ajatus tuoksusta synnyttää muiston osallistujan mielessä ja tämän jälkeen osallistuja taas haistaa tuoksua. Eri tuoksujen haistaminen ei kuitenkaan ollut aina helppoa, mikä herättää kysymyksen muistin ja hajuaistin yhteydestä.

Mitäs tääl oli? Savusauna. Semmosessaki on tullu käytyy. On siin joku semmonen jännä. Kyl siin joku semmonen, savu, savu tuoksuu. Sil taval jok.. On se, on se sellanen..

Osallistuja 1

Elämyskorin sisältämät tuoksut eivät aina tuoksuneet osallistujien mielestä, mutta esimerkiksi tervan hajun ajattelu sai osallistujan pohtimaan menneisyyttä. Toinen osallistujista totesi, että tervaa käytettiin moneen asiaan ennen. Meren kohina taas sai toisen osallistujan muistelemaan rakasta mökkipaikkaa. Merenkohina muistutti häntä järvestä, jonka rannalla mökki sijaitsi. Äänen osallistuja koki rauhoittavaksi, minkä jälkeen muistoja heräsi. Erityisesti laulut toivat muistoja

toiselle osallistujista ja yksi lauluista oli hänelle tuttu jo Aapisesta. Toinen osallistujista muisteli laulun myötä rakasta mökkipaikkaa. Muisto tärkeästä paikasta saatettiin kokea elvyttävänä, kuten toinen osallistujista osuvasti kuvaa:

...Ai että ku sillon pääsi sinne ni voi et. Sit oli ku eri ihmine.

Osallistuja 1

Samainen osallistuja kuvasi myöhemmin, kuinka hienoa on muistella tietyn mieleisen paikan muistoja. Paikkaan liittyi myös merkityksellinen opittu asia, uiminen. Toisaalta toinen osallistujista totesi ensimmäisen tapaamisen päätteeksi muistelleensa tapaamisemme aikana lapsuusmuistojaan, mutta myös tuntevansa kaihoa:

No ehkä kaihoisa lähinnä sitä nuoruutta. Ku se on menny.

Osallistuja 2

Ensimmäinen osallistuja niin ikään tunsu kaipuuta rakkaan mökin luokse ensimmäisen tapaamisen taidetoiminnan jälkeen:

Et ne on, hienot muistot on siel. Et niit voi joskus ain ajatella ja. Et kuin hienoo se oli, ku pääsi sinne.. No se on joskus tulee semmonen kauhian niinku, kaipuu sinne takasi ja...

Osallistuja 1

Molemmilla osallistujilla syntyi tapaamisemme aikana muistoja rakkaista paikoista sekä läheisistä ihmisistä. Läheisistä puhuttiin muistoissa lämpimästi. Muistot tulivat melko helposti kummankin osallistujan mieliin, vaikka toinen osallistujista totesikin hieman turhautuneesti, ettei hänen muistinsa enää toimi. Elämyskorin läpikäynti ohjaajan tuella sai osallistujat muodostamaan tarinan omasta elämästä, ja kummankin osallistujan kohdalla elämäntarina vaikutti hyvin selkeältä.

Osallistujat kuvasivat itseään ammattinsa tai elämäntyönsä kautta. Elämäntyö saattoi muodostua myös harrastusten kautta. Toinen osallistujista tunsu ylpeyttä tekemäänsä työtä kohtaan, mikä välittyi muistellessa. Monet osallistujien muistot vaikuttivat erityisen mukavilta, mutta myös ikäviä muistoja tuli osallistujien mieleen. Muistot olivat elämäntarinoita kerrottuna ääneen. Ikävien

muistojen tullessa koin tehtäväkseni tällöin vain kuunnella. Toisinaan saatoinkin jakaa myös oman muistoni, minkä koin lisäävän tietynlaista yhteyden tunnetta.

Kun osallistujat kävivät läpi vaikeita muistoja tai tunteita, vaati tämä ohjaajalta erityistä sensitiivisyyttä. Läheisiä oli menetetty kummankin osallistujan kohdalla ja omaan muistoissa elävään rakkaaseen paikkaan liittyi myös tieto siitä, että tämä paikka, koti tai mökki, on siirtynyt eteenpäin. Tämän kummatkin osallistujat sanoittivat. Elämyskorissa ollut kangas, johon oli kirjattu nimikirjaimet, muistutti kumpaakin osallistujaa omasta puolisosta. Toinen osallistujista kävi läpi myös omaa kulttuuritaustaansa esineiden nimien kautta. Monet osallistujien muistot olivat henkilökohtaisia. Tästä syystä vältän opinnäytetyössäni käyttämästä sitaatteina henkilökohtaisimpia osallistujien muistoja.

Elämyskorin merenelävät, kuten simpukka, toivat kummallekin mukavia muistoja. Muistot liittyivät toisella osallistujalla matkaan ja toisella taas suomalaisen järven rantaan. Tapaamisilla koettiin myös lapsenomaista riemua, kun toinen osallistujista seurasi innokkaasti kaarnalaivan kellumista vesikulhossa. Osallistuja muisti kaarnalaivan menneisyydestä ja harmitteli, ettei kaarnalaiva saanut riittävästi tuulta kulhossa. Toinen osallistujista muisteli kaarnalaivaa katsoessa, kuinka lapsena tällaisia laivoja tehtiin kaislasta. Osallistuja osasi selostaa tarkasti, kuinka kaislalaiva tehtiin. Osallistuja palasi samaan kaislalaivan tekoprosessiin myös toisessa yhteydessä tapaamisemme aikana. Kaislan piti olla erityisesti tietynlainen. Pulloposti taas muistutti lapsuusajan pullopostileikin lisäksi samaista osallistujaa käpyeläimistä sekä siitä, kuinka ulpukasta tehtiin lapsena helmet. Tämäkin tekoprosessi oli tarkasti osallistujan mielessä.

Muitakin työn vaiheita oli jäänyt mieleen. Jälkimmäisen osallistujan mieleen elävästi palasi, kuinka tietynlaista riukuaitaa tehtiin. Osallistuja totesi, että osaisi tällaista varmasti vieläkin tehdä. Muisto oli lapsuusajoilta. Osallistuja muisti myös, kuinka tärkeää oli tehdä vihdan ennen juhannusta ja erityisesti rauduskoivusta. Lampaille taas syötettiin leppää. Tämä muistikuva heräsi erilaisista puunlehdistä, joita Elämyskorin yhdessä tehtävässä oli. Tätä tarkoituksemme ei ollut tehdäkään, eikä tehtävää ole Elämyskorien kuvissa, mutta osallistuja innostui tehtävässä tunnistamaan puun lehtiä. Seuraavassa lainauksessa on huomattavissa, kuinka jännittävää esineiden tarkastelu ja tunnustelu saattoi olla. Oli tärkeää, että esineitä sai kokeilla ja kuunnella. Ensimmäinen osallistuja erikseen kysyi, saako Elämyskorin esineitä koskettaa. Tähän luonnollisesti lupa oli, sillä tarkoitus oli virittää erilaisia aisteja.

Hö, mitä ainet tää on, ku tää vähän antaa periks? Mut ei linnun muna anna periks. Tä o jottain, mitä ainet tää mahtaa ku kummii tai, kumii ni. Rutisee oudost. Eh. Kivii. Tai hiekka. Tuskin jyvii, mut et, hiekk.. Niijuu se vo- voi olla juu, ku tä on kevyt. Ei se hiekka voi olla, ei hiekka oo näin k..

Osallistuja 2

Elämyskorin sulka sai ensimmäisen osallistujan ihmettelemään, mikä sulka onkaan kyseessä. Osallistuja koki mahdollisesti pientä painetta sulan tunnistamisesta, sillä hän päätyi toteamaan:

Tarttis olla nyt vähän enemmän käynny tuol. Nii, et osas vastata. Mut ei silloin ollu aikaa.

Osallistuja 1

Pohdinta sai osallistujan kertomaan lyhyesti oman elämäntarinansa. ”Tuolla käymisen” voisi tulkita matkustamisena tai opiskelunakin, mutta tarkemmin osallistuja ei tätä kuvannut vaan kertoi kuinka hänen elämänsä on mennyt. Osallistuja kuvasi samassa yhteydessä kiitollisuutta tekemäänsä työtä kohtaan. Myös toinen osallistuja pohti sulan alkuperää, ja muisti sulan palvelleen joskus mustekynän tarkoitusta. Osallistuja kertoi hänen hattuaan koristaneen aikoinaan sulka, mutta hän muisteli nauraen ottaneensa sen pois. Samainen osallistuja ryhtyi kertomaan oman elämäntarinansa pääpiirteet ensimmäisen tapaamisen päätteeksi, kun lopettelimme tapaamista. Osallistuja kertoi elämänsä kulusta, minkä päätteeksi hän totesi:

Siin se on menny. Mm. Siin se on menny. Vuoret.

Osallistuja 2

7.3 Aiempi taidekokemus pohjana onnistuneelle taidetoiminnalle

Kummallakin taidetoimintaan osallistuneella ikäihmisellä oli jonkinlaista kokemusta taiteesta tai käsitöistä aiemmin. Kummatkin jakoivat kiinnostuksen taidetta tai luovaa toimintaa kohtaan, ja keskusteluissamme kummankin osallistujan kanssa nousi esiin oman elämän kautta syntynyt asiantuntemus käsitöitä kohtaan. Taidenäyttelyissä käynti oli toiselle osallistujista tuttua.

Erityisesti toinen osallistujista oli tehnyt elämänsä aikana monipuolisesti erilaisia käsitöitä sekä posliinimaalannut ja toinen osallistuja tunnustautui käsityöihmiseksi. Kummankin lähipiiriin kuului

myös läheinen, joka oli maalannut ja piirtänyt enemmänkin. Osallistujien aiempi kokemus luovasta toiminnasta osaltaan helpotti taidetoiminnan toteutusta, sillä osallistujilla oli jonkinlaista ymmärrystä taiteesta ja halu toteuttaa sitä jossain muodossa myös itse.

Kiinnostus käsitöitä kohtaan on voinut olla yksi syy, miksi osallistujat halusivat osallistua opinnäytetyön toiminnallisiin hetkiin. Toinen osallistujista totesi olevansa kiinnostunut kaikesta erilaisesta ja uudesta, mutta koki olevansa huono piirtäjä. Toinen heistä myönsi hiilipiirtämisen olevan uutta ja erilaista, ja ettei ole koskaan hiilellä piirtänyt, vaikka piirtäminen ja hiilikin itsessään olivat tuttuja entuudestaan. Näistä seikoista huolimatta osallistujista kumpikin halusi kokeilla hiilellä piirtämistä.

Elämuskoreja läpikäydessä ja piirtämisestä keskusteltaessa osallistujat kävivät omia elämiään läpi. Käsityöt olivat olleet kummankin osallistujan tärkeä osa elämää ja Elämuskorin tekstiilit ja esineet toivat muistoja eletystä elämästä. Käsityöt näyttäytyivät elämäntapana, johon suhtauduttiin ylpeydellä. Toisen osallistujan mielestä yksi materiaaleista muistutti pellavaa, mikä sai hänet muistelemaan tarkasti pellavan käsittelyprosessia maasta kankaaksi. Toinen osallistujista pohti myös, että ennen kankaista tehtiin monilla tavoin kaikenlaista.

7.4 Oma taideteos herättää tunteita

Tapaamisten aikana osallistujat piirsivät hiilellä itse. Piirtäminen ajoitettiin tapaamisten loppupuolelle. Omaan taideteokseen suhtauduttiin usein hieman vaatimattomasti tai hyvinkin kriittisesti. Ensimmäinen osallistujista kuitenkin yllättyi omasta osaamisestaan ja totesi haluavansa näyttää valmista työtään myöhemmin vierailleen. Moneen otteeseen huomasin aineistossa olevan paljon naurua, mikä on tulos jo itsessään. Piirsin tapaamisilla myös itse.

7.4.1 Ensimmäisen osallistujan taidetta ensimmäisellä tapaamisella

Ennen ensimmäistä hiilityötä ohjeistin osallistujaa seuraavan sitaatin mukaisesti. Kerroin myös, että hiiltä saa vähän tunnustella, miltä se tuntuu käsissä. Ehdotin pohdiskelemaan, onkohan hiili kevyt tai painava. Kysyin, haluaisiko osallistuja merenkohinaa piirtämisen taustalle soimaan, ja osallistuja toivoi näin.

Et ihan saa antaa niinku mielen vaeltaa ja, ja antaa vaan niinku hiilen kulkee paperilla että, sen ei tarvitse olla mikään Picasson taideteos, että nyt on enemmänkin tärkeämpää se, että vähän niinku tunnustelet, et miltä tää nyt vaikka kehossa tuntuu, kun sä piirrät, ja miltä se tuntuu käsissä se hiili ja, ja minkälainen niinku mieli on, kun teet tätä. Mut saat ihan rauhassa tehdä ja, ja mä teen tässä samalla sun kanssa.

Ohjaaja

Ensimmäinen osallistuja ryhtyi ensimmäisellä tapaamisellamme piirtämään ripeästi ja totesi nopeasti työnsä olevan valmis. Pyysin osallistujaa kuvaamaan työtään (kuva 7) ja hän kuvasi sitä seuraavasti:

No täs on talo. No ei, se on nyt ihan tommonen, kuviteltu. Ja siel on pupujussi ja sit toi.. Koivu. Katoo, aika hyvin sentään vedin.. Ku mä ajattelin, et eikse noin mahda mennä.

Osallistuja 1

Tiedustelin osallistujalta, kenen talo kuvassa on, mutta osallistuja totesi talon olevan kuviteltu. Kysyin osallistujalta, onko kuvassa keväinen tunnelma ja osallistuja myönsi näin olevan. Kysyin osallistujalta, tuliko hänelle keväinen tunnelma kuvasta ja osallistujan vastattua myönteisesti, jatkoin kysymällä, miltä keväinen olo tuntuu. Osallistuja kuvaili:

No se on ny yleensä aina semmonen hieno. Hieno olo et. Ku ajattelee set, et jos on ollu oike kauhian kylmä talvi. Se. Kyl se ihan muuttaa ihmisen. Ei auta mikkää.

Osallistuja 1

Osallistuja jatkoi hämmästelemällä, onko hän tosiaan piirtänyt teoksensa ja totesi, että työ täytyy laittaa näkyvään paikkaan näytille. Kehuin myös itse osallistujan työtä. Osallistuja ihmetteli vielä toistamiseen, miten työ onnistuikin niin hyvin. Kysyin osallistujalta, ajatteleeko hän itseään luovana ihmisenä, johon osallistuja vastasi myöntävästi ja totesi tämän olevan hyvä asia. Tämän jälkeen oman työn hämmästelystä vielä jatkui. Osallistuja huomasi, ettei hänen työnsä tekemisessä kestänyt kauan.

Tarkoitukseni oli kysyä osallistujalta lisäksi, miltä tuntui työtä tehdessä. En kuitenkaan ehtinyt kysyä kysymystäni loppuun, kun osallistuja jo vastasi tämän tuntuneen hienolta. Lopuksi

tiedustelin osallistujalta, minkä nimen hän haluaisi antaa työlleen, mutta hän koki tämän hankalaksi kysymykseksi. Osallistuja hämmästeli uudelleen kehuessani hänen työtään:

Mut olenks mää ton tehny? Mää luulen, et se voi joku muukin ihmetellä kyllä
naurahtaa ja se kun kävi niin äkkiä.

Osallistuja 1

Osallistuja alkoi lopuksi käydä läpi lapsuuttaan, ja miten se on häntä opettanut. Kysyin vielä, onko osallistuja nyt tyytyväinen, minkä hän mahdollisesti ymmärsi tarkoittavan elämäänsä. Osallistuja vastasi myönteisesti ja kertoi vielä lisää elämästään. Tämän jälkeen siirryimme esittämiini kysymyksiin, joita on käsitelty tarkemmin luvussa 7.5.1 Ensimmäisen osallistujan haastattelu ensimmäisellä tapaamisella.

Kuva 7. Ensimmäisen osallistujan ensimmäinen teos (Vuorinen, 2021)

7.4.2 Ensimmäisen osallistujan taidetta toisella tapaamisella

Ohjeistin osallistujaa kokeilemaan toisella kerralla hieman erilaista tapaa lähestyä piirtämistä. Edellisellä kerralla osallistuja piirsti työnsä hyvin ripeästi. Ehdotin osallistujalle taustamusiikkia tai järven ääntä taustalle soimaan. Osallistuja ei ollut erityisen kiinnostunut ajatuksesta, mutta hänen mielestään tämä ei ainakaan olisi haitaksi. Tällä kertaa osallistuja pohti, mitä hän piirtäisi. Ehdotin osallistujalle saunaa teemaksi tai jos meri- ja järviteema olisi enemmän osallistujan mieleen, tämäkin voisi olla vaihtoehto. Ehdotin myös tiettyä tuttua järveä osallistujan piirtämisen aiheeksi. Totesin kuitenkin, että aihe on vapaa. Taustalle laitoin soimaan meren kohinaa puhelimestani. Ohjeistin osallistujaa ennen toista piirtämiskertaa seuraavasti:

Saa myös tota. Saa myös ihan silleen rauhakseltaankin vähän pohdiskella, et mitäs sieltä sit tulis, että. Vähän vaikka eri tavalla tehdä, ku viimeks, et jos se tuntuiskin vähän erilaiselt.

Ohjaaja

Piirrettyään osallistuja totesi hänen saunansa olevan valmis. Tiedustelin osallistujalta, haluaisiko hän lisätä vielä kuvaan jotain, kuten elämää, ihmisiä tai osallistujan itse, mutta osallistuja koki, ettei kuvaan oikein voi lisätä mitään. Hänen mielestään se oli valmis. Kuvassa kuitenkin oli osallistujan mukaan ihmisiä, jotka itsekin huomasin vasta jälkikäteen. Kysyin osallistujalta, mikä puu kuvassa oli kyseessä, ja se hän vastasi tämän olevan koivu. Tiedustelin myös, missä sauna sijaitsee, ja osallistuja vastasi tämän sijaitsevan tutun järven rannalla. Tämän jälkeen osallistuja alkoi kuvailemaan tarkasti tutun järven rannalla olevan mökin historiaa. Osallistuin kyselemällä osallistujalta tarkentavia kysymyksiä. Lopulta päädyimme pohtimaan osallistujan ammatinvalintaa. Koin tärkeäksi sanoittaa osallistujalle, että hänellä on taitoa eläytyä. Osallistuja hieman vastahakoisesti myönsi näin olevan.

Kehuin osallistujan työtä ja hän totesi, että työtä täytyy näyttää, kun joku tulee vierailulle. Hän totesi edelleen, että hän on sen tehnyt. Jätin osallistujan käyttämän hiilen hänelle itselleen, muutaman piirustuspaperin sekä piirustusaluslaman mahdollista omatoimista piirtämistä varten jatkossa. Ennen haastattelukysymyksiäni kehuin vielä osallistujan työtä ja kysyin häneltä, kumman työn hän haluaa esille. Osallistuja vastasi:

Nauraa Ei sil mittään välii ol.. Noni. Ei hassumpi. *nauraa* Täytyy oike itte kehuu.
Ei silti sit, ku joku tulee ni kyl ihmettelee kuka sen on tehny. *nauraa*
Osallistuja 1

Kuva 8. Ensimmäisen osallistujan toinen teos (Vuorinen, 2021)

7.4.3 Toisen osallistujan taidetta ensimmäisellä tapaamisella

Ohjeistin ensimmäistä osallistujaa lyhyesti hiilen käyttöön ennen piirtämistä ja totesin, että tyyli on vapaa. Ehdotin osallistujalle taustamusiikkia, mutta osallistuja valitsi enemmän hiljaisuuden. Osallistuja kysyi ennen piirtämistä, mikä teoksesta olisi tarkoitus tulla. Kerroin osallistujalle, että tarkoitus olisi piirtää, mitä mieleen tulee kaikesta puhumastamme ja koskettelemastamme. Ehdotin järvi- ja meriteemaa, jos se tuntuisi mieluisalta. Osallistujalla oli hieman vaikeuksia ryhtyä piirtämään, sillä hän ei tiennyt, mitä piirtäisi. Ehdotin myös rakasta paikkaa tai taloa, mutta osallistuja ei täysin vakuuttunut tästä vaihtoehdosta. Osallistuja ryhtyi kuitenkin toimeen kommentoiden jokseenkin kriittisesti työtään. Kysyttyäni, olisiko osallistuja työnsä suhteen valmis, osallistuja ei ollut varma ja jatkoi piirtämistä. Totesin, että aikaa on vielä hyvin, ja osallistuja jatkoi:

Jos tääl ois vaik synkkä meripilvi -pilvi, mut ei se nyt tullu oikee pilven näköseks.

Tommosen voi ny kuvitella. Sit täst voi lentää joku lintu. En tier, mikä lintu tämmöne vois olla, ei ainakaan..

Osallistuja 2

Osallistuja jatkoi työnsä kommentointia eikä ollut täysin tyytyväinen työhönsä. Hän pohti, että työtähän voisi korjaillakin. Osallistuja ei kuitenkaan halunnut tarjoamaani pyyhekumia ja koki olevansa valmis. Osallistuja kuvaili, että teoksessa voisi olla vaikkapa lintu. Pyysin osallistujaa hieman kertomaan työstään, mutta hän koki, ettei kuvassa ole oikein kerrottavaa. Hän kuitenkin jatkoi nauraen, että kuvassa on merimaisema. Kysytyäni osallistujalta, onko kuvan taivaalla lintuja, osallistuja myönsi näin olevan. Lisäksi hän totesi meressä olevan lintu. Annoin osallistujalle vielä mahdollisuuden jatkaa työtä, mutta osallistuja koki olevansa valmis kritisoiden hieman työtään. Totesin osallistujalle, että ylipäättään tekeminen on jo paljon, jos pitkään aikaan ei ole tehnyt mitään luovaa. Osallistuja kommentoi, ettei ole pitkään aikaan mitään tällaista tehnyt. Tämän jälkeen siirryimme haastattelukysymyksiin, joita on tarkemmin esitelty luvussa 7.5.3 Toisen osallistujan haastattelu ensimmäisellä tapaamisella.

Kuva 9. Toisen osallistujan ensimmäinen teos (Vuorinen, 2021)

7.4.4 Toisen osallistujan taidetta toisella tapaamisella

Aloitin toisen tapaamiskerran kysymyllä, minkälainen olo osallistujalle jäi ensimmäisen tapaamiskerran jälkeen. Osallistuja kertoi, että olisi halunnut jatkaa piirtämistä itseksensä ensimmäisen tapaamiskerran jälkeen. Hän pohti, että olisi voinut piirtää vaikka kukkia hänelle jääneen paperin toiselle puolelle. Ehdotin vielä jatkumahdollisuutta ensimmäisen tapaamiskerran piirrustukselle, mutta hän koki teoksen olevan valmis. Palasimme aiheeseen tapaamisen päätteeksi, jolloin totesin osallistujalle, että hän vaikutti hieman innostuneenkin. Osallistuja kertoi muistaneensa, että lapsena hän aina piirsi apilankukan ja se tuli aina hänelle mieleen. Hän jatkoi ihmetelleensä, miksei hän tätä tällä kertaa piirtänyt.

Ennen toista piirtämiskertaa jätin osallistujalle paperia ja hiiltä, jos hän haluaisi jatkaa piirtämistä vielä lähdettyäni. Ehdotin osallistujalle toisen kerran piirtämisen aiheeksi saunaa tai vaikkapa apilaa, mutta muistutin aiheen olevan kuitenkin vapaa. Osallistuja pohti, ettei olekaan ennen hiilellä piirtänyt. Muistuttelin osallistujaa, että eilen juuri piirsimme, mikä sai osallistujan nauramaan. Hän totesi, tämän olleen eilen ja nauroimme molemmat.

Tehdessään toista piirrustusta osallistuja jutusteli samalla, joten kysyin, riittääkö piirtäminen jo. Osallistuja ei ollut varma ja muistutin, että kiire ei ole. Osallistuja pohti, onko taideteos koskaan valmis. Hän jatkoi ja analysoi, kuinka taiteilijat aina lisäävät työhönsä jotain. Osallistuja muisti samalla, että lapsena aina piirrettiin paistava aurinko. Kun osallistuja koki olevansa valmis, hän halusi nähdä, mitä minä olin piirtänyt tapaamistemme aikana. Näytin työni osallistujalle ja koin myös itse pientä itsekriittisyyttä.

Piirtämisen tultua päätökseen osallistuja ryhtyi pohtimaan tarkemmin hiilen käytön tekniikkaa. Hän totesi jälleen, että tätä pitäisi harjoitella ja muisteli aiempaa taideteostaan, johon hänen nähdäkseen hiili olisi sopinut myös välineeksi. Totesin vielä, että hiiltä voi käyttää myös poikittain. Kysyin samalla, olisiko osallistuja halunnut kokeilla Elämyskorissa olleita luonnonhiiliä, mutta osallistuja ei halunnut. Osallistuja totesi harjoittelevansa mieluummin hänelle jäävän hiilen kanssa.

Kysyin lopuksi osallistujalta, miltä tuntui tällä kertaa. Osallistuja koki, että hän ehti hieman ajattelemaankin, mutta ei osannut oikein sanoa muuta. Hän kuitenkin jatkoi, että olisi voinut käyttää hiiltä toisellakin tavalla. Pohdin osallistujalle ääneen, että edellisen päivän työ (kuva 9) oli

hieman abstraktimpi. Osallistuja oli tästä samaa mieltä. Kehuin osallistujan työtä (kuva 10) ja kysyin osallistujalta, oliko hänellä kesäinen tunnelma työtä tehdessä. Osallistuja vastasi:

No kyl kesä nyt on kesä. *nauraa* Hiukan vi- joka pualel viel. Mut et pelko, et syksy tulee.

Osallistuja 2

Tapaamisen päätteeksi pohdimme, minne osallistujan työn laittaisimme esille. Erehdyksissäni kutsuin osallistujan piirtämiä lintuja kaloiksi, mikä sai meidät molemmat nauramaan. Osallistuja totesi, ettei hänen kuvassaan pitäisi yhtään kalaa olla. Kysyin osallistujalta, haluaisiko hän vielä kertoa kuvistaan jotain, mutta osallistuja ei halunnut. Tämän jälkeen siirryin haastattelukysymyksiini, joiden vastaukset löytyvät luvusta: 7.5.4 Toisen osallistujan haastattelu toisella tapaamisella.

Kuva 10. Toisen osallistujan toinen teos (Vuorinen, 2021)

7.5 Kokemuksia taidetoiminnasta

Avoimen haastattelun kysymyksiini pyrin saamaan vastauksia tapaamisten lopuksi, vaikkakin vastauksia syntyi käytännössä koko tapaamisten ajan molempien osallistujien kanssa.

Taidetoiminnan kokemuksia läpikäydessä tulee hieman toistoa aiempien tulosten kanssa, mutta tämä johtuu yksin siitä, että tarkastelin osallistujien kommentteja eri näkökulmista. Olen esitellyt avoimen haastattelun kysymykset aiemmin luvussa 5.1 Aineistonhankinta, mutta helpottaakseni tulevien vastausten hahmottamista, kysymykset, joita käytin olivat:

- Minkälaisia tunteita heräsi?
- Minkälaisia muistoja heräsi?
- Miltä kehossa tuntui?
- Miltä hiili tuntui käsissä?
- Miltä paperi tuntui?
- Miltä tuntui, kun hiili kulki paperilla?

7.5.1 Ensimmäinen osallistujan haastattelu ensimmäisellä tapaamisella

Kysyin ensimmäisen tapaamisen päätteeksi ensimmäiseltä osallistujalta, minkälaisia tunteita ja tuntemuksia heräsi. Osallistuja vastasi, että monenlaisia, mutta pääasiassa tuntui hyvältä.

Osallistuja kuvaili, että hänestä oli kivaa kuunnella ja oppia. Hän kertoi tykänneensä kovasti. Kysyin osallistujalta myös, minkälaisia muistoja hänelle heräsi tapaamisemme aikana. Totesin samalla osallistujalle, että ainakin tuttu ranta muistui useasti mieleen ja jatkoin, heräsikö muunlaisia muistoja tai herättikö tuoksut, äänet tai kosketus muistoja. Osallistuja koki parhaaksi mieleen tulleeksi muistoksi tietyn järven rannan ja jatkoi:

Paras juttu, et sielt tuli kaikennäköst ja se on pysynyt niinku, ei se, ei se oo mihinkään lähteny.

Osallistuja 1

Kysytyäni, miltä muisto tuntuu, osallistuja kuvasi kaipuuta ja ryhtyi kuvaamaan tarkasti elettyä elämäänsä ja sen valintoja. Osallistuja totesi samassa yhteydessä kokeneensa elämän opettaneen ja mainitsi myös huonon muiston. Jatkoin ensimmäisen tapaamisen päätteeksi kysymällä osallistujalta, miltä paperi tuntui tai miltä tuntui, kun hiili kulki sitä pitkin. Tätä osallistujan oli vaikea kuvata, mutta totesi kuitenkin sen tuntuneen hienolta. Kysyin myös osallistujalta, piirtäisikö hän toistekin, ja osallistuja vastasi myöntävästi – jos vain kykenee. Lopulta kysyin, haluaisiko osallistuja vielä sanoa tai kysyä jotain tapaamisen päätteeksi, johon osallistuja vastasi:

No ei, nyt on niin paljon asiaa *nauraa*.. Et tää on niin hienoo, et ei. Et tätä täytyy nyt ajatella oikeen kunnol. *nauraa*

Osallistuja 1

7.5.2 Ensimmäisen osallistujan haastattelu toisella tapaamisella

Seuraava palaute tuli ensimmäiseltä osallistujalta toisen tapaamisen päätteeksi oma-aloitteisesti. Osallistujan innostuminen oli nähtävissä, mikä näyttäytyi lisäksi aktiivisena toimimisena läpi molempien toiminnallisten hetkien.

Voijjei. Tää on ollu ihanaa kyllä. Mä olen tykänny kyl tosi paljon. Niinku sä olet varmaan iteki huomannu sen et.

Osallistuja 1

Tiedustelin ensimmäiseltä osallistujalta toisen tapaamisen päätteeksi, oliko osallistujalla nyt jotenkin erilainen olo tai onko hänelle tullut uusia tuntemuksia, ja ehdotin pohtimaan myös viikonloppua, joka sattui ensimmäisen ja toisen tapaamisemme väliin. Tarkensin vielä kysyäkseni, miltä osallistujasta on tuntunut ja minkälaisia tunteita nyt heräsi. Osallistuja vastasi:

Tää on mun mielest oiken tämmössee niinku, tulee semmonen .. vireä olo semmonen, sil taval, että et täytyy kokeilla kaikennäköst, nyt tuli semmonen olo et. Nii. Nii, nii. Et semmotti, et nytte nyt on pakko kokeilla jottain. *nauraa*

Osallistuja 1

Toiminta synnytti kyseisessä osallistujassa siis vireyden tunnetta ja kokeilunhalua. Tämä kuvaa myös osallistujan kokemusta ja antaa viitteitä siitä, mitä moniaistinen ja luova muistelua

hyödyntävä toiminta voi saada aikaan. Kysyin toiseksi osallistujalta, minkälaisia muistoja heräsi äänistä, tuoksuista ja kosketuksesta. Osallistuja totesi, että kaikenlaisia muistoja hänelle tuli mieleen. Hän ei kuitenkaan osannut sanoa, mikä niistä olisi paras. Totesin osallistujalle, että ainakin tietty järvi tuli hänelle usein mieleen, jonka osallistuja myönsi. Totesin tämän tulleen hänelle myös edellisellä kerralla mieleen, jonka osallistuja tunnisti.

Kolmanneksi kysyin osallistujalta, tuntuiko kehossa joltain, jännittikö tai tuntuiko jossain. Osallistuja myönsi, että aluksi oli hieman jännittänyt, mutta tätä oloa hän kuvaili hienoksi ja kivaksi. Myönsin osallistujalle johdattelevani kysyessäni, tuliko hänelle kevyempi olo. Tähän osallistuja vastasi nauraen myöntävästi.

Ennen hiilellä piirtämistä kysyin osallistujalta, miltä hiili tuntuu. Osallistuja totesi tuolloin hiilen olevan hieno. Kysyin samalla, onko hiili kevyt tai onko hiilestä hyvä ottaa kiinni. Molempiin kysymyksiin osallistuja vastasi myönteisesti. Totesin myöhemmin osallistujalle ennättäneeni jo kysyä hiilestä, mutta ehtikö osallistuja tunnustelemaan, miltä paperi tuntui. Jatkoin, oliko paperi hieman erilaista, kuin normaalisti. Tähän osallistujan oli hankala vastata, mutta myönsi sen vähän tuntuneen. Kysyin myös, miltä tuntui, kun hiili kulki pitkin paperia ja syntyikö tässä hienoja tuntemuksia. Osallistuja kuvaili:

No kyll. Periaattees siin ain, ain on vähän semmonen niinku. *nauraa* Siin tulee semmonen erilainen olo. Mut hieno olo semmonen.

Osallistuja 1

Kysyin lopuksi, toivoisiko osallistuja lisää tämänkaltaista taidetoimintaa, johon osallistuja vastasi:

No mikä ettei! Ei se mittään huonoo ol.

Osallistuja 1

Kiittäessäni osallistujaa osallistumisesta osallistuja totesi:

Kiitos ittelles kuule tää oli niin hienoo, et ei, et sä ikinä usko.

Osallistuja 1

7.5.3 Toisen osallistujan haastattelu ensimmäisellä tapaamisella

Kun toinen osallistujista aloitti piirtämisen ensimmäisellä tapaamisellamme, kysyin, miltä tuntuu, kun hiili kulkee pitkin paperia. Osallistuja vastasi, ettei tiedä tuntuiko tämä oikein miltään. Kysyin myös, minkälaisia tunteita tai tuntemuksia heräsi koko taidehetken aikana, kun hypistelimme ja puhuimme. Tähän osallistuja vastasi:

No empäs osaa sanoo mitään nyt erikoisempaa ols tullu. Ehkä muistus jottan vanhoi asioi mieleen samas sit tai.. Tai jottain nii. Siit ainoastas sitä, et jottain vanhaa.. Tuli mieleen.

Osallistuja 2

Jatkoin tarkentamalla, oliko joku ikävää, tylsää tai yllättävää, johon osallistuja vastasi ensin kielteisesti. Sitten hän jatkoi mieleensä nousseen lapsuusmuistoja. Tarkensin lisää, tuliko tästä lämmin tai kaihoisa olo, johon osallistuja vastasi suhtautuvansa kaihoisesti mennyttä nuoruuttaan kohtaan. Ensimmäisen tapaamisen jälkeen osallistuja jutteli vielä pitkään, kun nauhuri oli sammutettu. Tämä antaa selkeän viitteen aktivoitumisesta ja innostumisesta.

7.5.4 Toisen osallistujan haastattelu toisella tapaamisella

Kysyin toisen piirtämiskerran päätteeksi osallistujalta, miltä tällä kertaa tuntui. Osallistuja ei osannut oikein heti piirtämisen päätteeksi kuvata tuntemuksiaan, mutta hän kuvasi, että ehti tällä kertaa ajattelemaan enemmän. Lisäksi hän pohti, että hiiltä olisi voinut käyttää toisinkin. Kysytyäni osallistujalta, minkälaisia tunteita hänessä heräsi, osallistuja ei oikein tarkalleen osannut vastata. Hän totesi kuitenkin, että hän koki melko iloisia tunteita ja aika on mennyt mukavasti. Osallistuja oli aiemmin myös kyselty, minkälaista opiskelu on nykyään ja koki tämän tiedon mielenkiintoiseksi. Ylipäätään tapaaminen oli tuntunut mielenkiintoiselta.

Toisen kysymyksen alustin toteamalla, että toimintamme taisi hieman virvoittaa osallistujan mieltä, kun muistoja heräsi menneisyydestä. Osallistuja myötäili ja jatkoi, että ainakin tietystä laulusta tuli muistoja, sillä laulu oli hänestä niin hankala. Jatkoin kysymällä, tuntuiko kehossa, jännittikö tai tuliko jotenkin vapautunut olo. Myönsin samalla johdattelevani. Osallistuja totesi, ettei jännittänyt lainkaan, ja että olimme tulleet hyvin toimeen.

Osallistuja kuvaili jo aiemmin ennen piirtämistä, ettei hiilellä piirtäminen ole hänen kokemuksestaan aivan tavallista. Kysyin, onko tämä hankalaa, johon osallistuja vastasi tämän vaativan harjoittelua. Tapaamisen loppupuolella kuitenkin kysyin neljäntenä kysymyksenä, tuntuiko hiili jotenkin erilaiselta kädessä tai oliko se jotenkin jännittävä sekä tiedustelin tuntemuksista, kun hiili kulki pitkin paperia. Kysyin myös, oliko paperi jotenkin erikoinen. Osallistuja aloitti vastaamalla kielteisesti ja muisteli sitten joskus piirtäneensä sekä joskus käyttäneensä hiiltäkin, muttei muistanut tehneensä sen kanssa mitään erityistä.

Luonnonhiili, jota Elämyskorissakin oli, oli osallistujalle tuttu puilla lämmitettävästä uunista ja saunasta. Osallistuja muisteli, että lapsena olisi saattanut sellaisella piirtääkin, mutta kynämallisella hiilellä ei olisi kuitenkaan piirtänyt. Osallistuja muisti, että taiteilijat luonnostelevat hiilellä ja tunnustautui olleensa aina kiinnostunut tämänkaltaisesta taiteesta sekä käyneensä taidenäyttelyissä. Tämän jälkeen osallistuja alkoi muistella läheisensä taiteellisia taitoja. Viimeisen tapaamisen päätteeksi osallistuja halusi esitellä kotinsa taidetta tarkemmin.

7.6 Kuvien kertomat tarinat

Tutustuttuani erilaisiin tapoihin analysoida kuvallista materiaalia, päädyin narratiiviseen analyysimenetelmään. Sen sijaan, että antaisin kaikkien osallistujien kuvien kertoa yhden tarinan asettamalla kaikki kuvat rinnakkain päätin, että yksittäisen osallistujan molemmat kuvat rinnakkain saisivat kertoa yhden tarinan. Teemoittelin kuvien sisällöt kuitenkin siten, että tarkastelin kaikkia osallistujien kuvia samanaikaisesti. Yhteensä kuvia oli neljä, kaksi kummaltakin osallistujalta. Luvussa saattaa esiintyä jälleen toistoa, sillä tarkastelen samaa aineistoa tällä kertaa kuvien kertomien tarinoiden näkökulmasta.

Teemoittelemalla huomasin, että kaikissa osallistujien tuottamissa kuvissa teemana oli jollain tapaa luonto. Tämä saattaa selittyä yksinkertaisesti sillä, että tutkailemiemme Elämyskorien sisältöinä oli paljon luontoon liittyviä esineitä. Kahteen osallistujien kuvaan oli piirretty aurinko ja yhteen pilviä. Kahdessa kuvassa oli eläimiä ja yhteen kuvaan oli piirretty ihmisen kaltaisia hahmoja. Kahdessa kuvassa oli talo. Kaikki kuvat oli piirretty hiilellä, minkä vuoksi värimaailma oli sama. Kahdessa kuvassa oli melko paikallaan oleva tunnelma, kun taas kaksi kuvista antoi vaikutelman liikkeestä.

Kuva 11. Ensimmäisen osallistujan teokset rinnakkain (Vuorinen, 2021)

Ensimmäisen osallistujan molemmissa kuvissa esiintyy samankaltainen teema. Kummassakin teoksessa on talo ja puu. Eroavaisuuksina vaikuttaa olevan, että ensimmäisessä osallistujan kuvassa puussa ovat lehdet vasta aluillaan, kun taas toisessa kuvassa puu on täydessä lehdessä. Toisessa kuvista talosta nousee savu, kun taas ensimmäisessä ei. Ensimmäisessä kuvassa aurinko paistaa, toisessa kuvista ei, minkä lisäksi ensimmäisessä kuvassa esiintynyt jänis on jäänyt toisesta kuvasta pois. Myös talot näyttävät hieman erilaisilta kuvissa ja toisessa kuvassa puun, mahdollisesti koivun, raidat ovat jääneet pois.

Osallistuja itse totesi ensimmäisessä kuvassa olevan koivu sekä jänis. Kysyessäni osallistujalta, kuka talossa asuu, osallistuja kuvaili taloa kuvitelluksi. Totesin osallistujalle kuvassa olevan aurinkoinen päivä ja kysyinkin osallistujalta, tuliko hänelle kuvasta keväinen olo. Osallistuja myönsi näin olevan ja viittasi myös kuvassa oleviin ”pieniin”, minkä itse tulkitsin pieninä silmuina. Kysyessäni miltä keväinen olo tuntuu, osallistuja kuvaili tätä hienona olona, ja totesi kylmän talven jälkeen tämän jopa muuttavan ihmisen. Vaikka ensimmäisessäkin kuvassa vaikuttaa siltä, että joku olisi menossa taloon, tästä ei kuitenkaan syntynyt osallistujan kanssa keskustelua.

Toisessa kuvassa osallistuja totesi olevan sauna. Varmistelin osallistujalta kuvan valmistuttua, voisiko kuvassa olla myös elämää, kunnes huomasin kuvassa olevan myös hahmoja. Kysyin taloon menevistä ihmisistä ja osallistuja myönsi taloon olevan menossa ”joku”. Kysyin samaten, mikä puu

kuvassa on, ja osallistuja kertoi myös tämän olevan koivu. Tiedusteltuani, missä sauna sijaitsee, totesi osallistuja tämän olevan tutun paikkakunnan järven rannalla. Tämän jälkeen osallistuja ryhtyi muistelemaan kyseistä paikkaa ja läheisiään.

Katsoessaan osallistujan kuvia rinnakkain, jokaiselle katsojalle syntyy omanlainen tarina kuvista. Yleisesti voisi sanoa, että kuvissa vaihtuvat ainakin vuodenaajat keväästä kesään. Tämän osallistuja totesi myös itse. Auringon puuttuessa jälkimmäisestä kuvasta, voisi kuvitella, että kuvassa olisi ilta. Savun noustessa piipusta tulee vaikutelma, että jälkimmäisessä kuvassa sauna lämpiää. Kuvissa kuljetaan aurinkoisesta päivästä iltatunnelmiin, minkä voisi ajatella kuvastavan vaikkapa ikääntymistä tai yksinkertaisesti osallistujan tunnelmia taidehetkillämme.

Ensimmäinen kuva tehtiin ensimmäisellä tapaamisellamme, jolloin tunnelmat olivat odottavat, ehkä keväisen odottavat, kun taas toinen kuva toisella tapaamisella, jolloin tunnelma oli jo mahdollisesti raukeampi ja odotus palkittiin. Ehdotin osallistujalle tapaamisen päätteeksi, että hän voisi jatkaa kuvasarjaa vuodenaikojen mukaan. Osallistuja pohti, kuinka tällöin voisi seurata kinosten muodostumista, kuinka hieno syksy on ja miten kaikki muuttuu niin nopeasti.

Toimija kuvissa voisi olla itse osallistuja tai joku osallistujan läheisistä. Kuvia voisi ajatella myös ilmentyminä osallistujan muistoista, kuten osallistuja itsekin toisesta kuvasta kertoi. Toisessa kuvassa on osallistujan yksi mieleisimmistä paikoista. Muisto on herännyt henkiin, ja kuvassa on nähtävissä pientä liikettä, kun savu nousee piipusta. Ensimmäinen kuva voisi kuvastaa arkisempaa muistoa osallistujan tavallisesta elämästä, kun taas toisessa kuvassa on hieman arjesta poikkeavampi tunnelma. Kuvassa on päästy mahdollisesti läheisten kesken mökille rentoutumaan. Osallistuja kuvasi lisäksi oloaan vireäksi toisen tapaamisemme päätteeksi, minkä voisi nähdä liittyvän oloon saunan jälkeen. Ehkä osallistujan tunnetila taidetoimintamme päätteeksi oli sellainen, kuin parhaimmillaan saunan jälkeen on.

Kuva 12. Toisen osallistujan teokset rinnakkain (Vuorinen, 2021)

Toisen osallistujan kuvissa on erilainen tunnelma. Ensimmäisessä kuvassa on jopa myrskyisä ja pilvinen tunnelma, kun taas toisessa kuvassa aurinko paistaa kukkaispellon päälle. Ensimmäisestä kuvasta saa vaikutelman liikkeestä pilvien kaltaisten hahmojen liikkeessa taivaalla, kun taas toisessa kuvassa voisi sää olla melko tyynikin. Myös neliapilat ja kukat ovat löytäneet tiensä toiseen kuvaan, mistä välittyy keveä tunnelma. Ensimmäisestä kuvasta välittyy hieman raskaampi tunnelma, vaikkakin kuvassa näyttää vauhdikkaasti uivan myös lintu. Toki nämäkin tulkinnat ovat vain assosiaatioita jostain, pilvet eivät välttämättä edusta synkkyyttä.

Toisaalta osallistuja itse kuvaili ensimmäisessä kuvassaan olevan ”synkkä meripilvi”. Lisäksi kuvassa on hänen mukaansa lintuja, uimassa ja lentämässä. Kuva esittää osallistujan mukaan merimaisemaa. Katsojan huomio kuvassa saattaisi kiinnittyä lintuun, joka on vedessä matkalla jonnekin. Voisi pohtia, mitä kuvassa on tapahtumassa seuraavaksi. Onko luvassa myrsky, jota lintu pakenee? Vai onko myrsky kenties laantumassa.

Toisesta kuvasta syntyy vaikutelma, että myrsky on ohitse tai vasta kaukaa tuloillaan. Kuvassa saattaa olla tyyntä myrskyn edellä. Toisaalta nämä kuvien synnyttämät maailmat voivat olla olemassa samaan aikaan riippumatta toisistaan. Osallistuja itse muisteli lapsena aina piirtäneensä apilankukan, ja pohdiskeli, miksei piirtänyt apilankukkaa jo aiempaan teokseensa. Annoin tähän vielä mahdollisuuden toisella tapaamisella, mutta osallistuja koki ensimmäisen teoksen olevan valmis sellaisenaan. Osallistuja muisteli toista teostaan tehdessä, että lapsena oli tapana piirtää paistava aurinko.

Jos kuvia katsoo rinnakkain ja pohtii niiden synnyttämää tarinaa, voisi ajatella ensimmäisen kuvan edustavan aikuisuutta ja toisen lapsuutta. Ehkä kuvissa näyttäytyy matka lapsuudesta vanhemmaksi tai tunnetila ilosta tunnemyrskyyn. Toimija kuvissa jää hieman arvoitukseksi. Ensimmäisessä kuvassa lintu voi kuvastaa osallistujaa, joka on matkalla jonnekin. Myös tässä kuvasarjassa voivat kuvat ilmaista tunne-elämystä taidehetkistä. Mahdollisesti ensimmäinen tapaaminen synnytti osallistujassa paljon monenlaisia tunteita, kun taas toisessa kuvassa tunnelma oli kuulas kuin kesäpäivä.

7.7 Pieni elämysopas

Tarkoituksenani ei ollut alun perin luoda uutta tuotosta, mutta opinnäytetyöprosessin ollessa loppusuoralla alkoi tämä tuntua luontevalta. Opinnäytetyöni on kuitenkin suurelta osin toiminnallinen, mikä osaltaan edellyttää tuotetta tai tuotosta (HAMK, 2023). Perustuen opinnäytetyöni teoriaviitekehukseen sekä kokemuksiini toiminnallisesta tuokiosta tein Pienen elämysoppaan. Opas löytyy kokonaisuudessaan opinnäytetyön liitteistä. Oppaan tarkoitus on tarjota mukava tapa viettää aikaa ikäihmisen kanssa. Sitä voivat hyödyntää esimerkiksi palvelutalojen tai hoivakotien hoitohenkilökunta yhdessä ikäihmisen kanssa tai vaihtoehtoisesti ikääntyneen ihmisen läheinen, joka haluaisi vaikkapa vain tutustua ikääntyneeseen paremmin. Käytännössä opasta voi kuitenkin soveltaa minkäikäisten kanssa tahansa.

Elämysoppaassa halusin painottaa muistelun positiivisia vaikutuksia, kuitenkin tiedostaen, etteivät kaikki mieleen palautuvat muistot ole välttämättä mukavia. Jaottelin oppaan ohjeet siten, että ne ohjeistavat, kuinka toimia ennen toimintaa, toiminnan aikana ja toiminnan jälkeen. Halusin tehdä oppaasta mahdollisimman kevyen, jotta sen käyttämiseen olisi mahdollisimman pieni kynnyks. Oppaassa ohjeistan stimuloimaan osallistujan muistia erilaisten aistivirikkeiden kautta, kuten

vaikkapa metsän ääniä kuulokkeita käyttäen. Myös erilaiset kuosit voivat synnyttää muistoja. Kuvan sisältämät esineet ovat vain yksi ehdotelma. Ohjaaja voi itse valita, esimerkiksi kuinka vanhoja kuvia käyttää ja mitä aisteja painottaa elämysmatkalla. Jos osallistuja kuulee tai näkee kovin huonosti, voi ääniä tai kuvia yksinkertaisesti kuvailla osallistujalle.

Elämysoppaassa tuon esille valmistelun ja jälkipuinnin tärkeyden. Elämysmatkan voi järjestää vain osallistujan vapaaehtoisuuteen perustuen, rauhallisessa tilassa. Jos aistien virittyminen herättää huonoja muistoja, on tärkeää, ettei osallistuja jää toiminnan jälkeen yksin ikävän olon kanssa. Tästäkin syystä voisi olla hyvä, että toiminta päättyy luovaan hetkeen. Joka tapauksessa moniaistisen muistelun päätteeksi on hyvä vielä keskustella osallistujan kanssa ja kääntää huomio pikkuhiljaa kuluvaan päivään. Pieni elämysopas on tehty hyödyntäen Canva-suunnittelutyökalua.

8 Johtopäätökset

Seuraavassa luvussa esittelen johtopäätöksiäni, jotka olen jakanut otsikoin Muistojen merkityksellisyys, Moniaistisuus kokemusta syventämässä, Osallisuuden vahvistuminen taiteen ja muistelun avulla sekä Rinnalla kulkija ohjaajana.

8.1 Muistojen merkityksellisyys

Tapasin osallistujia yhteensä neljä kertaa, ja tapaamisten aikana syntyi neljä kuvaa. Nämä kuvat ovat tuloksia itsessään, sillä ne osoittivat osallistujissa aktiivisuutta, ilmaisukykyä ja mielikuvitusta. Ne pitävät sisällään tarinoita ja toisaalta myös muistoja, jotka jäivät osallistujille konkreettisiksi muistoiksi. Näin teoksilla on monisuuntainen vaikutus. Hohenthal-Antinin (2006, s. 63) mukaan kuvaa pidetään erinomaisena, sillä saatu elämys on ikään kuin tallennettu siihen ja kuvaa voi aina katsoa uudelleen. Iäkkäämmän osallistujan kertoessa tarinoita nuoremmalle ohjaajalle myös sukupolvet tulivat lähemmäs toisiaan, mihin Hohenthal-Antinkin (ibid., s. 83) viittaa.

Tuloksia tarkastelemalla voidaan todeta, että kotihoidon asiakkaat kokivat yhteisen piirtämisen ja muistelun monella tavalla, mutta pääosin positiivisesti. Vaikka muistelu palautti välillä osallistujien mieliin ikävämpiäkin muistoja, pääasiassa tunnelmat olivat molempien osallistujien tapaamisissa myönteiset ja vireät. Tärkeänä muistoja herättävänä tekijänä oli ohjauksessa tapahtuva Elämyskorien läpikäynti. Kuten Rätty ym. (2015, s. 33) toteaa, aisteja virittämällä syntyy elämyksiä, kun taas elämysten kautta herää muistoja. Aistien virittyminen osaltaan saattoi helpottaa osallistujien mahdollisten vaikeiden tunteiden käsittelyä, sillä aistiminen ei vaadi välttämättä sanoja. Siltala (2013, s. 86) muistuttaa, että yksistään muistojen tiedostaminen puhumattakaan menetysten sanoittamisesta tai tunteiden tavoittamisesta voi olla hankalaa.

Osallistujat ilmaisivat tapaamiskerroilla myös ikäviä muistoja menneisyydestä. Siltalan mukaan (2013, s. 11) aikaisempia elämänvaiheita voi kuitenkin tulevilla vaiheilla tehdä eheämmäksi. Erityisesti toinen osallistujista ilmaisi sellaisia tuntemuksia, mitkä antoivat viitteitä eheytymisestä tai vähintään vireyden tunteesta. On kuitenkin vaikea mitata muutaman tapaamisen perusteella, kuinka pitkään tällainen tunne kestää. Osallistujat toivat tapaamisten aikana esille myös oman toimintakyvyn muutoksia, ymmärrystä omasta ikääntymisestä ja menetyksiä.

Koko toiminnallisen tuokion ajan vuorovaikutimme osallistujien kanssa muistelun kautta. Stenberg (2016, s. 7–8) painottaa, että jokapäiväisessä hoitotyössäkin on mahdollista voimaannuttaa ikäihmisiä hyödyntämällä muistelutuokioita sekä parantaa ikääntyneiden ihmisten asemaa. Ikäihmisestä on mahdollista saada täysin erilainen käsitys tuntemalla hänen elämänsähistoriansa.

Vaikka päädyinkin opinnäytetyössäni rajaamaan yhden muistisairaudesta kärsivän osallistujan analyysini ulkopuolelle, opinnäytetyöni tarkoitus ei ole tähdentää, ettei muistisairaana kanssa voisi tehdä muistelutuokioita. Päinvastoin, muistisairaudesta kärsivä ihminen on mahdollista kohdata muistelua hyödyntäen. On tärkeää, että muistisairaaseen henkilöön suhtaudutaan tasavertaisesti, eikä onnistuneeseen vuorovaikutukseen kuulu, että häntä opetetaan tai neuvotaan. Muistisairaus voi aiheuttaa kuitenkin nykyhetken ja menneisyyden sekaantumista, ja ihminen saattaa tukeutua vanhoihin muistoihin. Muistisairaus voi hankaloittaa ihmisen vuorovaikutustaitoja, mikä saattaa aiheuttaa epävarmuutta toisessa osapuolella. Joka tapauksessa on tärkeää, että ymmärretään muistisairaana sanojen tekevän mahdolliseksi syvemmän ymmärryksen häntä kohtaan, ja että hänen maailmaansa eläydytään. (Stenberg 2016, ss. 20–21)

8.2 Moniaistisuus kokemusta syventämässä

Vaikka ihmisellä olisi vaikeuksia haistaa tiettyjä tuoksuja, voi syntyä kuitenkin uudenlaisia tapoja aistien käyttämiseen, eikä moniaistisuus kuitenkaan poistu ihmisestä aistien erilaisuudesta huolimatta (Sirkkola, 2014, s. 2). Tästä esimerkkinä on, että osallistuja kykeni kuvittelemaan, miltä merellinen tuoksu tuoksuisi, vaikka Elämyskorin tuoksua oli vaikea osallistujan ensin haistaa. Aistien virittäminen vaatii niin ohjaajalta kuin osallistujalta pitkämielisyyttä ja toisinaan hieman mielikuvitusta.

Kokemuksen voidaan sanoa olevan moniaistinen, kun aistimus saadaan usean aistin kautta. Aisteja virittelevä tuokio on lähellä myös multisensorista hoitotyötä, sillä tällöinkin tarkoituksena on lisätä aktiivisuutta, herätellä sekä saada aikaan rento olo ja antaa miellyttäviä elämyksiä ja kokemuksia. (Niskanen, 2014) Kokonaisuutena moniaistinen taidekokemus piirtäen ja muistellen tarjosi osallistujilleen sekä ohjaajalleen laajan aistikokemuksen. Toinen osallistujista aktivoitui niin paljon tapaamisemme aikana, että hän innostui tapaamisen päätteeksi auttamaan minua Elämyskorin kantamisessa takaisin autooni. Lisäksi ensimmäinen osallistujista kuvasi oloaan vireäksi tapaamisen päätteeksi eli toiminta oli virkistävää ja aktivoivaa.

Moniaistisella toiminnalla on mahdollista vastata ikäihmisten tarpeeseen saada aistikokemuksia. Siltala (2013, s. 25) painottaa, kuinka tärkeää laitoshoidossa olevien ikääntyneiden kohdalla olisi tarjota aisteja virittävää vuorovaikutusta, sillä aisten heikentyessä tarve kosketukseen ja esimerkiksi tuoksuihin kasvaa. Rätty ym. (2015, s. 33) nostavat esille, kuinka moniaistisuutta on mahdollista soveltaa myös muistelutyössä synnyttämällä muistoja aisteja virittämällä. Opinnäytetyöni moniaistinen taidekokemus tarjosi mahdollisuuden niin muisteluun kuin moniaistisiin kokemuksiin. Pulkkinen (2003, s. 155) muistuttaa, että koskettamalla erilaisia materiaaleja voi syntyä muistoja lapsuudesta, mikä voi nuorentaa myös mielen.

8.3 Osallisuuden vahvistuminen taiteen ja muistelun avulla

Yhtenä opinnäytetyön tavoitteena on lisätä osallisuutta ikääntyneiden ihmisten keskuudessa. Rätty ym. (2015, s. 34) toteavat muistelun lisäävän osallisuuden tunnetta sen vastavuoroisuuden vuoksi, jolloin oleellista on erityisesti muistojen jakaminen jonkun kanssa, sillä arki voidaan kokea aiempaa tärkeämpänä. Muutaman tapaamisen perusteella on vaikea sanoa, kokivatko osallistujat arkensa merkityksellisemmäksi, mutta ainakin heidän arkensa muuttui kahdeksi päiväksi. Heidän luonaan kävi ihminen, joka osoitti kiinnostusta heidän elämäänsä ja sen viisauksia kohtaan kuuntelemalla ja kysymällä heidän ajatuksistaan. Kun osallistuja kertoi muistoistaan, se otettiin vastaan kunnioittaen ja uteliaasti.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2020) painottaa ikääntyneiden hyvinvointia lisäävän osallisuus ja yhdessä tekeminen sekä muun muassa aktiivisuus ja toimintakyky. Opinnäytetyöni toisena tavoitteena oli osoittaa taidetoiminnan hyvinvointia lisäävä vaikutus erityisesti niiden ikääntyneiden keskuudessa, joiden on vaikea poistua kotoa taiteen ja kulttuurin pariin. Järjestämiini toiminnallisiin hetkiin hakeutuminen osoitti osallistujissa aktiivisuutta ja kiinnostusta taidetoimintaa kohtaan. Uteliaisuus ja virkeys oli nähtävissä molemmissa osallistujissa toteutuneissa tapaamisissa ja edesautti tapaamisten onnistumista. Kumpikin osallistuja tutkaili tapaamiskerroilla jopa innostuneesti Elämyskorien esineitä ja osoitti avoimuutta niin taidetoiminnalle kuin muistelulle. Toiminnan ohjaajana oli helppo ohjata osallistujia, jotka olivat mielellään mukana.

Taidetoiminnan harjoittaminen on myös ikääntyneiden kulttuuristen oikeuksien toteutumista. Kulttuuristen oikeuksien avulla hyvinvointi ja terveys lisääntyvät, minkä lisäksi niiden kautta

ehkäistään syrjäytymistä, lisätään toivoa ja merkityksen kokemusta sekä torjutaan yksinäisyyttä. (Houni ym., 2020, s. 21) Kulttuuristen oikeuksien tulisi kuitenkin toteutua jokapäiväisessä elämässä myös ikääntyneiden keskuudessa silloinkin, kun elämme erikoisolosuhteissa, kuten korona-epidemian aikana. Oikeus kulttuuriin ei häviä. Kulttuuria voidaan harjoittaa etäyhteyksin ohjaten tai omatoimisesti kotona, kunhan ohjeistus on ensin riittävän selkeä. Toiminnallisten taidehetkien avulla taiteen saavutettavuutta voidaan lisätä. Houni ym. (2020, s. 138) painottavat, että asiakkaiden, jotka asuvat laitoksissa, tulisi myös saada mahdollisuus kokea säännöllisesti taidetta vaihtelevin tavoin.

Taidetoiminta on kannattavaa. Houni ym. (2020, s. 157) huomauttavat, että ikäihmisten oma-aloitteisuuden ja hyvinvoinnin kasvaessa voidaan säästää sosiaali- ja terveyspalveluiden menoissa sekä säästää lääkemenoissa. Opinnäytetyöhöni osallistui kotihoidon ikääntyneitä asiakkaita, mutta taidetoiminnan äärellä he muistuttivat toimeliaisuudellaan, että me kaikki olemme olleet joskus lapsia. Ilolla ja uteliaisuudella he kävivät läpi Elämyskorien esineitä, pohdiskelivat ja tutkailivat. Jo lyhyen tapaamisen perusteella oli nähtävissä, että taidetoiminta aktivoi osallistujiaan. Toisella osallistujilla oli myös pientä vaivaa, mikä kuitenkin tuntui unohtuvan taidetoiminnan myötä. Taiteen sanotaankin tuottavan hyvää oloa sekä rohkaisevan esiin leikkimielistä ja elämänvoimaa. Lisäksi luovassa ja keskittyneessä tilassa säryt ja vaivat voivat unohtua. (Hohenthal-Antin, 2006, s. 62–63) Luovuutta kuvaillaan taiteellisen toiminnan lisäksi leikkimielisyytenä, kaikenlaisena kokeilemisena tai ilmaisuna (Huhtinen-Hildén & Isola, 2020).

Sosiaalipedagogisesta näkökulmasta katsoen taidetoimintaa voidaan pitää sosiokulttuurisena innostamisena, sillä Kurjen (2000, s. 26) mukaan José V. Merino Fernández (1997) määrittelee yhdeksi sosiokulttuurisen innostamisen kriteeriksi toiminnan, jolla synnytetään halua osallistua, toimia oma-aloitteisesti sekä reflektoida toiminnan ja sen merkityksellisyyden välistä suhdetta. Yhtenä sosiaalipedagogiikan erityistehtävänä on auttaa syrjäytyneitä ihmisiä luomaan elämästään hieman parempaa, mikä liitetään vahvasti myös laitoksissa asuviin ikäihmisiin (Kurki, 2007, s. 31). Taidetoiminnalla palvellaan sosiaalipedagogiikan tarkoitusta.

8.4 Rinnalla kulkija ohjaajana

Ohjauksella oli suuri painoarvo opinnäytetyöni toiminnallisen osuuden etenemisessä, ja sen onnistumisessa, mutta ennen kaikkea osallisuuden tukijana ja kuuntelijana. Ohjaukseni muistutti

lähinnä rinnalla kulkijaa tai rinnalla tutkijaa, jotka toimivat hermeneuttisen sosiaalipedagogiikan lähtökohdista. Rinnalla kulkija voi soveltaa teoriaa toiminnan suunnittelu- ja toteutusvaiheessa, mutta vain ymmärtääkseen osallistujien arkipäiväistä elämää enemmän. Kumpikin, rinnalla kulkija ja tutkija tavoittelevat yksilöiden elämänlaadun ja elämän mielekkyyden edistämistä ja yhteisöjen rinnakkaiselon sujuvoittamista. He tukevat yhteistoimintaa ja kanssakäymistä sekä tähtäävät yksilön omakohtaiseen kehittymiseen ja yhteisöjen sosiaaliseen kasvuun. (Nivala & Rynnänen, 2019, ss. 63–64)

Ohjaukseeni sisältynyt kannustaminen lisäsi ainakin hetkellisesti osallistujien pystyvyyden tunnetta. Toisaalta taiteen avulla on myös mahdollista kasvattaa minäpystyvyyden tunnetta. (Fancourt & Finn, 2019, s. 3). Ohjasin osallistujia alusta asti sillä periaatteella, että he ovat toimijuuteen täysin kykeneviä ja tällöin myös pystyviä ilmaisemaan itseään, mitä pidetään yhtenä toimijuuden kulmakivistä (Nivala & Rynnänen, 2019, s. 95). Toiminnan avulla osallistujat samalla osoittivat olevansa kykeneviä toimimaan sekä ilmaisemaan itseään kasvattaen samanaikaisesti pystyvyyttään.

Moniaistista taiteellista työskentelyä ohjaajan tuella voidaan pitää sosiokulttuurisena innostamisena. Sen avulla mahdollistetaan osallistujalle itsensä näköistä toimintaa, jossa yksilö toimii aktiivisesti. Sosiokulttuurisen innostamisen kautta ikääntyneet kokevat tarkoituksellisuutta arkipäiväisessä elämässään, kun taas luova toiminta, johon moniaistisen taidekokemuksenkin voi sisällyttää, tukee kuntoutumista (Stenberg, 2016, s. 15). Ohjauksen painoarvoa ei voida siis väheksyä, sillä ohjaajan roolina on toimia innostajana.

9 Pohdinta

Pohdinnassa käyn läpi opinnäytetyöprosessiani, omaa ohjaustani, haasteita ja onnistumisen kokemuksia sekä arvioin opinnäytetyöni luotettavuutta hyödyntäen kokemuksen tutkimuksen luotettavuuden kriteerejä. Lisäksi avaan opinnäytetyötä kestäväen kehityksen näkökulmasta ja lopuksi pohdiskelen omaa ammatillista kasvuani.

9.1 Muistisairaahan oikeus osallistua tutkimukseen

Opinnäytetyöprosessi ei säästynyt haasteilta, mitä en toki odottanutkaan. Muistisairaus ei ollut minulle erityisen tuttu entuudestaan, enkä ollut juurikaan muistisairaita ihmisiä edes ammattini kautta kohdannut. Opinnäytetyöni toiminnallisen osuuden osallistujista kaksi kärsivät muistisairaudesta ja toisen näistä osallistujista päädyin jättämään analyysini ulkopuolelle. Yhdellä osallistujista ei ollut muistisairautta saamieni tietojen mukaan. Suurimman haasteen opinnäytetyöni etenemiselle tarjosi juuri muistisairauden pohdinta eli otanko osallistujaksi myös sellaisen ihmisen, joka ei oikein tiennyt, mihin oli osallistumassa.

Ennen opinnäytetyön toiminnallista osuutta lähetin suostumuslomakkeet Perniökotiin niitä osallistujia varten, jotka halusivat opinnäytetyöhön osallistua. Ohjeistin henkilökuntaa pyytämään omaisen allekirjoituksen suostumuslomakkeeseen, mikäli osallistuja kärsii muistisairaudesta. Jo kauan toiminnallisen osuuden toteutuksen jälkeen kuulin työni kautta toteamuksen, ettei omaisen allekirjoitusta saisi pyytää. Päädyin tiedustelemaan asiaa Vanhustyön Keskusliiton juristilta.

Sain vastaukseksi Vanhustyön Keskusliiton juristilta, että muistisairas voi päättää itse tutkimukseen osallistumisestaan niin kauan, kuin hän on päätöksentekokykyinen. Tällöin ihminen ymmärtää asian ja sen seuraukset, tai ettei asiasta riippuen seurauksia ole ja hän on kykenevä tekemään päätöksen. Automaattisesti diagnoosi muistisairaudesta ei poista henkilön oikeustoimikelpoisuutta ja päätöksentekokykyä koskien omia asioitaan. Henkilö kykenee useimmiten tekemään päätöksiä yksinkertaisissa asioissa pitempään kuin mutkikkaissa asioissa. Omaisen allekirjoitusta ei tavanomaisesti tarvita, eikä omaisella ole automaattisesti oikeutta tehdä päätöksiä muistisairaahan sukulaisensa asioista. Pyytämällä allekirjoituksen tai luvan saattaa syntyä jopa virheellinen käsitys siitä, että omaisen rooli olisi päättää muistisairaahan puolesta hänen asioistaan. Tilannetta voi

verrata tilanteeseen, jossa oman sairastumisen sattuessa sukulainen päättäisi puolestani. Lain mukaan tämä ei ole mahdollista, ellei asiasta ole tehty päätöstä perustuen lakiin, kuten vahvistettua edunvalvontavaltuutusta tai holhousvoimien edunvalvontaa. (Vanhustyön Keskusliitto, henkilökohtainen tiedonanto, 18.8.2022)

Poikkeuksena on kuitenkin tilanne, jolloin omainen toimii henkilön laillisena edustajana. Tällöin omainen olisi oikeuden tai holhousviranomaisen päätöksellä määrätty huolehtimaan henkilön henkilökohtaisista asioista. Tällöin omainen voi päättää osallistumisesta tutkimukseen, jos tuolla päätöksentekohetkellä henkilö ei pysty asiasta enää itse tekemään päätöstä. Eri asia on edunvalvontamääräys hoitaa taloudellisia ja oikeudellisia asioita, joka juristin näkemyksestä ei luo kelpoisuutta tutkimussuostumukseen. (Vanhustyön Keskusliitto, henkilökohtainen tiedonanto, 18.8.2022)

Tutkimuseettisen toimikunnan (TENK, 2021) ihmistieteiden eettisen ennakoarvioinnin ohjeen kohdan 3.4. Vajaakykyinen henkilö tutkittavana mukaan eettisiä periaatteita tulee noudattaa tutkittaessa ihmisiä silloinkin, kun esimerkiksi ikääntymisen tai sairauden vuoksi tutkittavan toimintakyky on huonontunut. Itsemääräämisoikeutta eivät kuitenkaan rajoita esimerkiksi aistivammat, ikääntyneisyys tai liikuntarajoitteet, eivätkä siis rajoita oikeutta tehdä päätöstä osallistumisesta tutkimukseen.

Laissa lääketieteellisestä tutkimuksesta (488/1999) todetaan, että mikäli tutkittava ei tämän lain mukaisesti kykene itse antamaan tietoon perustuvaa suostumustaan, on tiedot annettava suostumukseen oikeutetulle henkilölle hänen puolestaan. (Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta (488/1999, § 5) Tutkimuseettinen toimikunta (TENK, 2021) viittaa kuitenkin määritelmään vajaakykyisestä, johon myös Tutkimuseettisen toimikunnan vajaakykyisten henkilöiden tutkimisen eettiset periaatteet perustuvat, mutta määritelmää vajaakykyisyyteen ei päivitettyssä laissa lääketieteellisestä tutkimuksesta enää käytetä. Laissa viitataan tutkittavan alentuneeseen itsemääräämiskykyyn (488/1999 § 7) vajaakykyisyyden sijaan.

Lain lääketieteellisestä tutkimuksesta mukaan henkilön, jonka itsemääräämiskyky on alentunut, osallistuminen päätöksentekoon tulee tapahtua tutkittavaa kuullen. Tutkimuksessa tulee varmistaa, että tutkittava saa mahdollisuuksiensa mukaan osallistua suostumuksen antamiseen ja tutkittavan on saatava tutkimusta koskevat tiedot hänelle ymmärrettävällä tavalla. Tietojen

antamisessa on käytettävä yksilölliset tarpeet huomioivia vuorovaikutuskeinoja, minkä lisäksi tiedot tulisi antaa tutkimusryhmän jäsen tai tutkija, jolla on riittävä taito olla vuorovaikutuksessa tutkittavan kanssa. (Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta 488/1999, § 7 a)

Tutkittavan on saatava riittävästi aikaa tehdä päätös osallistumisesta tutkimukseen. Tutkittavan puolesta hänen laillinen edustajansa voi antaa tietoon perustuvan suostumuksen osallistua lääketieteelliseen tutkimukseen tai mikäli laillista edustajaa ei ole, voi lähiomainen tai muu läheinen henkilö tämän antaa. Tietoon perustuvan suostumuksen antamiseen oikeutetun henkilön on kuitenkin huomioitava tutkittavan etu sekä tämän ilmaisema tahto. (Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta 488/1999, § 7 a)

Jos tutkittava on ennen alentunutta itsemääräämiskykyä aiheuttavia olosuhteita kieltäytynyt tietoon perustuvasta suostumuksesta tai antanut sen, on tutkittavan kieltäytymistä tai suostumusta noudatettava. Tutkijan sekä tietoon perustuvaan suostumukseen oikeutetun tulee noudattaa tutkittavan tahtoa keskeyttää osallistuminen milloin hyvänsä tai hänen ilmaisemaansa kieltäytymistä. (Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta 488/1999, § 7 a)

Ikääntyneiden ihmisten valikoituessa opinnäytetyöni kiinnostuksen kohteeksi mielessäni ei käynyt, että joutuisin pohtimaan syvällisesti heidän oikeuttaan osallistua tutkimukseen. Suhtautumiseni oli melko naiivi siinä mielessä, että ajattelin tarjoamastani toiminnasta olevan heille iloa. Halusin silti opinnäytetyössäni toimia niin eettisesti kuin mahdollista, mikä johti siihen, että analysoin ikääntyneiden oikeutta osallistua tutkimukseen hyvin tarkaan. Hyödynsin kysymyksissäni niin ohjaavan opettajani kuin Hämeen ammattikorkeakoulun kirjasto- ja tietopalveluiden palveluasiantuntijan ohjeita.

Palveluasiantuntijan kysymyksiä pohtimalla tulin siihen tulokseen, ettei taidetoiminnallisessa tuokiossamme opinnäytetyön toiminnallisessa osuudessa ollut mitään vahingollista. Korkeintaan jotkin osallistujien muistot eivät olleet niin mukavia, mutta tämä kaiketi kuuluu muisteluun, johon ikääntyneillä ihmisillä on täysi oikeus. Opinnäytetyöni tarkoitus on kuitenkin osoittaa taidetoiminnan hyvinvointia lisäävä vaikutus iäkkäiden elämässä, eikä esimerkiksi tutkia osallistujien henkilökohtaisia tietoja.

Joka tapauksessa pidin opinnäytetyöraportissani kiinni päätöksestä, ettei yksi muistisairaista osallistujista olisi hyötynyt osallistumisesta opinnäytetyöhön siten, että olisin analysoinut hänen

vastauksiaan. Opinnäytetyöprosessin aikana syntyneitä kysymyksiä koskien ikääntyneiden oikeutta osallistua tutkimukseen olisi kuitenkin tarpeellista pohtia jo ennen opinnäytetyön aloittamista, jotta niihin ei törmäisi tutkimusraportin kirjoittamisen loppupuolella. Silti ikääntyneiden ihmisten itsemääräämisoikeuden pohtiminen on ollut mielenkiintoinen matka, varsin opettavainen sekä avartava.

9.2 Opinnäytetyöprosessin herättämiä ajatuksia

Opinnäytetyöprosessini kesti kokonaisuudessaan lähestulkoon kolme vuotta. Pitkä prosessi toi mukanaan haasteen siitä, onko raportin alussa kerätty teoriaviitekehys enää riittävän ajankohtainen tai onko uusia tutkimuksia ilmestynyt prosessin aika. Myös esimerkiksi lainsäädäntö on voinut elää näin pitkänä aikana. Opinnäytetyön aihetta ryhdyin pohtimaan jo aloittaessani Kulttuuri- ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä -koulutuksen Hämeen ammattikorkeakoulussa syksyllä 2020. Ennalta pohtimani aihe kuitenkin ehti muuttua opintojen pyörähdettyä käyntiin ja opinnäytetyön kohderyhmä muuttui nuorista ikääntyneempään sukupolveen. Suurimman oivalluksen opinnäytetyön aihetta koskien tarjosi Taide tulee luo -hanke ja korona-ajan synnyttämä huoli ikäihmisistä kodeissaan.

Opinnäytetyöni yksi kompastuskivistä oli itse aineistonanalyysi. Teemoitellessani aineistoa minun oli vaikea rajata aineistoa vain muistelun, aistimusten tai taidetoiminnan hyvinvointia lisäävän vaikutuksen syvällisempään analyysiin. Näin näiden kaikkien liittyvän aineistossa vahvasti toisiinsa, mikä teki teemoista valtavan laajan kokonaisuuden. Minun oli vaikea ottaa kokonaisuutta haltuun, minkä vuoksi analyysi ja opinnäytetyöraportin kirjoittaminen kesti lähes kohtuuttoman kauan. Lisäksi uusia huomioita nousi aineistoa läpikäydessä lisää, joista yksi oli oma ohjaamiseni. Olin halunnut jättää ohjaamiseni analyysin ulkopuolelle, sillä analysoinhan opinnäytetyössä vain osallistujien kokemuksia. En kuitenkaan voinut olla tunnustamatta, että kokemuksia virittämässä oli myös oma osallistujien innostamiseni.

Aineistonanalyysissä tyytymättömyyttäni lisäsi vaikeus nostaa aineistosta alaluokkia ja viedä analyysiä pitemmälle. Käsikirjamaisten teosten aineistonanalyysiohjeistukset vaativat lukijaltaan jonkinlaista ymmärrystä aineistonanalyysiä kohtaan, jota itselläni oli kuitenkin melko vähän ottaen huomioon, että aiempi opinnäytetyöni oli täysin toiminnallinen. Tämä johti melko itsenäiseen lähestymistapaan aineistoa kohtaan. Joka tapauksessa analysoin aineistoa moneen otteeseen ja

syvällisesti keskittyen osallistujien kokemukseen, mikä fenomenologis-hermeneuttisessa aineistonanalyysissä vaikutti olevan erityisen tärkeää.

Analysoidessani laajaa, mutta hieman yksipuolista aineistoani, huomasin aineiston etenevän melko epäloogisesti. Pohdin jälkikäteen, että tulosten poimiminen aineistosta olisi ollut helpompaa, jos Elämyskorien esineitä oltaisiin toiminnallisissa hetkissä käyty samassa järjestyksessä läpi kummankin osallistujan kanssa. Näin olisin voinut yksinkertaisesti tarkkailla osallistujien kokemuksia rinnakkain ja kiinnittää huomion siihen, miten eri tavoin tai samankaltaisesti he reagoivat erilaisiin aistimuksiin. Näin olisi mahdollista vertailla eroavaisuuksia ja samankaltaisuuksia poukkoilematta aineistossa ja tehdä huomioita helpommin. Toisaalta tämä vaatisi ohjaajalta melkoista järjestelmällisyyttä ohjatessa toimintaa, jolloin samalla katoaisi osallistujan vapaus napata Elämyskorista mitä milloinkin. Toki toimintaa helpottaakseni ojentelin usein osallistujalle Elämyskorin esineitä itse.

9.3 Tutkimuksen luotettavuuden arviointia

Hyödynnän tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa Perttulan (1995, s. 102) tutkimuksen luotettavuuden yhdeksää kriteeriä. Ensimmäisen kriteerin mukaisesti tutkimusprosessin tulisi säilyä johdonmukaisena, mikä tarkoittaa yhteyttä ilmiön perusrakenteessa, aineistonkeruutavassa, teoriakehyksessä sekä tutkimuksen analyysi- ja raportointitavan välillä. Johdonmukaisuus tuotti minulle vaikeuksia, sillä teoriakehys laajeni opinnäytetyöprosessin edetessä. Lisäksi analyysitapani muuttui käsitellessäni aineistoa syvällisemmin. Pyrin silti luomaan tutkimusraportista mahdollisimman systemaattisen.

Toisena kriteerinä korostetaan tutkimusprosessissa reflektointia sekä kuvausta reflektoinnista. Raportin on osoitettava, kuinka tutkimusprosessi on rakentunut sekä prosessin kokonaisuus on oltava nähtävissä. Aineistonanalyysin on kuvattava askel askeleelta sen edistyminen. (Perttula (1995, s. 102) Pyrin raportissani perustelemaan jatkuvasti valintojani, joissain kohdin ehkä tarpeettoman paljonkin. Perustelemalla kuitenkin työ kirkastuu myös tekijälleen.

Aineistonanalyysiä pyrin kuvaamaan niin tarkasti kuin mahdollista, vaikkakin sen eteneminen ei itsessään tuntunut aina kaikkein järjestelmällisintä.

Kolmantena luotettavuuden kriteerinä on aineistolähtöisyys tutkimusprosessissa. Tutkimuksen aineisto määrittelee prosessinkulun tutkimuksen ollessa laadullinen. (Perttula, 1995, s. 102) Raporttini kirjoittamisprosessin haasteellisuus liittyy osaltaan mahdollisesti tähän kriteeriin, sillä aineistoni tuntui muuttavan jatkuvasti tutkimuksen suuntaa. Päätettyäni aineistonanalyysimenetelmän etukäteen niin kuvallisen kuin kirjallisen aineiston kanssa, pian huomasin, ettei tämä sovikaan täysin aineiston kanssa yhteen. Muovasin tutkimusta aina tarpeen mukaan.

Neljäntenä tutkimuksen luotettavuuden kriteerinä on kontekstisidonnaisuus tutkimusprosessissa. Kontekstilla tarkoitetaan tutkimusprosessin ja tutkimustilanteen välistä yhteyttä, jolla tarkoitetaan ihmisen ulkopuolella olevaa todellisuuden kokonaisuutta. Kontekstisidonnaisuudella viitataan toisaalta myös ihmisen sisäiseen kokemukselliseen maailmaan, jota ymmärtämällä kokonaisuudessaan voi hahmottaa merkityssuhteita. Tutkimusta tehdessä on muistettava yksilökohtaisuuden merkitys. (Perttula, 1995, s. 102) Kriteereistä tämä vaikuttaa vaikeaselkoisimmalta. Tutkiessani osallistujien kokemuksellista maailmaa lyhyen aikaa en suinkaan kykene hahmottamaan osallistujien kokemusmaailmaa täydellisesti, minkä vuoksi tutkimukseni ei anna kattavaa näkemystä osallistujien kokemuksiin. Kuitenkin pyrin työssäni huomiomaan osallistujien yksilöllisyyden, minkä lisäksi ymmärrän, että tutkimustilanne määrittelee pitkälti myös tutkimusprosessin etenemisen.

Viidentenä kriteerinä on tavoitellun tiedon laatu, sillä laadullisessa tutkimuksessa voidaan tavoittaa eri tavoin kielellisesti ilmaistavaa yleistä tietoa. Kuvaamalla yhden tai useamman ihmisen merkityssuhteita voi käsitteellinen yleinen tieto luoda kontekstisidonnaisuutta tutkimukseen. Yleinen tieto voi olla persoonakohtaista, yhden yksilön kokemuksellisen maailman merkityssuhteiden kuvausta. Käsitteellinen yleinen tieto taas merkitsee edellytystä kielellistämiseen, kuin myös kielen ja ihmisen mielen ominaislaatua. Essentiaalisella yleisellä tiedolla viitataan ontologisen analysoinnin tulosta ihmisen olemassaolosta tai ennemminkin tajunnallisuutta koskevasta perusrakenteesta. (Perttula, 1995, ss. 102–103) Opinnäytetyössäni olen tavoitellut selkeästi persoonakohtaista yleistä tietoa. En ole pyrkinyt tietoon, jolla voitaisiin tehdä johtopäätöksiä ihmisen tajunnallisuuden perusrakenteesta tai tietoon, jolla pyrittäisiin kielellistämiseen tai vaihtoehtoisesti tutkimaan mielen tai kielen olemusta.

Kuudentena luotettavuutta mitataan menetelmien yhdistämisen kautta. Luotettavuutta voidaan tutkimuksessa kasvattaa eri tutkimustapoja soveltamalla, mikäli tästä on tutkimukselle hyötyä. (Perttula, 1995, s. 103) Tutkimuksessani pohdin useaan otteeseen, mitä tutkimusmenetelmää olisi järkevintä käyttää. Lopulta päädyin yhdistämään fenomenologista tutkimusmetodia hermeneuttisen tutkimusmenetelmän kanssa, pääpaino kuitenkin ollen fenomenologisessa tutkimusmetodissa. Lisäksi tutustuin eri aineistonanalyysimenetelmiin niin kuvallisen kuin kirjallisen aineiston kohdalla. Näen, että esimerkiksi narratiivisen analyysin avulla pystyin herättämään osallistujien kokemukset toiminnallisesta hetkestä moniulotteisesti henkiin, vaikkakin analyysi esitteli vain erilaisia mahdollisia kuvien kertomia tarinoita katsojalleen.

Seitsemäntenä kriteerinä mainitaan tutkijayhteistyö, jonka avulla voidaan lisätä tutkimuksen luotettavuutta. Tällöin sen on kuitenkin tuotava kriittisyyttä ja johdonmukaisuutta tutkimuksen menetelmiin. Tutkimuksen luotettavuuteen ei kuitenkaan vaikuta, vaikka muut tutkimukset eivät tukisikaan tutkimuksen tulosta. Ainoastaan tieteellisten tutkimusmenettelyjen tuloksena saatu ristiriitainen tieto voi kumota tuloksen. (Perttula, 1995, s. 103) Opinnäytetyössäni minulla ei ollut mahdollisuutta erityiseen tutkijayhteistyöhön muulla tavoin, kuin tutustua aiheeni kannalta oleelliseen tutkittuun tietoon. Toisaalta saamani opinnäytetyön ohjaus sekä opinnäytetyöryhmän tuki on antanut opinnäytetyöprosessiin kriittistä näkökulmaa sekä mahdollisuuden reflektoida työn etenemistä.

Tutkimuksen luotettavuuden kahdeksantena kriteerinä on tutkijan subjektiivisuus ja yhdeksäntenä tutkijan vastuullisuus. Tutkijan tulee ymmärtää oma merkityksensä tutkimuksen subjektina sekä oma tietoisuutensa. Omakohtaisuuden merkityksen analysointi, reflektointi ja raportointi tulisi osoittaa tutkimuksessa vaiheittain. Lisäksi tutkijan velvollisuus on tehdä järjestelmällisesti kaikki tutkimuksen toimenpiteet. Nämä edellä mainitut yhdeksän kriteeriä käsittävät fenomenologisen kokemuksen tutkimuksen kentän. Henkilön kokemukseen kohdentuva tutkimus ole luotettavaa, mikäli tutkijan tarkoitus ei ole toisen ihmisen alkuperäisen kokemuksen havainnollistaminen. Se maailma, jossa ihminen elää, on fenomenologisen tutkimuksen mukaan aidompi kuin tutkimuksen näkemys siitä. Siksi tutkijan ei tulisi tiedostaen analysoida kokemusta erityistieteitä edustavien teorioiden pohjalta. (Perttula, 1995, ss. 103–105)

Tutkimuksessani olen ollut kiusallisen tietoinen omasta subjektiivisuudestani, sillä olen tehnyt tutkimusta pääasiassa omatoimisesti. Aiemman opinnäytetyöni olen tehnyt yhteistyössä

opiskelijatovereitteni kanssa, jolloin reflektointia oli helppo tehdä yhteistyössä jatkuvasti. Olen pyrkinyt tässä opinnäytetyöraportissa painottamaan, että näkemykset ja tulkinnat ovat alusta alkaen omiani kuitenkin hyödyntäen tietoperustaa. Aineiston teemoittelusta lähtien halusin työssäni painottaa, että teemoihin jaottelu perustuu omaan näkökulmaani.

Olen pyrkinyt tekemään tutkimuksessani johdonmukaisesti kaikki vaadittavat vaiheet ja toimenpiteet sekä ilmentämään tutkittavien kokemusta mahdollisimman kuvaavasti ja täsmällisesti. En kuitenkaan ole pystynyt lähestymään aineistoa tiedostamatta, että tulen hyödyntämään fenomenologiaa ainakin jossain mielessä tutkimusmetodinä, minkä lisäksi minulla oli etukäteen tietty teoriaviitekehys mielessä. Viitekehystä saneli jo koulutukseni, jossa pyritään edistämään hyvinvointia kulttuuri- ja taidetoiminnan avulla.

9.4 Kestävän kehityksen näkökulma

Ympäristöministeriö määrittelee kestävän kehityksen tarkoittavan ohjattua ja kestävää yhteiskunnallista muutosta, joka tapahtuu paikallisella, alueellisella ja maailmanlaajuisella tasolla. Kestävän kehityksen tarkoituksena on taata tuleville sekä tämän päivän sukupolville mahdollisuudet hyvään elämään. Tällöin myös päätöksenteossa ja toimintatavoissa huomioidaan niin ihminen, ympäristö kuin talous samanvertaisesti. Kestävyttä voidaan tarkastella ekologisen, taloudellisen sekä sosiaalisen ja kulttuurisen kestävyuden näkökulmista. (Ympäristöministeriö, 2023)

Ekologisella kestävyydellä tarkoitetaan ekosysteemien ja biologisen monimuotoisuuden säilyttämistä toimintakykyisinä sekä ihmisten materiaalisen ja taloudellisen toiminnan sovittamista yhteen luonnon kestävyuden kanssa. Taloudellisella kestävyydellä taas viitataan kasvuun, jonka ominaislaatu ja sisältö on sopusuhtaista, eikä suuremmassa mittakaavassa aiheuta varantojen tuhoutumista tai velkaantumista. Yhteiskunnan olennaisilta toimijoilta edellytetään kestävää taloutta. Kun talouden perusrakenne on kestävä, voidaan lievittää myös eteen tulevia haasteita, kuten väestön ikääntymisestä aiheutuvia sosiaaliturva- ja terveystaloudellisia kustannuksia.

(Ympäristöministeriö, 2023)

Kestävän kehityksen yhtenä ulottuvuutena on lisäksi sosiaalinen ja kulttuurinen kestävä kehitys, jonka tarkoituksena on turvata hyvinvointia sukupolvelta toiselle. Globaalisti sosiaalista

kestävyyttä haastavat lisääntyvä väestönkasvu, sukupuolten välillä vallitseva epätasa-arvo, köyhyys, koulutuksen järjestäminen sekä ruoka- ja terveydenhuolto. Nämä tekijät tuovat haastetta myös ekologiseen ja taloudelliseen kestävyteen. Ekologista kestäväyttä edesauttaa kansalaisten perushyvinvointi. (Ympäristöministeriö, 2023)

Sosiaaliselle kestävyydelle ei ole erityistä määritelmää, mutta kestävässä kehityksessä tärkeänä pidetään niin ikään ylisukupolvisten vaikutusten huomioonottamista, hyvinvoinnin tarkastelua eri kestävä kehityksen näkökulmista sekä poliittisten toimien yhteensovittamista. (Alila ym., 2011, s. 6) Sosiaalisen kestävyuden edellytyksinä voidaan pitää osallisuutta, kiinnittymistä yhteiskuntaan ja yhteisöllisyyttä; riittäviä hyvinvointipalveluja, turvallisuudesta huolehtimista ja kohtuullista toimeentuloa sekä yksilön vaikutusmahdollisuutta elämäänsä ja oikeudenmukaista jakautumista niin toimintamahdollisuuksissa kuin resursseissa. (ibid., s. 7)

Kulttuurin ja taiteen keinoin voidaan edistää hyvinvointia, jolloin voidaan parantaa myös kansalaisten perushyvinvointia. Tästä syystä kulttuuriin ja taiteeseen on syytä myös panostaa, sillä se on panostus hyvinvointiin ja kestäväan kehitykseen. Kulttuuri- ja taidetoiminta on edullinen ja lääkkeetön vaihtoehto hoitaa ikääntyneiden terveyttä ja tuoda hyvinvointia heidän elämiinsä. Toiminnalla voidaan saada aikaan sosiaaliturva- ja terveystalustusten vähenemistä parantamalla osallistujien toimijuutta, osallisuutta ja terveyttä.

Kasvatuksella voidaan edistää kulttuurisesti kestävä kehitystä, jolloin huomioidaan sukupolvien välisyys, kulttuurien monimuotoisuus ja kulttuurien välinen dialogi, paikallisten kulttuurien tärkeys sekä kulttuuriperinnön säilyttäminen. Kulttuurisesti kestävä kehitystä edistävä kasvatusta on suunnattu lapsille ja nuorille. (Kulttuurin vuosikello, n.d.) Kasvatusta kuitenkin huomioi sukupolvien välisyyden. Kasvatusta avulla voidaan kasvattaa ihmisiä, jotka huomioivat kaikki sukupolvet samanarvoisesti. Opinnäytetyössäni toteuttama taidetoiminta on kulttuurisesti kestävä ja sitä voidaan toteuttaa myös sukupolvien kesken, jolloin esimerkiksi isovanhempi voi lähentyä lapsenlapsensa kanssa.

Ekologista kestävyden näkökulmasta tuon esille, että opinnäytetyöni toiminnallisen osuuden materiaali Elämiskoreissa syntyi lähinnä käytetyistä esineistä tai aineettomista virikkeistä. Elämiskorien kuvat ja laulun sanat ovat sellaista materiaalia, jota pystyy myös jälkikäteen desinfioimaan ajatellen käyttöä esimerkiksi palvelutaloissa. Tarkoitus on kuitenkin, että

Elämyskorien esineitä saa kosketella ja tutkia niin paljon kuin haluaa, ja että sisältö kestäisi. Tuotoksena syntynyttä Pientä elämysopasta olisi mahdollista hyödyntää esimerkiksi käyttämällä tablettia asiakastyössä, mutta toisaalta ikääntyneen ihmisen voisi olla hyvä saada tutkailla opasta, vaikkakin se on lähinnä ohjeeksi ohjaajalle. Pieni elämysopas ja Elämyskorit itsessään hyödyntävät materiaalia, joka on jo olemassa. Elämymatkan voi tehdä osallistujan omista esineistä, valokuvista tai vaikkapa luontokappaleista.

Hyvinvointia voidaan tarkastella Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksia hyödyntämällä. Allardt (1993) jaottelee hyvinvoinnin having, loving ja being -ulottuvuuksiin, jotka Terveysten- ja hyvinvoinnin laitos (2016) on kääntänyt elintasoksi, sosiaalisiksi suhteiksi tai psykososiaaliseksi hyvinvoinniksi sekä itsensä toteuttamiseksi tai mielekkääksi tekemiseksi. Allardt (ibid., s. 89) tarkoittaa having-ulottuvuuden viittavaan aineellisiin olosuhteisiin, jotka ovat selviytymiselle välttämättömiä. Näitä ovat esimerkiksi vesi, ruoka ja ilma.

Loving-ulottuvuudella tarkoitetaan tarvetta liittyä muihin sekä mahdollisuutta luoda sosiaalisia identiteettejä. Being-ulottuvuudella taas tarkoitetaan tarvetta integroitua yhteiskuntaan sekä harmoniassa elämistä luonnon kanssa. Ulottuvuuden positiivisena mahdollisuutena on yksilöllinen kasvu, kun taas negatiivisena vaihtoehtona on vieraantuminen. Being-ulottuvuuteen on sisällytetty lisäksi doing, jolla tarkoitetaan mahdollisuutta vapaa-ajan aktiviteetteihin ja merkitykselliseen työelämään sekä mahdollisuutta nauttia luonnosta, joko mietiskelyn tai toiminnan kuten kävelyn, kalastamisen tai puutarhanhoidon muodossa. (ibid, s. 91)

Kivipelto ja Saikkonen (2018) tutkivat kestävästä hyvinvointia muun muassa Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuuksista käsin. Vaikka tutkimuksessa keskityttiin lähinnä viimesijaisen turvan varassa elävien hyvinvointiin, on sen johtopäätöksissä paljon hyödynnettävää myös ikääntyneiden hyvinvointia ajatellen. Tutkimuksessa todetaan, ettei talouskasvuun luottaminen välttämättä mahdollista uusien sosiaalisesti ja ekologisesti kestävien ratkaisujen kokeilua ja samalla ympäristöä heikentävät ratkaisut voivat lisääntyä. (ibid, s. 69) Myös vanhustyössä voidaan huomioida ihmisen hyvinvointi monimuotoisemmin, jolloin huomio hoivatyöstä voitaisiin viedä enemmän vapaa-ajan aktiviteettien mahdollistamiseen sekä yhteisölliseen toimintaan. Toki tällöin tulisi turvata riittävä työntekijöiden resurssi. Yhteisöllisestä näkökulmasta opinnäytetyötäni voisi kehittää soveltamalla moniaistista ja muistelua hyödyntävää taidetoimintaa yhteisössä.

9.5 Ammatillinen kehittyminen

Opinnäytetyöprosessin aikana olen löytänyt tieni työpaikkaan, jossa pääsen edistämään ihmisten hyvinvointia kulttuuri- ja taidetoiminnan keinoin. Työstämäni opinnäytetyö on valmentanut minut toimimaan asiantuntijana kulttuuri- ja taidetoiminnan kentällä. Ennen ylempiä ammattikorkeakouluopintojani en erityisemmin ajatellut toimivani työkentällä sosiaalipedagogisista lähtökohdista, huolimatta sosionomin tutkinnostani. Pysähtymällä uudelleen sosiaalipedagogiikan äärelle opinnäytetyössäni tunnistan, että esimerkiksi innostajana toimiminen on osa ammattirooliani. Tämä tulee niin luonnostaan, etten ole sitä ehtinyt tiedostamaan työvuosien karttuessa. Sosiokulttuurisesta innostamisesta syntyi tärkeä osa-alue opinnäytetyössäni niin aineistonkeruumenetelmänä kuin viitekehyksenä. Oivallus innostajana toimimisesta syvensi lisäksi itsetuntemustani.

Pieni elämysopas on tuotoksena jotain, mitä en ole aiemmin tehnyt. Annan oppaan Salon kaupungin vanhuspalveluiden käyttöön, minkä lisäksi luovutan oppaan Taide tulee luo - taiteilijoiden käyttöön hyödynnettäväksi esimerkiksi Elämyskorien kanssa hoivakodeissa. Itse oppaan tekeminen ei vienyt paljon aikaa, mutta toisaalta se on opinnäytetyöni hedelmä. Hyödynsin sen tekemiseen niin opinnäytetyön teoriaviitekehystä kuin opinnäytetyön tuloksia. Minulla ei ole käsitystä siitä, minkälainen opas olisi hyödyllinen käytännön hoitotyössä. On todennäköistä, että oppaan käyttöönotto ja juurtuminen vaatisi minulta vierailuja työyhteisöihin, jotta oppaasta saataisiin suurin mahdollinen hyöty. Näkisin kuitenkin, että pääpaino opinnäytetyössäni on laadullisen tiedon tarjoaminen.

Vaikka opinnäytetyöprosessi kesti kohdallani vuoden kauemmin kuin olin suunnitellut, en voisi olla tyytyväisempi. Minulle on kirkastanut ajatus siitä, että auttaa ja tukea voi monella tapaa. Kaikkein mutkattominta on kuitenkin tukea muita sillä vahvuudella, mikä itselle tuntuu ominaisimmalta. Kulttuuri- ja taide ovat aina olleet lähellä sydäntäni niin musiikin, kuvataiteen kuin ilmaisutaidonkin muodossa. Opinnäytetyössäni sovelsin taiteen muotoja myös erilaisia aisteja virittäen, mikä ei ollut minulle entuudestaan lainkaan tuttua. Opinnäytetyön ja opintojeni lähestyessä päätöstään omaan ammatitaitaidon hyödyntää monenlaisia luovia menetelmiä sosiaalipedagogisesti, ei vain aikuista tai ikääntynyttä ihmistä tukien, vaan moninaisissa tilanteissa olevia ihmisiä tukien.

Lähteet

Aili-verkosto. (N.d.) *Ikäystävällinen kulttuuri*. <https://ailiverkosto.fi/ikaumlystaumlvaumlallinen-taide-ja-kulttuuri.html>

Alila, A., Gröhn, K. Keso, I. & Volk, R. (2011). *Sosiaalisen kestävyiden käsite ja mallintaminen*. Sosiaali- ja terveysministeriö.

Allardt, E. (1993). Having, Loving, Being: An Alternative to the Swedish Model of Welfare Research. Teoksessa M. Nussbaum & A. Sen (toim.) *The Quality of Life*. (ss. 88–94) Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/0198287976.003.0008>

Daykin, N. (2020). *Arts, health and well-being. A Critical Perspective on Research, Policy and Perspective*. Routledge Focus.

Erikson, E. H. (1993). *Identity and the Life Cycle*. W.W. Norton & Company.

Fancourt, D. & Finn, S. (2019). *Health Evidence Network synthesis report 67 What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review*. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/329834/9789289054553-eng.pdf>

Fancourt, D. (2017). *Arts in health. Designing and Researching Interventions*. Oxford.

Giorgi, A. (1996). Sketch of Psychological Phenomenological Method. Teoksessa A. Giorgi (toim.), *Phenomenology and Psychological Research*. (7. p.). (ss. 8–21). Duquesne University Press.

Hakoköngäs, E. & Martikainen, J. (2021). Visuaaliset menetelmät arkiajattelun tutkimuksessa. Teoksessa S. Rynnänen & A. Rannikko (toim.), *Tutkiva mielikuvitus. Luovat, osallistuvat ja toiminnalliset tutkimusmenetelmät yhteiskuntatieteissä*. 82–102. Gaudeamus Oy.

HAMK. (2023). *Opinnäytetyö*. Hämeen ammattikorkeakoulu. Haettu 29.4.2023 osoitteesta <https://www.hamk.fi/opiskelijan-ohjeet/opinnaytetyo/>

Helkama, K., Myllyniemi, R. & Liebkind, K. (1999). (3. p.) *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. Edita.

Helsingin kaupunginteatteri. (N.d.) *Taidetta ikääntyneiden koteihin*.

<https://hkt.fi/projektit/helsingin-kaupunginteatteri-tuo-aidetta-ikaantyneiden-koteihin/>

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (1995). *Teemahaastattelu*. (7. p.). Yliopistopaino.

Hohenthal-Antin, L. (2006). *Kutkuttavaa taidetta. Taidetoiminta seniori- ja vanhustyössä*. PS-kustannus.

Hohenthal-Antin, L. (2013). *Muistellaan. Luovat menetelmät muistisairaiden tukena*. PS-kustannus.

Houni, P., Turpeinen, I. & Vuolasto, J. (2020). *Taidetta! Kulttuurihyvinvoinnin käsikirja*. Taiteen edistämiskeskus (TAIKE).

Huhtinen-Hildén, L. & Isola, A-M. (21.10.2020). Luovuus on voimavara, josta on arjessa monenlaista hyötyä. *THL-blogi*. <https://blogi.thl.fi/luovuus-on-voimavara-josta-on-arjessa-monenlaista-hyotya/>

Huhtinen-Hildén, L., Puustelli-Pitkänen, A., Strandman, P. & Ala-Nikkola, E. (2017.) *Tutkimusraportti. Kohti luovaa arkea. Kulttuurinen vanhustyö asiakaslähtöisyyden edistäjänä*. (Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisusarja) <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-328-012-0>

Isotalo, M. (17.5.2017). *Terveyttä kulttuurista – ideasta toiminnaksi*. Taidetutka. <https://taidetutka.fi/2017/terveytta-kulttuurista/>

Itkonen, S. (2011). *Taidekuvan äärellä. Katso, koe, jaa*. Kansanvalistusseura.

Jyväskylän yliopisto. (2015-a). *Fenomenologia*.

<https://koppa.iyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tieteenfilosofiset-suuntauokset/fenomenologia>

Jyväskylän yliopisto. (2015-b). *Fenomenologinen tutkimus*.

<https://koppa.iyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/fenomenologinen-tutkimus>

Jyväskylän yliopisto. (2015-c). *Fenomenografinen analyysi*.

<https://koppa.iyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/fenomenografinen-analyysi>

Jyväskylän yliopisto. (2015-d). *Fenomenologinen analyysi*.

<https://koppa.iyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/fenomenologinen-analyysi>

Jyväskylän yliopisto. (2015-e). *Hermeneuttinen analyysi*.

<https://koppa.iyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/hermeneuttinen-analyysi>

Jyväskylän yliopisto. (2016). *Teemoittelu*.

<https://koppa.iyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/teemoittelu>

Kaikukortti. (2023). *Tervetuloa Kaikukortin valtakunnallisille verkkosivuille!* <https://kaikukortti.fi/>

Kallio, A. (N.d.). Litterointi. Teoksessa: J. Vuori. (toim.), *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*.

Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Haettu 14.5.2022 osoitteesta

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-prosessi/litterointi/>

Keränen, T-T. (2020). Musiikkia kotona – muistisairaana ja hänen läheisensä kohtaaminen musiikin keinoin. [Opinnäytetyö, HAMK]. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2020060417178>

Kivipelto, M. & Saikkonen, P. (2018). Hyvinvointia niukkuudesta? Kokemuksia viimesijaisesta turvasta. Ekososiaalisen sosiaalityön mahdollisuus. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti*, 26 (1). (ss. 57–72) <https://doi.org/10.30668/janus.65291>

Komppa, T. & Nilimaa, H. (2016). Luova taidetoiminta osana vanhustyötä. Taidepajatoiminnan mahdollisuudet vanhusten arjessa. [Opinnäytetyö, Metropolia Ammattikorkeakoulu].

<https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016112417270>

Koskinen, S. (2004.) Ikääntyneiden voimavarat. *Ikääntyminen voimavarana. Tulevaisuusselonteon liiteraportti 5. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 33/2004.* (ss. 24–90)

https://vnk.fi/documents/10616/622938/J3304_Ik%C3%A4%C3%A4ntyminen%20voimavarana.pdf/7660c14f-763b-485e-9a56-eff59c1bfd7c

Kukkola, J. (2018). Kokemuksen tutkimuksen metatiede: kokemuksen käsitteen käytön ja kokemuksen ehtojen tutkimus. Teoksessa J. Toikkanen & I. A. Virtanen (toim.) *Kokemuksen tutkimus VI, Kokemuksen käsite ja käyttö* (ss. 41–63). Lapland University Press.

Kulttuuria kaikille. (2023). *Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -hanke (8/2021-12/2022).*

<https://www.kulttuuriakaikille.fi/kaikukortti-hyvinvointia-kulttuurista-ikaihmisille-hanke>

Kulttuurin vuosikello. (N.d.) *Mikä kulttuurinen kestävyys?* <https://kulttuurinvuosikello.fi/mika-kulttuurinen-kestavyys/>

Kurki, L. (2000). *Sosiokulttuurinen innostaminen. Muutoksen pedagogiikka.* Vastapaino.

Kurki, L. (2007). *Innostava vanhuus.* Oy Finn Lectura ab.

Laine, T. (2007). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin.* (2. p.) (ss. 28–45). PS-Kustannus.

Laine, T. (2007). *Hermeneuttinen kehä.* [kuva] Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin.* (2. p.) (s. 37). PS-Kustannus.

Laki lääketieteellisestä tutkimuksesta 488/1999.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990488#L2P7>

Lapio, P. (2019). *Yhteisölähtöinen taiteilijaresidenssi sosiaali- ja terveysalalla menetelmäopas.*

Taiteen edistämiskeskus. https://storage.googleapis.com/turku-amk/2019/11/taike_residenssiopas_web.pdf

Leka, L. (n.d.). *Taide tulee luo -hankkeen raportti*. Suomen Kulttuurirahasto, Taidetta hoitolaitoksiin -apuraha.

Lilja-Viherlampi, L-M. & Rosenlöf, A-M. (2019). Moninäkökulmainen kulttuurihyvinvointi. Teoksessa I. Tanskanen (toim.) *Taide töissä –Näkökulmia taiteen opetukseen sekä taiteilijan rooliin yhteisöissä* (ss. 20–39). Turun ammattikorkeakoulu.

Metsämuuronen, J. (2008). *Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia-sarja 4.* (3. p.) International Methelp Ky. (Alkuperäinen teos julkaistu 2000)

Muistojen talo. (N.d). *Mitä luova muistelutyö on?* <https://www.muistojentalo.fi/luova-muistelutyo/>

Museoshop. (N.d.) *Taidesalkku - 20 kuvaa.* <https://museoshop.fi/tuote/taidesalkku-20-kuvaa/#long-description>

Niskanen, A-M. (14.11.2014). *Kosketusta, tuoksua ja musiikkia hyödynnetään hoitotyössä – apua kaikilla aisteilla.* YLE. <https://yle.fi/uutiset/3-7591433>

Niskanen, S. (2005). Hermeneuttisen psykologian tieteenfilosofinen traditio. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.), *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen* (ss. 89–114). Dialogia.

Nivala, E. & Ryyänen, S. (2019). *Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa.* Gaudeamus oy.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (n.d.). *Kuntien kulttuuritoiminta.* <https://minedu.fi/kuntien-kulttuuritoiminta>

Pain, H. (2012.) A Literature Review to Evaluate the Choice and Use of Visual Methods. *International Journal of Qualitative Methods*, 11(4), (ss. 303–319) [10.1177/160940691201100401](https://doi.org/10.1177/160940691201100401)

Papunet. (2018). *Mitä on multisensorinen toiminta?* <https://papunet.net/multisenso-mit%c3%a4-on-multisensorinen-toiminta>

Perttula, J. (1995). *Kokemus psykologisena tutkimuskohteena. Johdatus fenomenologiseen psykologiaan*. SUFI.

Pine, B. J. II & J. H. Gilmore. (1999). *The Experience Economy. Goods & services are no longer enough*. Harvard Business School press.

Pirhonen, J. (2022). Omaa elämää loppuun asti. Teoksessa M-L. Honkasalo, L. Jylhänkangas & A. Leppo (toim.), *Haavoittuva toimijuus*. ss. 125–153. Vastapaino.

Pulkkinen, P. (2003). Kuvallinen ilmaisu. Teoksessa M. Marin & S. Hakonen (toim.), *Seni- ja vanhustyö arjen kulttuurissa*. ss. 155–160. PS-kustannus.

Rose, G. (2016). *Visual methodologies. An introduction to Researching with Visual Matherials*. (4. p.) SAGE. (Alkuperäinen teos julkaistu 2001)

Räty, M., Sivonen, S., Saarela, J., Laurikainen, H. & Työryhmä. (2015). *Aistien-menetelmä*. (3. p.) Grano Oy.

Salon Taitelijaseura ry. (N.d.). *Taide tulee luo*. Haettu 20.5.2023 osoitteesta <https://www.salontaiteilijaseura.fi/Taiteilijat/Taide+tulee+luo/>

Siltala, P. (2013). *Vanhuus. Elämä haluaa tulla eleyksi*. Kirjapaja.

Sirkkola, M. (6.9.2014). Moniaistinen maailmamme. *Hämeen sanomat*.
<https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/123672/2014%20Sirkkola%20Hameen%20Sanomat%20vierailija.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301#Pidm45949344768544>

Suomen sosiaalipedagoginen seura. (N.d.). *Sosiaalipedagogiikka*.
<https://suomensosiaalipedagoginenseura.yhdistysavain.fi/sosiaalipedagogiikka/>

SOSTE. (N.d.) *Osallisuus on tunne siitä, että kuuluu johonkin*. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.
<https://www.soste.fi/kansalaisyhteiskunta/osallisuus-on-tunne-siita-etta-kuuluu-johonkin/>

Stenberg, T. (2016). *Muistelu vuorovaikutusmenetelmänä*. Ikäinstituutti.

STM. (2020). *Kansallinen ikäohjelma vuoteen 2030. Tavoitteena ikäkyvykäs Suomi. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2020:31*. Sosiaali- ja terveysministeriö.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162462/STM_2020_31_j.pdf?sequence=4&isAllowed=y

STM. (5.1.2023). *Kotihoito*. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://stm.fi/kotihoito-kotipalvelut>

STM. (N.d.) *Osallisuuden edistäminen*. Sosiaali- ja terveysministeriö. <https://stm.fi/osallisuuden-edistaminen>

Särkelä-Kukko, M. (2014.) Osallisuuden eriarvoisuus ja eriarvoistuminen. Mistä puhumme, kun puhumme osallisuudesta? Teoksessa A. Jämsén & A. Pyykkönen (toim.) *Osallisuuden jäljillä*. (34–49). Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. <https://www.pksotu.fi/pksotu/wp-content/uploads/2018/02/osallisuuden-ij%C3%A4ljill%C3%A4-verkkoversio-pakattuna-16052014.pdf>

Tarssanen, S. & Kylänen, M. (2009). Elämys - mikä se on? Teoksessa S. Tarssanen (toim.) , *Elämystuottajan käsikirja*. (6. p.) (ss. 8–20). LEO Lapin elämysteollisuuden osaamiskeskus. <https://www.kuusamo.fi/tiedostot/elamystuottajan-kasikirja-toim-anna-tarssanen/>

Tarssanen, S. & Kylänen, M. (2009). *Elämyksen neljä ulottuvuutta*. [kuva]. Elämys - mikä se on? Teoksessa S. Tarssanen (toim.) , *Elämystuottajan käsikirja*. (6. p.) (s. 9). LEO Lapin elämysteollisuuden osaamiskeskus. <https://www.kuusamo.fi/tiedostot/elamystuottajan-kasikirja-toim-anna-tarssanen/>

Taikusydan. (2021). *Seniorit ja ikäihmiset*. Haettu 21.5.2022 osoitteesta <https://taikusydan.turkuamk.fi/tietopankki/toimintamallit/seniorit-ja-ikaihmiset/>

Taikusydan. (15.9.2022). *Taikusydan kokoaa, yhdistää ja koordinoi!* <https://taikusydan.turkuamk.fi/info/taikusydan/>

Taikusydän. (7.4.2020). *100 minuuttia taidetta -toimintamalli on koottu menetelmäoppaaksi.*

<https://taikusydan.turkuamk.fi/yleinen/100-minuuttia-aidetta-toimintamalli-on-koottu-menetelmaoppaaksi/>

TENK. (16.11.2021). *Ihmistieteiden eettisen ennakkoarvioinnin ohje.* Tutkimuseettinen neuvottelukunta. <https://tenk.fi/fi/ohjeet-ja-aineistot/ihmistieteiden-eettisen-ennakkoarvioinnin-ohje>

Terveydenhuoltolaki 30.12.2010/1326. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326#L3P25>

THL. (22.2.2016). *Hyvinvoinnin mittaaminen.* Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/hyvinvoinnin-mittaaminen>

THL. (29.3.2023). *Ikääntyminen. Kotihoito.* Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/ikaantyminen/muuttuvat-vanhuspalvelut/kotihoito>

THL. (1.10.2020). *Ikääntyminen. Hyvinvointia vanhuuteen.* Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://thl.fi/fi/web/ikaantyminen/hyvinvointia-vanhuuteen>

THL. (N.d.) *TEAvisari.* Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/index>

THL. (25.1.2023) *TEAvisari.* Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. <https://teaviisari.fi/teaviisari/fi/tulokset?view=KUL>

THL. (6.9.2021). *Tilastoraportti 27/2021 6.9.2021.* Kotihoito 2020 Yli puolella säännöllisen kotihoidon asiakkaista palvelujen käyttö on päivittäistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/142999/TR27_2021_.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.* Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tökkäri, V. (2018). Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa J. Toikkanen & I. A. Virtanen (toim.) *Kokemuksen tutkimus VI, Kokemuksen käsite ja käyttö* (ss. 64–84). Lapland University Press.

UK Research and Innovation. (2021). *Framework for research ethics*. Our core principles.

<https://www.ukri.org/councils/esrc/guidance-for-applicants/research-ethics-guidance/framework-for-research-ethics/our-core-principles/#contents-list>

UNESCO. (2.11.2001). *UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity*. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. <https://en.unesco.org/about-us/legal-affairs/unesco-universal-declaration-cultural-diversity>

Vahvike. (N.d.) *Kuvataide*. Vanhustyön keskusliitto ry. Haettu 21.5.2022 osoitteesta

<https://www.vahvike.fi/fi/kuvataide>

Vahvike. (N.d.). *Muistelu*. Vanhustyön keskusliitto ry. <https://www.vahvike.fi/fi/muistelu>

Valkoinen huone ja Snoezelen-teoria. (n.d.) *CuRec Cultural Recreation Bulletin*. *Kulttuurisen virkistystoiminnan verkkolehti*.

http://curec.hamk.fi/index.php?option=com_content&view=article&id=243:valkoinen-huone-ja-snoezelen-teoria&catid=66:kaeden-jaelki-22010&Itemid=5.html

Vanhalakka-Ruoho, M. (2014). Toimijuus elämäkulussa – ohjaustyön perusta? *Aikuiskasvatus*, 3/2014. <https://journal.fi/aikuiskasvatus/article/download/94099/52777/>

Vannucchi, A. (2020) *Järvi ja meri -aiheinen Elämyskori*. [kuva]

Vannucchi, A. (2020). *Sauna-aiheinen Elämyskori*. [kuva]

Väyrynen, K. (2010). Elämyksestä elämysyhteiskuntaan - käsitehistoriaa ja kritiikin lähtökohtia. Teoksessa T. Latomaa & S. J.A. Karppinen (toim.), *Seikkaillen elämyksiä II. Elämyksen käsitehistoriaa ja käytäntöä*. (ss. 20–35).

YLE. (15.12.2015). *Aistit*. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2015/12/15/aistit>

Ympäristöministeriö. (15.3.2023). *Mitä on kestävä kehitys?* <https://ym.fi/mita-on-kestava-kehitys>

Liite 1: Suostumus opinnäytetyöhön osallistumisesta

SUOSTUMUS OPINNÄYTETYÖHÖN
OSALLISTUMISESTA

Hämeen ammattikorkeakoulu
Kulttuuri- ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä
Sosionomi (ylempi AMK), sosiaaliala
Visamäentie 35 A, PL 230
13100 Hämeenlinna

Suostun Hämeen ammattikorkeakoulussa tehtävän opinnäytetyön tiedonantajaksi

Opinnäytetyön aihe __ Taide tulee kotiin _____
Opinnäytetyön tekijät __ Nina Vuorinen _____
Opinnäytetyötä ohjaava opettaja __ Merja Salminen _____

Opinnäytetyön toteutus*Aineistonkeruun menetelmä ja aikataulu*

Aineistonkeruumenetelmänä käytetään osallistuvaa havainnointia. Aineistona tullaan käyttämään haastatteluja Salon vanhuspalveluiden kotihoidon asiakkaiden kanssa. Aineistona toimivat myös taiteelliset tuotokset, jotka syntyvät yhteistyössä asukkaiden kanssa sekä opinnäytetyön tekijän havaintoja. Tilanteen salliessa tullaan haastattelemaan noin viittä kotihoidon asiakasta, joiden kanssa on tarkoitus toteuttaa myös taidetoiminnallinen tuokio. Aineisto tullaan keräämään elokuussa 2021 Salon Perniökodissa.

Aineiston käsittely ja raportointi

Aineistoa käsitellään luottamuksellisesti yksityisyydensuojaa noudattaen. Taidetoiminnan yhteydessä käydyt kahdenkeskiset keskustelut nauhoitetaan, minkä jälkeen opinnäytetyön teeman kannalta merkittäviä kommentteja nostetaan opinnäytetyön raporttiin nimettömästi. Tämän jälkeen äänitteet nauhurilta poistetaan. Mikäli opinnäytetyöhön osallistuvalla sopii, taidetoiminnallisessa tuokiossa syntyneet tuotokset säilytetään ja kuvataan. Kuvia käytetään opinnäytetyön raportissa ja niistä mahdollisesti kirjoitetaan opinnäytetyön raporttiin, mutta tästä on luvallista myös kieltäytyä.

Olen saanut riittävästi tietoa opinnäytetyöstä ja siihen liittyvästä aineiston keruusta. Olen selvillä, että minuun liittyviä tietoja käsitellään luottamuksellisesti ja ainoastaan tässä opinnäytetyössä. Opinnäytetyöhön osallistuminen on vapaaehtoista. Voin halutessani keskeyttää opinnäytetyöhön osallistumisen ja kieltää minua koskevan tiedon käyttämisen opinnäytetyössä.

_____/_____/20_____
Opinnäytetyöhön osallistujan allekirjoitus

Liite 2: Tiedote osallistujille

Hei!

Hienoa, että olet kiinnostunut opinnäytetyöhöni osallistumisesta. Olen opiskelijana Hämeen ammattikorkeakoulussa ja teen opinnäytetyötä nimeltä *Taide tulee kotiin* yhteistyössä Salon vanhuspalveluiden ja salolaisen *Taide tulee luo* -hankkeen kanssa. Olen kotoisin Salosta ja opiskelen Kulttuuri- ja taidetoiminta hyvinvoinnin edistäjänä YAMK-tutkintoa. Minusta tulee sosionomi (YAMK) keväällä 2022. Opinnäytetyöni avulla on tarkoitus kehittää uusi taidelähtöinen toimintamuoto, joka on suunnattu erityisesti ikäihmisille. Käytän laadullisen sekä toiminnallisen opinnäytetyöni aineistonkeruumenetelmänä osallistuvaa havainnointia ja haastatteluja. Aineistona tulen käyttämään havaintojani, haastatteluja sekä taiteellisia töitämme. Tulen käyttämään tutkimusmenetelmänä tapaustutkimusta.

Tulen tapaamaan mahdollisuuksien mukaan noin viittä Perniökodin kotihoidon asiakasta elokuussa 2021 ja toteuttamaan pienen muistelu- ja taidetoiminnallisen hetken mahdollisesti juuri Sinun kanssasi. Hetki kestää noin yhdestä tunnista kahteen tuntiin. Tapaamme 1 - 2 kertaa. Nauhoitan tapaamisen, jotta jälkikäteen muistan, mitä olemme puhuneet, ja käytän näytä keskusteluja opinnäytetyöni raportissa. En tule mainitsemaan Sinua nimeltä, vaan käsittelen aineistoa (keskusteluitamme, havaintojani ja taiteellisia töitä) nimettömästi. Voit myös kieltäytyä opinnäytetyöhön osallistumisesta milloin tahansa, jos se ei tunnukaan mukavalta. Käytän taidehetkessä *Taide tulee luo* -hankkeen taiteilijoiden tekemää Elämyskoria, jonka tekemiseen olen myös itse osallistunut. Taidehetki tulee olemaan moniaistinen. Pääsemme haistelemaan, tunnustelemaan ja muistelemaan. Samalla on tarkoitus hieman piirtää hiilellä, mutta itse teos ei ole tärkeä, vaan matka siihen. Et tarvitse mitään aiempaa kokemusta piirtämisestä, mutta toivon, että olet siitä hieman kiinnostunut. Lopulta haluaisin tietää, miten koit tällaisen taidehetken.

Mikäli Sinulla on mitä tahansa kysyttävää opinnäytetyöstäni, voit soittaa minulle tai laittaa sähköpostia. Yhteystietoni ovat:

Nina Vuorinen, sähköposti: nina.vuorinen@student.hamk.fi, Puhelin:

Liite 3: Pieni elämysopas

Pieni elämysopas

Tämän oppaan tarkoitus on opastaa, kuinka järjestää elämysmatka kotona. Elämysmatka on lähtökohtaisesti suunniteltu ohjattavaksi ikääntyneemmille ihmisille, mutta se sopii minkäikäiselle tahansa. Ohjaajana voi toimia hoitaja tai läheinen.

Opas on jaoteltu vaiheisiin 1: Ennen elämysmatkan toteutusta, 2: Elämysmatka ja 3: Elämysmatkan jälkeen. Elämysmatkan avulla voi piristää ikääntyneen päivää, virittää aisteja sekä herätellä muistoja.

Elämysmatkan synnyttämien muistojen ja tarinoiden avulla myös sukupolvet voivat ymmärtää hieman paremmin toisiaan. Elämysmatkan toteutus kestää noin 1-2 tuntia riippuen siitä, kuinka laajan matkan järjestää.

1. Ennen elämysmatkan toteutusta

- Ennen elämysmatkaa on hyvä varmistaa osallistujalta, haluaako hän osallistua pienelle elämysmatkalle. Elämysmatka perustuu täysin vapaaehtoisuuteen.
- Elämysmatkan järjestäjän on hyvä tietää, kärsiikö osallistuja esimerkiksi muistisairaudesta. Muistisairaus ei ole este, mutta auttaa ohjaajaa ymmärtämään osallistujaa paremmin.
- Rakenna joko tietyn teeman mukainen (esim. luonto, tietty harrastus) tai osallistujan elämäntarinaa hyödyntävä elämyskori, jossa on haisteltavaa, kosketeltavaa, kuunneltavaa, maisteltavaa ja katsottavaa.
- Valitse rauhallinen paikka, jossa uppoutua yhdessä elämysten vietäväksi.

Muistellessa kaukaiset muistot voivat limittyä nykymomentin kanssa ja luoda hämmennystä, mutta muistelu vahvistaa myös osallistujan identiteettiä ja auttaa hoitajaa tai läheistä tuntemaan osallistujaa paremmin.

2. Elämysmatka

- Tarkastele elämyskorin sisältöä uteliaasti osallistujan kanssa ja esitä kysymyksiä, kuten:
- Miltä se tuntuu? Minkälaisia muistoja sinulle tulee mieleen?

3. Elämysmatkan jälkeen

Heittäydy osallistujan kanssa muistoihin, eläydy tarinaan kysellen, kuunnellen tai käyttämällä eleitä. Anna osallistujan ymmärtää, ettei ole oikeita tai vääriä vastauksia.

- Elämysmatkan jälkeen on hyvä keskustella osallistujan tuntemuksista ja varmistaa, että osallistujalla on hyvä olla. Mieleenpalautuneet muistot eivät aina ole positiivisia, vaan meillä kaikilla on elämäntarinamme.
- Jos osallistuja haluaa, muistelun jälkeen voi esimerkiksi piirtää tai kirjoittaa siitä, mitä muistelu ja aistiminen herätti. Teoksen voi kehystää ja siihen voi palata uudestaan.
- Tunnet nyt osallistujan, läheisen tai asukkaan, hieman paremmin kuin aiemmin. Jaetuilla muistoilla voi motivoida ikääntyntynytä arkiin toimintaan tai yksinkertaisesti jatkaa muistelua toisena ajankohtana.